

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE 2002

magazin istoric

Anul XXXVI – serie nouă – nr. 1 (418)
ianuarie 2002

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>

e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 Istoria relațiilor continentului african cu cuceritorii europeni poate fi reconstituită și printr-o hartă a răspândirii obiectelor de artă neagră prin diferite muzee ale lumii. La British Museum se păstrează și această statueta a unui cântăreț la fluier, din Benin, Nigeria.

2 Vedere a orașului Moscova văzută dinspre Kremlin, la începutul secolului XIX (după J. De la Barthe) și obiceiuri folclorice pe străzile orașului, gravură de Friedrich Dürfeld (1765-1827)

3 Castelul Bran, construcție medievală de mare frumusețe, despre a cărui istorie puteți afla din paginile acestui număr

4 Ponte Vecchio, simbolul orașului în care Dante (în medalion, prezentând *Divina Comedie*) nu a mai revenit

Revistă editată de FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician **DINU C. GIURESCU**

Redactor-șef:

Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

și macheta artistică:

Theodor Lianbs

Director economic:

Doina Pascu

Documentare:

Mădălina Geambașu

Corectura:

Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram

Secretariat:

Floarea Dragne,

Tudora Petre

Difuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Măricineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

ianuarie

2002

NAȘTEREA ȚĂRII

4 Bucuria speranței
N. GANE

5 Nunuță,
antiunionistul pocăit
*Conspirație ieșeană
pentru desfacerea Unirii*
C. OPASCHI

9 Casa pașilor
pierduți
*Ambițioasa Maria
Obrenovici și galantul
Alexandru I. Cuza*
D. OLIAN

70 Un răvăș de
peste Prut

12 „Țară e asta, măi
Costache?”
*De ce s-a stabilit
I.L. Caragiale la Berlin*
G. ENE

18 Din pușcărie s-a
întrupat puterea
*Cum și-a început
ascensiunea
Gheorghiu-Dej*
S. TĂNASE

REVERBERAȚII, ECOURI, INTERFERENȚE

23 Fondul național
– între imaginar
românesc și document
german
AL. POPESCU

27 Peștera lui Ali
Baba
*Evacuarea tezaurului
B.N.R. la Tismana, în
1944*
C. PĂUNESCU,
M. ȘTEFAN

EVENIMENT

32 De la pergament
la computer
*Informatizare la Arhiva
Diplomatică a
Ministerului Afacerilor
Externe*

33 Sub cupolă
*Discurs de răspuns la
primirea în Academie a
profesorului Răzvan
Theodorescu*
V. CÂNDEA

39 Final înroșit
Iuliu Maniu
C. XENI

44 Trei pentru unul
și... fiecare pentru el
M. TEJCHMAN

48 Înțelepciunea de
a te lipi de revoluții
*Interviu cu istoricul
finlandez Matti Klinge*
F. DOLGHIN

50 Rezistența prin carte

*Dialog cu directorul
Bibliotecii ASTRA, Ion
Mariș*

A.-E. BUDURA

53 Pribeag și după moarte

*Taina mormântului lui
Dante*

AL. BALACI

57 Sus în deal e-un castel

Branul și stăpânii săi

B.F. POPOVICI

**HOOVER
INSTITUTION**

63 Scandalul Malaxa

L. COSOVANU

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Locul de unde începe țara

Monumentul de la km 0

I. IONIȚĂ,
C. ENE

71 Un complot și un laț

*Asasinat politic la
Gherla, 11 septembrie
1594*

G. RUSU

76 David cel inteligent contra Goliat cel dezinformat Mossad

G. THOMAS

81 Trăsnet din neant

*Teroare și terorism în
colonii*

V. IONESCU

85 Omul alb și cel negru

R. STĂNESCU

88 Un oraș într-o insignă

Stema Moscovei

N.A. SOBOLEVA

RUBRICI

62 Pentru biblioteca dumneavoastră

84; 90

**Rebus; Dialog;
Blitz... Concurs**

91 Sumarul sumarelor

AMINTIRI DESPRE 1859

Nu am intențiunea să fac o descriere istorică amănunțită a tuturor împrejurărilor prin care a trecut țara cu ocaziunea luptelor pentru Unire[...]

Am avut norocul să trăiesc în această epocă de transformare și să văd aceea ce nimeni în viitor n-o să mai vadă. Să văd două țări surori, vasale Turciei, aproape barbare, urgisite, umilite, închegându-se într-un stat unic, independent, înălțat la rangul de regat.

Să văd apoi țara noastră dezvoltându-se, civilizându-se ca prin farmec și luându-și un loc de cinste între popoarele culte ale Europei. De unde mulți

dintre cei ce viețuim astăzi am apucat o stare de lucruri așa de înapoiată, că nu era un singur kilometru de șosea, afară de acele puține făcute de Mihai Sturdza pe la moșiile sale, un singur pod pe apele curgătoare, o singură școală rurală, o singură fabrică, vedem astăzi țara înzestrată cu șosele, drumuri-de-fer, telegraf, telefoane, școli, căzărmi, spitale, fabrici, în fine cu tot aparatul de civilizațiune pe care alte țări nu l-au putut avea decât după o muncă de sute de ani și cu prețul a multe revoluțiuni și vărsări de sânge.

De unde țara noastră era într-un timp nu tocmai depărtat cutrierată de horde străine și bande de haiduci a căror nume ajunsese legendar; de unde pentru siguranța publică nu era decât o ceată de pașeri plătiți mai mult pentru paza domnului decât a țării, iar artileria noastră se mărginea în două tunuri, unul la Iași și altul la Galați; de unde noi cei mai bătrâni am apucat timpuri pe când nu se dădea o funcțiune, un de-

NICOLAE GANE

cret de boierie, un hrisov, o hotărâre judecătorească fără tradiționalul rufert, care intrase adânc în moravuri, astăzi avem în capul României moderne un rege, model de înțelepciune și virtute, o armată puternică care și-a făcut probele pe câmpul de bătaie, o magistratură instruită și cinstită, o administrațiune regulată, care, dacă prezintă încă neajunsuri, se vor îndrepta negreșit, căci mult a fost și puțin a mai rămas de făcut; astăzi putem constata cu mândrie că nivelul moral și intelectual al țării este incomparabil mai ridicat;

astăzi, simțimântul de patrie, odinioară strâns prin veacuri și restriște, a încolțit din nou în

inima poporului și a deșteptat în fiecare conștiința că a devenit cetățean liber într-un stat liber și de sine stătător.

Acest avânt urieș spre progres s-a accentuat cu deosebire de la 1857 încoace când a început să se agite ideea Unirii [...]

Toți eram gata să facem orice jertfe cu averea și persoana noastră pentru realizarea acestui ideal care ni se înfățișa ca un soare luminos pe cerul patriei noastre.

O, Doamne! Ce sus erau atunci inimile tuturor; cu ce foc, cu ce curaj, cu ce abnegațiune lucra fiecare pentru marele scop de regenerare a neamului românesc! [...] Viața omului e așa de scurtă și mai totdeauna așa de deșartă sau plină de decepțiuni, încât cine a trăit în acea perioadă de prodigioasă mișcare națională și i-a văzut roadele poate zice că a trăit două vieți.

(Scieri, Editura Minerva, 1979)

Nici nu abdica bine Cuza vodă și, la Iași, se țeseau planuri de desfacere a Unirii

NUNUȚĂ ROSETTI-ROZNOVANU: CONSPIRAȚIA UNUI SEPARATIST

Imagine din Iașiul veacului XIX

CĂTĂLINA OPASCHI

Nicolae, alintat Nunuță, unicul fiu al Marghioliței Rosetti-Roznovanu (*Magazin istoric*, nr. 9/2001), primise o educație îngrijită și făcuse studii de Drept la Paris. După cum și-l aminteau contemporanii, era inteligent, foarte cult, fin cunoscător al literaturii vechi franceze, „dar se resimțea de alintarea de care avusese parte de la maică-sa, nemăsurat de mândru de strălucirea și de bogăția neamului roznovenesc și crescut în idei pe cât de reacționare, pe atât de rusofile“.

Neam bun, avere imensă, ambiția tenace a mamei, amintirea bunicului și tatălui – și ei rusofili, candidați, mai mult sau mai puțin fățiș, pentru tronul Moldovei (o dată fiind chiar adversari) – totul îl îndreptățea pe Nunuță să nuturească vise de domnie.

Lezată de faptul că Unirea îi diminuase influența politică și adusese „ruina“, transformând Iașiul într-un oraș de rang inferior, marea boierime conservatoare din Moldova a găsit în Nunuță Roznovanu – după abdicarea lui Cuza – candidatul potrivit pentru tronul Moldovei, separată de Valahia.

Marghiolița, care nădăjduia să fie măcar mamă de domn, dacă nu putuse fi însăși Doamnă, a manevrat în așa fel nemulțumirile moldovenilor, încât Nunuță să fie acceptat de cea mai mare parte a boierilor „separatiști“, dornici să-și recapete strălucirea pierdută.

Nu puțin folos adusese mamei și fiului prințul Costache Moruzi, ginerele ambițioasei

doamne și cumnatul proaspătului candidat. Era unul dintre acei oameni care, deși lasă urme adânci în istoria timpului lor, nu apar „în prima linie“. Deși moldovean, strănepot de domn, era supus rus și fusese de două ori expulzat din Moldova, în 1848 și 1854, din cauza intrigilor și răzmerițelor la care luase parte sau pe care le provocase, se zice, din prea mare dragoste față de vecinul pravoslavnic.

Muma pădurii lângă Adonis

Era o persoană strălucită, de o aleasă cultură, un jurist neîntrecut și un bărbat foarte frumos. Se căsătorise cu o nepoată de domn, Catinca Sturza, aceasta însă... de o mare urâtenie (deși era fiica Marghioliței din prima căsătorie). Femeie de spirit, își spunea singură „muma pădurii“ și „conducea cu autoritate pe cel mai frumos bărbat al timpului“!

Prințului Moruzi i se propuseseră multe demnități, atât în Moldova cât și în Basarabia, unde avea moșii, dar preferase traiul tihnit de la Dănuțeni, pe malul Prutului, vizavi de conacul Roznovanilor de la Stâncă (*Magazin istoric*, nr. 4/2001). Se zvonise că ar fi putut ajunge domn, dar tocmai el fusese acela care-l propusese pe A.I.I. Cuza, pentru tronul Moldovei. Deși prietenia prințului Cuza l-ar fi dorit aproape, soția sa Catinca s-a opus ca el să fie „dădăcă la

Uliță a dulcelui târg

ciocoiul Cuza". A fost însă martorul indirect al abdicării lui, căci în 11 februarie 1866 se afla în București. Probabil aici l-a încolțit gândul ridicării în scaun a cumnatului său.

Soacra sa nu a fost greu de convins, iar elocința lui a avut succes în lămurirea „separatiștilor” de oportunitatea alegerii lui Nunuță, asigurându-i de sprijinul Rusiei și Turciei, unde avea relații solide.

Dar să-l lăsăm pe consulul francez, Charles Tissot, să relateze evenimentele, așa cum le-a trăit, la fața locului, și cum le-a descris în raportul către ministrul său, Drouyn de Lhuys.

El observase că, aparent, „separatiștii” erau împărțiți în două fracțiuni: „separatiștii absoluți” – boieri bătrâni, care nu acceptaseră niciodată sincer unirea, ce defavorizase Moldova, și „separatiștii condiționali”, care nu acceptau unirea, în continuare, decât sub un principe străin, de fapt, tot separatiști absoluți, dar deghizați.

La 2 aprilie, o delegație de boieri îi propusese lui Nunuță Roznovanu domnia și acesta acceptase. Bucureștiul însă, neliniștit de veștile venite de la Iași, trimisese pe „domnii Lahovary și Golesecu” (ultimul, membru al Locotenenței domnești formate la 11 februarie 1866), pentru a se asigura că instrucțiunile

guvernului vor fi respectate, cu menținerea unirii sub un domn străin.

La 8 aprilie s-au întâlnit cu deputații moldoveni în casa lui Vasile Pogor, propunându-le ori votarea principelui străin, ori menținerea statu-quo-ului, dacă Europa nu accepta prima variantă. Succesul discuțiilor a fost mediocru, iar intervenția lui Lahovary a stârnit protestele moldovenilor. A doua zi, la Primărie, adunarea s-a terminat în scandal, cu huiduieli, strigăte de „jos marile puteri”, iar unionistul N. Ionescu, care încercase să intervină, a fost aruncat afară din sală.

În ambele adunări, spune Tissot, „un tânăr boier, dl. Rosetti-Roznovanu, a cărui familie este notoriu devotată Rusiei”, luase cuvântul arătând că Moldova dorea un prinț străin, dar numai de familie suverană și nu vor accepta niciodată „un prinț indigen”. Dacă marile puteri vor refuza, Moldova ține să fie consultată separat asupra viitoarelor legături cu Valahia. Vorbitorul avusese un succes imens, fiind condus la palatul Roznovanu, în ovațiile mulțimii. Cu evidentă antipatie, Tissot face portretul tânărului orator: „Dl. Roznovanu, liderul improvisat al separatismului, nu are nimic din stofa unui șef de partid. Este o nuliitate vanitoasă, în spatele căruia se ascund adevărații capi ai separatiștilor.

Intrarea lui Carol I (în medalion) în București

Iar aceștia s-au pus, poate, cam repede pe treabă [...] Încurajați de succes, separatiștii și-au aruncat masca și palatul Roznovanu a devenit centrul asociației denumită semnificativ «Moldova».

În amintirea lui Cuza

În 12 aprilie, Nunuță a mărturisit într-o nouă adunare că nu se putea conta pe acceptarea unui principe străin și s-a pronunțat definitiv pentru separarea Moldovei. Afirmatia lui a fost vii aclamată și s-a format un comitet de 16 persoane, care să vegheze ca desfășurarea alegerilor pentru Adunarea Electivă (9 și 17 aprilie) să se pronunțe pentru „asociere” (nu pentru unire).

S-au gândit și la binecuvântarea bisericii și, în acest scop, l-au atras pe mitropolitul Calinic/Sofronie Miclescu. Despre el, consulul Tissot arăta că „slăbiciunea [de caracter] l-a lăsat adesea pradă oricărei influențe”. El a binecuvântat și a semnat declarația separatistă, la palatul Roznovanu, aflat vizavi de Mitropolie. „În tot acest timp, consulii Rusiei și Austriei se aflau în încăperea vecină”, nota cu năduf Tissot, care îi explica ministrului său că „... dl. Roznovanu, împins de cumnatul lui, prințul Constantin Moruzi, supus rus și unul dintre

agenții cei mai activi ai Rusiei, și-a pus candidatura la tronul Moldovei. Nimeni nu ignoră la Iași că acest rol de pretendent a costat deja cincisprezece mii de ducăți pe dl. Roznovanu, care de altfel se bucură de o avere considerabilă.”

Nicolae Golescu sesizase din timp aceste manevre și scrisese consulului Rusiei și celorlalți consuli din Iași, încă din 2 aprilie, demascând intrigile prințului Moruzi, care refuzase să părăsească Moldova, „cum i se ceruse” (iar!), motivând că Nunuță avea nevoie de ajutorul lui. Consulul francez nu putea decât să privească iritat cum „dl. Roznovanu, de la înălțimea balconului, aruncă răsculaților manifeste, prin care-i incită să jefuiască magazinele unde se găsește muniție și toate casele unde se găseau arme”.

În dimineața zilei de 3 aprilie, în curtea Mitropoliei și a palatului Roznovanu, aflat vizavi, se adunase o multime de ieșeni, înarmați cu ciomege și arme, ridicați din mahalale de Toderiță Lătescu, boier de neam vechi, dar de reputație îndoielnică și de o forță fizică de temut. Conspiratorii profitaseră din plin de faptul că populația Moldovei nu agreea ideea venirii unui principe străin pe tron, păstrând o vie amintire lui Al.I. Cuza, prin reformele căruiu traiul lor se îmbunătățise și demnitatea lor se înălțase.

În sunetele clopotelor Mitropoliei, bătând în dungă, mitropolitul Calinic, cu crucea în mână, s-a pus în fruntea răzvrătiților, îndemnându-i spre palatul domnesc, în timp ce doamna Marghiolița, din balconul reședinței roznovenești, arunca manifeste și încuraja mulțimea.

Unioniștii, alarmați din ajun, se întâlniseră cu Tissot, mărturisindu-i îngrijorați că sunt împotriva partidei răzvrățite, animate de cele mai egoiste considerente și sprijinite de o populație aflată într-o stare excepțională de spirit, în mare parte mituită și, de fapt, condusă din străinătațe.

Frutașii unioniști V. Pogor, T. Maiorescu, A. Mavrocordat voiau să organizeze o „contramanifestație“, la Universitate, să-și anunțe programul lor, în acord cu cel al guvernului din București, și să stabilească alegerile pentru sfârșitul lunii. În orice caz, erau hotărâți să lupte deschis cu partida adversă, având și sprijinul garnizoanei.

Lăudabila pocăință

Mulțimea antiunioniștilor a fost respinsă pe Ulița Mare, spre Mitropolie și palatul Roznovanu. Din palat s-au tras focuri de armă și s-a aruncat cu pietre în trupa care venise să restabilească ordinea. Dintre soldați au căzut morți și răniți. După focurile de avertisment și încercarea generalului Davilla de a pacifica mulțimea – care l-a salutat cu pietre și gloanțe –, trupa a tras în plin, împrăștiind răzvrătiții. Au rămas în stradă 16 morți și peste 30 de răniți, dintre soldați, și peste 100 de morți și răniți dintre răzvrătiți.

Baricada din fața reședinței Roznovanu a fost dărâmată, iar soldații l-au arestat pe Nunuță și ...au tras de picioare de sub canapele pe alți conspiratori notabili. Mitropolitul, travestit cu caftan evreiesc, s-a refugiat într-o pivniță, unde s-a întâlnit în taină cu Titu Maiorescu, care l-a convins să se predea. În confuzia generală, principalul instigator, prințul Moruzi, apucase să fugă peste Prut, părăsind forțat, pentru a treia și ultima oară, Moldova strămoșească.

Nunuță Roznovanu, mitropolitul și alți conspiratori au fost judecați și închiși. Pedepsa adevărată au primit-o însă în 29 aprilie, după ce Adunarea Electivă s-a pronunțat, cu 118 voturi din 124, pentru menținerea Unirii sub un principe străin, proclamându-l domn pe principele Carol de Hohenzollern.

Primul act semnat de noul principe, în 10 mai 1866, avea să fie o altă lecție pentru

conspiratori – amnistierea celor arestați „pentru crime și delikte politice“ primii grațiați fiind Nunuță Roznovanu și mitropolitul Calinic Miclescu.

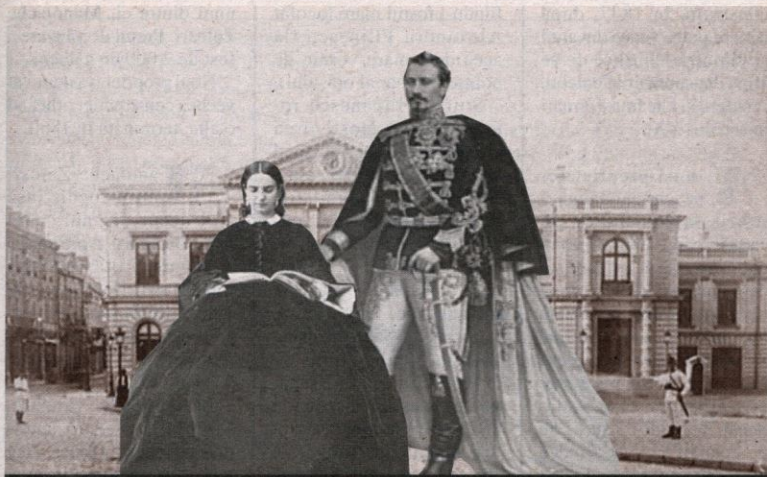
Când, în august 1866, domnitorul a sosit în vizită la Iași, populația l-a întâmpinat cu căldură, orașul fiind feeric luminat. Numai Nunuță „închisese palatul său din fața Mitropoliei și-l lăsase în întineric complet, pe când tot orașul abunda de strălucirea a zeci de mii de lumânări“.

Peste doi ani, în aprilie 1868, vizita se va repeta, domnitorul cerând să fie găzduit la Mitropolie, pentru a dovedi că nu păstra resentimente foștilor conspiratori. Gestul i-a impresionat pe ieșeni, cucerii apoi de însăși prezența domnitorului la căsătoria lui Nunuță cu Adela Cantacuzino-Pașcanu (prima căsătorie). Fin diplomat, Carol a dorit să probeze prețuirea pentru Moldova și boierimea moldavă, contracarând astfel mișcările „fracționaliștilor“ republicani.

După doi ani de la evenimentele dureroase care îndoliaseră multe case ieșene, Nunuță „manifesta, fără cea mai mică rezervă, o pocăință lăudabilă, declarându-se credincios partizan al Unirii și al Dinastiei“. În același an, 1868, a fost ales consilier municipal și deputat. A continuat să ducă aceeași viață pe picior mare, fiind foarte chelțuitor, dar și foarte generos, ceea ce l-a dus, în cele din urmă, la ipotecarea unor moșii. Câțiva ani mai târziu, când România își cucerea pe câmpul de luptă independența de stat, Nunuță s-a înrolat, împotriva voinței doamnei Marghiolița. Folosind buna pregătire pe care și-o dobândise în Garda Națională, unde se dovedise unul din cei mai zeloși membri, s-a distins în luptele de la Plevna, prin curajul și vitejia unanim recunoscute, arătându-și cu adevărat devotamentul față de patria unită.

În 1890, la trei ani după moartea mamei sale, adevărată legendă în analele galante și mondene ale Iașilor, prin frumusețea, ambiția și determinarea ei, dominând protipendada moldavă mai bine de 40 ani, s-a stins și Nunuță Roznovanu, la numai 49 de ani. A rămas în amintirea celor care l-au cunoscut ca o persoană teribil de distrată, darnică și un adevărat „fils a maman“ (băiatul mamei).

Figură pitorească uneori, dramatică alteori, prin consecința gesturilor sale, a lăsat însă, ca și înaintașii săi, o urmă apăsătoare în cronică lașilor de altădată. ■

Maria Obrenovici și Domnul Unirii. În fundal palatul domnesc

AICI Venea, PE VREMURI, CUZA...

DUDUȚA OLIAN

Nu de puține ori, în anii domniei sale, Alexandru Ioan Cuza putea fi văzut străbătând Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei de azi) și intrând într-o casă mică din mahalaua Amzei.

Ce-l aducea acolo pe domnul primei Uniri?

Dar, mai întâi, să parcurgem câteva pagini din istoria Amzei și a acelei case.

Mahalaua Amzei își trage numele de la biserica ridicată de Nicolae „biv polcovnic“ și terminată, în 1808-1810 de o rudă a sa, Amza Năescu. Cuprindea locurile – în pitorești denumiri de epocă – de la Podul Mogoșoaiei, la „Papazoaia“, pe cele din jurul puțului de lângă Marița Surtuca și Luxandra

Boiangioaica (Piața Amzei și clădirea fostei Primării de galben, apoi a sectorului I), pe cele ale Arionilor, ale marelui vistier Grigore Grădișteanu, ale clucerului Răducănu Cornescu (pe locul unde azi se află Ambasada Franței), casa bătrânului Marghiloman, precum și pe aceea a Petrescului, cel dintâi secretar al regelui Carol I.

Strada Biserica Amzei se deschidea din podul Mogoșoaiei, în fața fostului palat al domnului Barbu Știrbey (azi Muzeul Sticlei și Ceramicii), și mergea înspre amintita biserică. Foarte îngustă, a fost lărgită prin dărâmarea unei case vechi, a negustorului B. Căciulescu din Săcele (în care a locuit câțiva ani Vasile Pârvan) și care fusese

construită în 1837, după cum se putea vedea din anul și inițialele chirilice ce se aflau deasupra unui balcon. A suferit și alte transformări în secolul XX.

Adoua proprietate, pe partea stângă a străzii, la numărul 3, era casa în care venea Cuza și care din 1860 și până la demolarea ei, în 1950, după G. Potra – din alte surse mai târziu –, nu suferise schimbări exterioare esențiale. Trecătorii nu aveau posibilitatea să o vadă, decât în mică măsură, de pe celălalt trotuar, fiindcă grilajul din față, destul de înalt, era captușit pe dinăuntru cu tablă de fier.

Pe la începutul secolului XIX pe acest teren se aflase casa serdarului Nicolae Lipănescu. Fusesse ridicată pe pivniță de zid, avea patru camere cu cerdac în față, bucătărie separată, grajd și șopron, toate învelite cu șindrilă sau cu „ulucă veche“, după cum spune un document. Avea, de asemenea, curte și grădină, atât în față cât și în spate. Nu se știe dacă această casă a fost construită de serdarul Nicolae Lipănescu sau de părinții lui și nici până la ce dată a stăpânit-o. Probabil până în 1825, când a decedat. În acest an, deschizându-se succesiunea unui fost bancher, baronul Sachelarie, s-a aflat un zapis din 1820, prin care N. Lipănescu se împrumutase cu 500 de galbeni, punându-și casa amanet, chezaș

fiindu-i fostul mare logofăt Alexandru Filipescu, la acea dată mare vornic de poliție (primar al orașului).

Sultana Lipănescu renunțând la moștenirea cumnatului său și refuzând să plătească datoria, casa a fost vândută la licitație, fiind cumpărată de „cucoana“ Casandra Caliarhi, cu suma de 14 500 taleri. A stăpânit-o până la moartea sa, întâmplată, probabil, în 1851, rămânând apoi moștenire fiului ei, Grigore Romanit. La rugămintea acestuia, în ianuarie 1851, trei cetățeni vecini din mahalaua Amzei, în frunte cu preotul Nicolae, îi dau un înscris prin care încredințează în „toată greutatea cugetului“: „casa cea mică în care locuiește, astăzi, dumnealui Grigore Romanit, alături cu casa cea mare [aripa din fund a clădirii ce adăpostește Muzeul Colecțiilor] ce s-au clădit de părintele dumsale, este proprietatea dumnealui, având-o moștenire de la răposata maica dumsale“. Pentru ca actul să aibă putere oficială, semnăturile celor de mai sus au fost adevărate de sub-comisarul de la Comisia de galben.

Grigore Romanit a murit în 1859. Marea sa avere a rămas moștenire rudelor sale din neamul Zefcari. Aceștia, printr-o serie de tranzacții, au vândut casa cea mare de pe Podul Mogoșoaiei unui Alecu Anghelum, iar casa mică a fost cumpărată de

unul dintre ei, Manolache Zefcari. Prețul de vânzare a fost de 2 000 de galbeni.

Noul proprietar a demolat vechea construcție, ridicând o alta, terminată în 1860.

Manolache Zefcari nu a locuit însă aici decât doi ani, vânzându-l pentru ispititoarea sumă de 7 000 galbeni împărătești, la 12 martie 1862, „spre vecinică stăpânire înălțimei sale prințului Al. I. Cuza, domnul stăpânitor.“

În actul de vânzare, Manolache Zefcari spune următoarele: „În puterea dar a acestui act subscris chiar de mine, să aibă Măria Sa Domnul a stăpâni aceste case ca de desăvârșit proprietar al lor“.

Totuși, pentru ce a cumpărat Al. I. Cuza o casă care nu era la înălțimea rangului său și care nici nu-i trebuia? Și de ce o vizita atât de des?

Pentru ca să o instaleze aici pe... Maria Obrenovici (*Magazin istoric*, nr. 11/1995).

Maria Obrenovici – să ne amintim – se născuse la Iași și era fiica lui Costin Catargiu și a soției acestuia, Smă-rândița, din familia Balș. A fost căsătorită de două ori: prima dată cu un general sârb, cu care a avut un fiu, pe Rudi, și a doua oară cu prințul Miloș Obrenovici (mort în 1860), căruia i-a născut un băiat, viitorul rege Milan al Serbiei.

Maria izbutise să-l subjughe pe noul domn al țării. Acesta dorea să-i aranjeze

„Mai frumoasă și mai feminină decât doamna Elena [Maria Obrenovici], această fiică a antiunionistului și latifundiarului Costin Catargiu voia să ia locul doamnei nu numai în inima principelui, dar și pe tron. În acest scop, a întrebuințat toate armele arsenalului feminin, de la cochetărie și eleganță, până la mijlocul ce-l socotea decisiv: cei doi fii, Alexandru și Dumitru, pe care i-a avut cu principele Cuza și pe care doamna Elena nu putuse să i-i dea. Până la urmă, e adevărat, Maria Obrenovici n-a izbutit în planurile ei ambițioase...

Ceea ce irita opinia publică bucureșteană – care în domeniul legăturilor sentimentale n-a fost niciodată prea rigidă – era caracterul public, manifestarea în văzul lumii pe care dinadins, cu socoteală, Maria Obrenovici a dat-o legăturii ei cu Cuza.

Prezența ei la Palat, unde a fost găsită chiar în noaptea detronării, era un motiv de permanente comentarii: în special sobrul și pudicul Dimitrie Sturdza, unul din fruntașii conspirației [de la 11 februarie 1866], își exprima violent indignarea.“

(C.C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1970)

o locuință relativ mică, dar frumoasă, în apropierea sa. Și a găsit casa lui Manolache Zefcari.

Înainte ca Maria să se mute aici, casa a fost înzestrată cu tot ce era necesar. Mobile luxuase de la Paris, covoare orientale și francheze, tablouri și tot felul de obiecte îi împodobeau interiorul. Zile, luni și ani de-a rândul, Cuza Vodă și-a petrecut multe ore din zi și din noapte în această casă. Oamenii din mahala l-au văzut de multe ori pe domn în civil. Dovezi concrete că Maria Obrenovici a locuit aici se mai găseau încă până la demolarea clădirii: tablouri frumoase, icoane prețioase, cărți rare, o tabacheră în filigran cu cifra domnitorului și un birou-secretaire; acesta a intrat apoi în colecția unui muzeu din provincie, iar tabachera se afla în posesia

Elenei Butculescu, ultima proprietară a casei.

Se spune că Maria era foarte frumoasă, inteligentă, spirituală. Avea un păr bogat, negru și ochi de un albastru fascinant. Barbu Catargiu poseda un frumos pastel reprezentând-o în costum național sârbesc.

După abdicare, Al. I. Cuza a întocmit la Paris un act prin care dăruia locul, casa și mobilierul nepoatei sale, Aglae Jora.

Casa a fost locuită de familia Jora în 1866-1872. La începutul anului 1872, Aglae, devenind majoră, a vândut imobilul lui Ion (Iancu) Marghiloman pentru 4 800 galbeni. Acesta, care era foarte bogat și avea un adevărat palat, a cumpărat-o pentru fiica sa Elena, căsătorită cu Scarlat Pherekyde.

Casa a fost reparată în 1873 cu 500 de galbeni, în

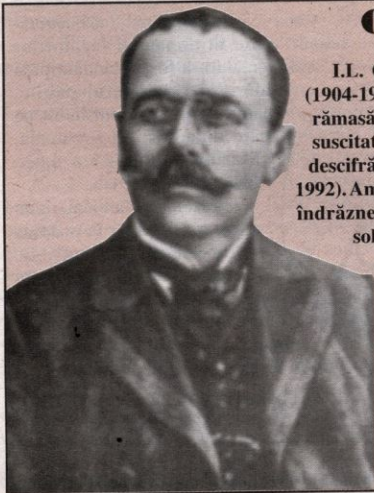
1874 s-au mai cheltuit 2 700 galbeni pentru refacerea ei și a dependințelor, iar în 1885 a fost din nou refăcută de arh. P. Gottereau-fil.

După încetarea din viață a Elenei Pherekyde, imobilul a fost moștenit de Elena Butculescu, căsătorită Cretzeanu, care a locuit aici până la demolarea casei.

Sub privirile uimite ale bucureștenilor, ținuți la distanță de miliții, clădirea rezistentă, cochetă, a fost demolată folosindu-se târnăcoape, buldozere și, în final, dinamita pentru că zidurile groase de aproape un metru se încăpățănau să nu cedeze.

În locul ei există acum un bloc (Calea Victoriei nr. 142-146) și un scuar, în mijlocul căruia poate fi admirată o sculptură în bronz, „Spre ideal“, semnată Boucher. ■

Opinii-Controverse

I.L. Caragiale și-a petrecut ultima parte a vieții (1904-1912) la Berlin, într-un exil voluntar. Perioada, rămasă mult timp o „pată albă“ a biografiei sale, a suscitat dese controverse, pe care am încercat să le descifrăm într-o carte (Caragiale la Berlin, București, 1992). Am avansat acolo o ipoteză care, deși considerată îndrăzneță, nu a fost infirmată ulterior de dovezi solide. Coroborând datele biografice cunoscute

cu știrile referitoare la viața lui Caragiale, apărute în presa vremii, și cu corespondența dramaturgului, am încercat – și o facem și în articolul de față – să elucidăm adevăratele cauze care l-au determinat pe marele scriitor să părăsească țara și, mai ales, să se stabilească anume în capitala Germaniei.

Dar până să ajungă la Berlin, Caragiale a încercat mai întâi să se stabilească în Transilvania.

CARAGIALE LA BERLIN: EXIL VOLUNTAR SAU „MISIUNE SUB ACOPERIRE“?

GEORGETA ENE

În 1884, *O scrisoare pierdută* demonta în fața spectatorilor mecanismele interioare ale alegerilor parlamentare. Ca și în alte creații ale sale, dramaturgul, simpatizant al Partidului Conservator, viza demagogia liberalilor, lustrul de civilizație, semidoctismul unor politicieni, frazeologia patriotardă, sub care erau coborâte în registrul minor idealurile pașoptiste.

Vendeta liberală

Scriitorul a creat adevărate capodopere din fiecare personaj, cu mare priză la spectatori, expunându-i, astfel, pe liberali oprobiului public. Riposta celor ridiculizați a fost pe măsura atacului. A apărut prompt, s-a desfășurat furibund și l-a urmărit pe scriitor tenace toată viața, transformându-se într-o adevărată

vendetă. Începând cu boicotarea *Noptii furtunoase* și până în anul morții – chiar și după – această „conjurație“ de tristă faimă a înregistrat mai multe etape.

La început a fost acțiunea detractorilor minori, neinspirati, manevrați din umbră de câte un reprezentant de frunte liberal, din a cărui clientelă politică cu siguranță că făceau parte. Într-un limbaj suburban și deseori la adăpostul anonimatului, ei vizau de regulă defectele de caracter, omenești, adevărate, dar și inventate ale scriitorului. Trecând prin momentul directoratului la Teatrul Național din București, acestea au culminat cu „afacerea Caion“ și respingerea de la premiul Academiei și au refulat, după câțiva ani, în perioada aderării lui Caragiale la Partidul Conservator-Democrat al lui Take Ionescu. În plus, s-au vehiculat

acuze de versatilitate politică și sterilitate creatoare.

Numirea lui Caragiale director general al teatrelor (Decretul nr. 2125, publicat în *Monitorul Oficial*, nr. din 9/21 iulie 1888) și, implicit, director al Teatrului Național din București avea să fie momentul de maximă concentrare și concertare a campaniei de presă anti-caragialiene; un reper nefast pe drumul unei veritabile gologe, unde scriitorul a avut de înfruntat contestația și denigrarea publică, desfășurate în cotidienele liberale, dar și în alte ziare cu mare impact asupra publicului cititor.

Care era substratul acestei negări furibunde a dramaturgului? Să amintim că, până la el, la conducerea Direcției Teatrelor fuseseră mari personalități culturale, politice sau din înalta societate românească (Ion Ghica, Petre Grădișteanu, Gr.C. Cantacuzino, C.I. Stănescu). Numirea lui Caragiale, om de „ex-tracție umilă”, „venetic”, „fost sufleur și simplu comediant”, se făcuse – după unele surse – chiar la sugestia reginei Elisabeta, după altele – la aceea a șefului Partidului Conservator, P.P. Carp.

Rezultatul denigrării nu s-a lăsat așteptat. Prin Decretul nr. 1376, din 6 mai 1889, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 28, 7/19 mai 1889, Caragiale pierdea direcția teatrelor. Acuzat de poetul C. Ionescu-Caion că a plagiat *Năpasta*, Caragiale a fost nevoit să se adreseze justiției. Întra atunci în „scenă” și Th.M. Stoenescu, chemat să dea socoteală în calitate de director al *Revistei literare*, care găzduise articolele defăimătoare ale acuzatorului. La proces, acesta a cerut însă să fie scos din cauză, negând că el ar fi scris „vreun rând împotriva lui Caragiale”. S-a dezis, totodată, de imberbul

detractor, prin îndepărtarea acestuia din funcția de prim-redactor al *Revistei literare*. În felul acesta, Th. M. Stoenescu poza el însuși în victimă, deoarece afirmase că a fost indus în eroare de paginile contrafăcute de Caion.

Dar același Th.M. Stoenescu avusese o atitudine ostilă față de Caragiale. Și-a manifestat-o fâțiș, sub semnătură, în *România*, când l-a atacat cu înverșunare pe noul director al Teatrului Național. Cel care-i cerea cu aplomb dramaturgului să facă dovada studiilor de specialitate, pentru a ocupa postul de director general al teatrelor, era, într-adevăr, absolvent al Conservatorului de Muzică și Declamație și se va fi crezut mai indicat decât autodidactul (dar genialul creator) Caragiale, pentru a fi numit director al Teatrului Național.

Prin urmare, nu cu totul întâmplător, *Revista literară* – a cărei direcție o preluase în 1887 Stoenescu – găzduiește în 1901 aserțiunile imunde ale lui Caion. Cu 14 ani înainte – teribilă tenacitate a resentimentelor! – Stoenescu reușise să declanșeze și să

alimenteze constant, prin articolele sale din *România*, o opinie defavorabilă lui Caragiale. Acțiunea lui Caion este deci ocazia – aproape nesperată – de a se da acestuia o nouă lovitură. *Cineva* (fruntașul liberal D.A. Sturdza?) a cunoscut aceste antecedente ale lui Stoenescu și le-a coroborat machiavelic cu animozitățile poetastrului Caion, ridiculizat de Caragiale în *Moftul român* și cu resentimentele orgoliosului Macedonski, a cărui poezie simbolistă fusese deseori pastişată caricatural de Caragiale. Th.M. Stoenescu, Macedonski și Caion au fost doar pionii „de sacrificiu”

Număr unic al revistei Caragiale, scos la sărbătorirea a 25 ani de activitate literară a scriitorului

aruncați în prima linie. „Generalul“ a rămas în umbră, în afara oricărui risc personal!

Scoaterea din culpă a lui Th.M. Stoenescu s-a produs cu acordul lui Caragiale, dar la opoziția lui Delavrancea, apărătorul dramaturgului în acest proces. În fapt, scriitorul știa prea bine cine este inamicul său: „Cum a spus un apărător al lui, Caion nu e decât o victimă. De ce aș da eu, jurat, prin pedepsirea acestui copil in-conștient sau dezechilibrat, un exemplu pentru cei mulți, mai echilibrați, mai maturi și mai suspuși, cari uezază de aceleași mijloace?“

Între momentul directoratului Teatrului Național și „afacerea Caion“ se plasează respingerea volumului de *Teatru* și a *Năpastei* de la premiul Academiei Române (1891). Raportul negativ fusese prezentat de Hasdeu, dar, evident, din umbră, manevrele fuseseră conduse de D.A. Sturdza, pe atunci secretarul Academiei Române.

Care a fost reacția publică a lui Caragiale față de aceste trei momente principale ale campaniei denigratoare concertată împotriva sa (căci despre sublimarea artistică a percuției observației sale asupra realităților social-politice opera sa este cel mai indicat ambasador)? Dacă în 1889 a îndurat – cel puțin aparent – cu stoicism campania de presă împotriva sa, poate el însuși fiind convins că „originea sa obscură“, care i se reproșase cu atâta grosolanie; era un serios impediment pentru ocuparea unei înalte funcții administrative în stat, respingerea, în 1891, de la premiul Academiei și rechizitoriul făcut de Hasdeu operei sale erau deja o lovitură, peste care dramaturgul nu a mai putut trece cu olimpianism.

Oricâte consecințe nefaste ar fi atras după sine un asemenea gest de cutezanță, înaltul potentat ce-l denigrase

din umbră sau de la tribuna Academiei trebuia să primească o ripostă drastică și bine meritată. De aceea, când i se oferă prilejul, scriitorul nu ezită să scrie, sub semnătură, două filipice la adresa lui D.A. Sturdza. Atacul la persoană, departe de a fi voalat, este direct, precis, dur și rece; el se produce în momentul în care vechiul și ireconciliabilul său inamic înregistra un succes politic remarcabil, prin alegerea sa ca șef al liberalilor și președinte al Senatului României.

Scriitorul realizează un adevărat portret în acvaforte, ce trimite cu gândul la alt liberal, immortalizat de Eminescu în *Scrisoarea III*: „...e un amestec de rabin habotnic, de neînduplecat închizitor și de jacobin jurat. Om mărginit și nedrept, pornit totdeauna nu de sentimente ci de resentimente, d-sa nu iubește atât ceva, pe cât poate urî altceva. [...] Tonul său totdeauna dârz și mărâit, mișcările scurte și îndesate, privirea mijită, gura rânjitoare, fălcile încleștate și scrâșnind, toate arată că ceea ce-l inspiră nu e vreo deosebire de gândiri limpezi, ci numai o fierbere surdă de patimă. [...]“

După apariția pamfletului din *Epoca* (1897), actele vindicative ale lui D.A. Sturdza se desfășoară în lanț: respingerea operei de la premiile Academiei, sub pretextul imoralității eroilor, (1891 – *Teatru* și *Năpasta*; 1902 – *Momente*), disponibilizarea lui Caragiale din postul de registrator pentru economii bugetare (D.A. Sturdza era și ministru de Finanțe) și, în sfârșit, rolul șefului liberal de „eminentă cenușie“ în „afacerea Caion“. Contribuția lui D.A. Sturdza la influențarea completului de judecată care l-a achitat pe Caion este, deși nedovedită cu probe, mai mult decât transparentă. După cum, la fel de sigură pare a fi subvenționa-

Sofia scriitorului, ca domnișoară, în costum național

rea financiară a lui Caion, student și publicist obscur, care și-a angajat ca apărători patru dintre cei mai buni avocați ai timpului, între care doi profesori universitari: I. Tanoviceanu, întemeietorul științei dreptului penal în România, și C. Danielopolu, decanul baroului Ilfov.

Văzându-și opera denigrată în propria-i țară și dușmănit de puternicii zilei, era firesc ca dramaturgul, dorind să se salveze de la ceea ce părea o veritabilă vendetă a liberalilor împotriva sa, să fie cutureierat de gândul auto-exilării, singura modalitate de supraviețuire a familiei, dar și de regăsire a echilibrului sufletesc necesar muncii de creație.

Transilvania - pământ al speranței

Beneficiind de moștenirea lăsată de mătușa sa, văduva lui Girolamo Momolo Cardini și bogata vară primară a mamei sale, care moștenea a șasea parte dintr-o avere estimată la trei-patru milioane lei aur, Caragiale ar fi avut șansa să-și ofere un trai mai mult decât decent și în Regat. Dar rămânând aici, el nu s-ar fi putut sustrage acțiunii nefaste a sistemului.

Prima încercare de evadare a dramaturgului din ceea ce pentru sine devenise, desigur, un adevărat infern dâmbovițean, se produce în anul în care Academia îi respinge opera de la Premiul „Heliade-Rădulescu”. În *Lupta* lui G. Panu apărea în februarie 1891 o informație cu privire la plecarea iminentă a scriitorului din țară, ca răspuns la chemarea Asociației transilvane de la Sibiu. Caragiale preciza într-o scrisoare adresată redacției că hotărârea de a se stabili la Sibiu îi aparține: „Este adevărat că sunt hotărât a mă duce să trăiesc la Sibiu, însă nu am fost chemat

acolo de «Asociațiunea transilvană» și nici nu ar fi vorba să iau catedra de limba română, nu, ci eu am mers să solicit onorutului consiliu al Asociațiunei catedra de limba franceză...”

Pertractările cu sibienii au ajuns într-un impas, deoarece proiectul lui Caragiale a rămas nefinalizat. Peste un an, dramaturgul își va exprima aceeași dorință către I. Panțu, scriitor și profesor din Brașov, fiul avocatului C. Panțu, fost deputat în Dieta Ardealului. Din textul scrisorii reies cu claritate, atât motivele care l-au determinat să dorească a părăsi țara, cât și bunele relații pe care le avea cu cercurile intelectuale brașovene.

„Frate Panțule,

Pentru buna ta scrisoare și pentru serviciul ce mi-ai făcut, îți mulțumesc din inimă. Nu-ți pot exprima plăcerea ce mi-au făcut cuvintele tale încurajatoare: când am aprobarea unui cerc așa de inteligent ca al vostru, se-nțelege că trebuie să fiu mândru și nimic nu e mai necesar pentru un om de spirit, strivit de mulțimea neghiobilor și răilor, decât mândria: în mândrie și în despreț e scăparea celui maltratat sau ne-

băgat în seamă de aceia pentru a căror luminare lucrează el, storcându-și mintea și sufletul. Așa e de adâncă această simțire la mine, încât iată pentru ce anume îți scriu, scurt și cuprinzător:

Ar fi posibil să trăiesc eu cu nevastă-mea în Brașov dând lecții – eu de limba franceză și cea română pentru începători în familii, iar nevastă-mea de limba engleză, franceză și de piano? Am încercat s-o fac asta la Sibiu acum un an. Sibienii nu m-au încurajat îndeul să fac acest pas [...] Ar fi o mare satisfacere pentru mine, ca o lucrare mai largă, o lucrare la care gândesc și pentru care

Cu fiul său Mateiu, în vârstă de 3 ani (1888)

am adunat material destul s-o pot scrie afară din țara românească, unde de-atâta vreme puternicii deosebiți ce s-au perindat la putere vor sistematic, sub fel de fel de cuvinte, să mă țină într-o poziție umilitoare și inferioară.

Un exil voluntar mi-ar da multă energie de lucru, mai ales că m-aș afla într-un așa inteligent cerc ca al vostru. Eu fac apel la voi toți, la tine îndeosebi, să mă ajutați în pasul ce voi să fac."

Nefinalizarea proiectului de stabilire în Ardeal trebuie pusă pe seama incertitudinii scriitorului de a dobândi acolo mijloacele materiale de trai.

Oricum, opțiunea lui Caragiale în privința expatrierii rămâne fermă, iar atitudinea sa pro-ardeleană înregistrează – pe lângă stabilirea unor contacte și prietenii solide (cu pro-unioniștii A.C. Popovici, Al. Vaida-Voevod, V. Goldiș ș.a.) – și câteva momente de implicare majoră și directă. Ele vorbesc de la sine despre raporturile dintre scriitorul regătean și frații săi de peste munți și, îndeosebi, față de idealurile comune.

Paharul umilințelor

Nevoit din motive obiective să-și amâne auto-exilul, Caragiale va mai rămâne în țară încă 13 ani. Paharul umilințelor la care a fost supus nu se umpluse încă! Confruntat cu mari dificultăți materiale (moștenirea Momuloaiei se lăsa așteptată, fiind disputată în instanța judecătorească de falși moștenitori), dramaturgul încearcă fel de fel de experiențe pentru a-i asigura familiei sale mijloacele de subsistență.

În 1899 era numit prin decret regal registrator clasa I la Regia Monopolurilor Statului, de unde – așa cum am amintit – va fi demis în 1901, de către ministrul

Finanțelor, D.A. Sturdza; în 1899 este numit pentru puțină vreme membru în Comitetul Teatral, ca reprezentant al primarului Bucureștilor B.Șt. Delavrancea. În 1896 N. Gane îi refuzase funcția de director al Teatrului Național din Iași. Prost remunerat pentru articolele distribuite în diverse ziare și reviste ale timpului, „Caragiale trebuie să muncească șapte ore pe zi ca să câștige 400 de lei sau să scrie pentru *Universul* cronici plătite cu 25 de lei bucata.” Este nevoit să caute ceva mai sigur și astfel devine... restaurator, meserie de altfel onorabilă (prietenul său, criticul C. Dobrogeanu-Gherea prosperase financiar cu restaurantul din Gara Ploiești), dar pentru care a fost deseori ridiculizat („Caragiale, ăla... berarul!“).

Ironia sortii a făcut ca, deși neam de greci cu simțul afacerilor foarte dezvoltat (strămoșul mamei sale, Mihail Alexovici, fusese un fruntaș al comunității grecești din Brașov), scriitorul să se dovedească total inapt pentru lumea afacerilor, iar bilanțul dezastruos în urma câtorva asemenea încercări (Berăria din str. Gabroveni, în 1893, Berăria Academică

„Bene Bibendi“ din str. Șelari, în 1894, Berăria din gara Buzău în 1895, Berăria Cooperativă din Piața Teatrului Național din București în 1901).

Această febrilă activitate extra-literară a avut darul de a-i submina sănătatea și de a-i deturna energia de creație. Paharul umilințelor dădea pe dinafară! Scriitorul era hotărât să părăsească țara. Cum intrase în posesia unei sume substanțiale din averea bogatei sale mătuși, Caragiale își oferă un amplu voiaj european împreună cu familia, vizitând

Sibiu

Italia, Austria, Franța, Germania și Elveția (iarna 1903-primăvara 1904).

Chemarea brașovenilor

O nouă încercare de stabilire la Cluj, în granițele de grai și suflet ale țării, dar în afara câmpului de manevre ostile ale inamicului său din umbră, încerca scriitorul prin scrisoarea către Ilie Dăianu, din februarie 1904:

„Stimate domnule și amice,

Vă mai amintiți, sper, de cele ce am vorbit împreună vara trecută, când eu am fost în treacăt pe la Cluj. Eu v-am arătat atunci intensă mea dorință de a mă stabili în mijlocul d-voastre; iar dv. și prietinii cari erau de față ați binevoit a-mi arăta că dorința mea nu ar fi tocmai peste putință de realizat...”

Grupul clujean strâns în acel moment în jurul periodicului săptămânal *Răvașul*, cu orientări poporaniste, era favorabil primirii lui Caragiale, după însemnările lui Dăianu, și ar fi avut proiecte politico-literare precise: „O tipografie nouă, românească, perfect arangată [...], o revistă literară-politică...”, cu sprijinul acestuia în care vedeau omul providențial de peste munți. Realizarea dorinței comune ar fi fost împiedicată de previzibila suspiciune a autorităților austro-ungare într-o «misiune neoficială»

a lui Caragiale cu caracter, firește, politic. Să citim pateticele rânduri adresate de scriitor lui Dăianu, după revenirea în țară din periplul său european:

„Ce vă pot spune acum e că aș intra în mijlocul dv. cu sufletul plin de prietenie recunoscătoare: acolo m-aș afla în sfârșit ajuns la lișan ocrotitor; acolo m-aș putea vindeca în liniște de atâtea ș-atâtea ofense, mahniri și amărăciuni, acolo, cu spi-

ritul senin, aș putea urma nedesăvârșita mea carieră literară, atât de des întreruptă de adâncă descurajare.

Dacă dar vă mai amintiți de vorba noastră și dacă, din norocire pentru mine, mai stăruiați a crede că n-ar fi imposibilă realizarea dorinței mele, vă rog din suflet, stimate domnule și amice, binevoiți a-mi trimite câteva rânduri de îndemn: *imediat* ce le-aș primi aș alerga către dv., ca, îndelete, să punem la cale îndeplinirea unui frumos vis al declinului vieții mele.

Salutând cordial pe toți prietenii de acolo, sper că aceste rânduri vor fi primite cu atâta dragoste cu câtă le-am scris...”

Poate răspunzând unei chemări atavice a strămoșilor materni brașoveni, poate sedus de ideea imperială (Ardealul era încă parte a Imperiului habsburgic), poate cutreierat de dorul permanent al plecării spre alte orizonturi, transmis pe linie paternă („Sunt sămânță de idriot” și „nepot al navigatorilor cupeți”), sau poate, mai degrabă, simplu patriot ce dorea să-și petreacă viața în mijlocul neamului său, dar acolo unde ar fi găsit un climat moral și politic superior celui din Regat, Caragiale a dorit cu ardoare să se stabilească în Ardeal, iar gândul acesta, visul acesta nu l-a părăsit până în ultima clipă a plecării sale din țară: „Proiectul nostru rămâne în picioare [...] Eu rămân ne-strămutat. Rămâneți și voi tot cum v-am lăsat”,

fi scris aceluiași Dăianu.

Dar peste șase luni (noiembrie 1904) el se afla deja instalat la Berlin. Care a fost cauza? Opinia noastră este că, dintr-o rațiune superioară, Caragiale a fost consiliat și a acceptat să abandoneze ideea stabilirii sale în Ardeal și să plece în Germania. Dar despre această parte controversată și misterioasă a biografiei dramaturgului vom vorbi în numărul viitor. ■

(Va urma)

Brașov, biserica „Sf. Nicolae”

Gheorghe Gheorghiu-Dej în adolescență și casa natală

Greva ceferiștilor din ianuarie-februarie 1933, alături de mișcările petroliștilor și de răscoala minerilor de la Lupeni, din 1929, rămân marile acțiuni de protest ale muncitorilor din România interbelică.

Din păcate, nici după decembrie 1989, ele nu s-au bucurat de o cercetare științifică. Înainte, desigur, acest lucru nu era posibil din motive ideologice.

De altfel, asemenea multor altor momente, nu numai din istoria mișcării muncitorești, Grivița 1933 a fost folosită și transformată, după cum o cereau interesele de moment. Conducătorul partidului comunist din anii '50 și '60, Gheorghe Gheorghiu-Dej a găsit în greva de la Grivița și în procesul ce i-a urmat justificarea

DEJ - OMUL RESENTIMENTULUI

STELIAN TĂNASE

La 18 iulie, procesul se deschide, la București, aproape de locul grevei, lângă Gara de Nord, pe o vreme caniculară, 40 de grade la umbră. „Nu s-ar putea spune că localul Consiliului de Război din Calea Plevnei excelează prin fizionomie. I s-ar fi convenit un cadru ceva mai arătos, nu matahala asta arhitectonică de var, cu săli reci și urâte, cu pereți albi cu spoiala în reliefuri. Îți face impresia unui fort algerian improvizat, cum vedem în anumite filme” – scria *Dimineața* din 19 iulie 1933. Acesta era decorul. În sala de judecată, pe lângă membrii Curții, se mai află 125 de acuzați și 20 de avocați. În cele 30 de zile de proces se perindă peste 400 de martori.

Două procese, în circumstanțe diferite

Principalii acuzați erau Panait Bogătoiu, Constantin Doncea, Dumitru Petrescu, Gh. Vasilichi, Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica. Lista acuzațiilor cuprinde printre alții pe Lucrețiu Pătrășcanu, Moscu Cohn (Gheorghe Stoica), Luca Laszlo, cunoscuți comuniști. Ultimii doi dispar și sunt judecați în contumacie. Cei 125 de acuzați sunt împărțiți în două loturi. Nimerind în lotul doi, Lucrețiu Pătrășcanu e judecat după mai multe amânări în 1938. E apărut de cumnatul său Petre Pandrea și achitat cu întreg lotul. De altfel, Pătrășcanu pleacă în 1933 din țară. În perioada 1934-1935

este reprezentantul P.C.R. pe lângă Komintern, la Moscova. Alt acuzat este Richard Wurmbrand, care suferise deja o condamnare de trei ani pentru agitație comunistă. A devenit ulterior anticomunist. A făcut închisoare pentru ambele convingeri. Întâi în anii '30, apoi în anii '50, înainte de a emigra – devenit pastor – la jumătatea anilor '60.

Acuzații sunt în majoritate tineri între 19-25 de ani, aproape toți șomeri. Avocații reflectă și ei compoziția lotului din boxă. Unii erau comuniști (Iosif Sraier, Petre Grozdea, Grigore Conduratu), alții „burghezi”, apărători ai drepturilor omului (V.V. Stanciu, Lizeta Gheorghiu). Avocatul I. Emilian era din partea Ligii Apărării Național-Creștine (L.A.N.C.), gruparea de

prezenței lui în fruntea partidului. Dej apăruse relativ târziu în mișcarea comunistă. Erau alți lideri cu o vechime și chiar activitate mai bogate decât ale lui. Așa cum arată documentele Siguranței, nu el fusese figura prominentă a greviștilor de la Grivița, ci Constantin Doncea. Dar despre rolul lui Doncea avea să se vorbească abia după moartea lui Dej, atunci când Nicolae Ceaușescu se străduia să dărâme statuia celui care îl ocrotise și promovase în ierarhia de partid.

Să vedem, făcând apel la documente inedite din arhive, cum s-a folosit gruparea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej de greva de la Grivița pentru a o transforma într-o sursă de legitimare în interiorul partidului.

Imagine din timpul grevei din 1933 și Dej, peste ani, la inaugurarea unei expoziții pe această temă

extrema dreaptă a lui A.C. Cuza. Apărarea rareori reușește să se pună de acord. Mai multe incidente atrag atenția. Chiar la început, comisarul regal Romulus Hotineanu remarcă, atunci când apărarea cere amânarea procesului, că adevărata cauză este faptul că nu au venit banii de la Moscova pentru plata avocaților. Acuzarea nu a reușit să probeze că greviștii au tras asupra armatei. Dezbaterile au fost atent urmărite de presă, bucurându-se aproape de același interes ca și procesul afacerii Skoda, o mare afacere de corupție în care erau implicați lideri P.N.T., partid aflat la guvernare.

Sentința este dată la 20 august. Două pedepse muncă silnică pe viață: Constantin Doncea și Gheorghe Petrescu. Gheorghe Vasilichi, 20 ani muncă silnică. Gheorghe Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica câte 15 ani, Marin Ioan-Ionescu, 12 ani muncă silnică, Richard Wurmbrand 10 ani. Nicolae Tudor 2. Alți acuzați

sunt condamnați la 20 de ani muncă silnică în contumacie. Printre ei, Laszlo Luca, Moșcu Kohn, Dumitru Petrescu, Constantin Putinică etc. Ceilalți au fost achitați.

Procesul se rejudecă un an mai târziu, la Craiova. Din 125 de acuzați implicați în primul proces, în boxă mai sunt opt, cei cu pedepsele cele mai mari și care făcuseră recurs. Ei sunt apărați de un grup de avocați ai Biroului Juridic al P.C.R., condus chiar de șeful acestui birou, Iosif Sraier, ajutat de Petre Grozdea, Victor Ghe-rasim, Radu Olteanu.

Circumstanțele procesului sunt altele. În Germania, după instalarea lui Hitler, procesul incendiatorilor Reichstagului dăduse un model pentru ce intenționa Kominternul cu procesele în care erau implicați comuniști. Ele trebuia întâi de toate să fie niște spectacole de propagandă. În plus, identificarea inițială a social-democraților cu dușmanul de clasă, ca trădători și „social-fasciști”, fusese schimbată

între timp de Moscova. În primul proces, cei 125 de acuzați reprezentau toate tendințele sindicale și politice. De data asta, în boxă se află exclusiv comuniști: Constantin Doncea, Dumitru Petrescu, Gheorghe Vasilichi, Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Alexandru Rozemberg și David Korner. Ultimii doi, acuzați în rechizitoriu și sentință că în perioada premergătoare grevelor luaseră contact cu Kominternul, de căre erau plătiți. Ei erau dovada tezei comisarului regal Vasile Gelep că era vorba de un complot internațional comunist. În 1943, Vasile Gelep este mituit de familia lui Lucrețiu Pătrășcanu pentru a obține eliberarea din lagărul de la Tg. Jiu și transferul lui la Poiana Țapului, în domiciliu obligatoriu. Suma tranzației: 50 000 lei.

Citat din Marx

Partiturile apărării și acuzării sunt mai clare. Și de data asta

Condamnații din procesul de la Craiova

Gheorghiu-Dej este un personaj secundar. El este umbrat de Constantin Doncea, dar și de Dumitru Petrescu și Gheorghe Vasilichi. Printre martori găsim alți comuniști: primul secretar general al P.C.R., Gh. Cristescu, M.Gh. Bujor, închis 14 ani în 1920 și recent eliberat, tratat acum de comuniști drept agent al Siguranței, ceea ce nu era. Cei care arătau-dez-acorduri cu linia oficială erau considerați trădători. Mai depune mărturie Ilie Pintilie, căruia Gheorghiu-Dej ține să îi pună întrebări. Cei doi vor fi închiși ulterior la Doftana, unde vor avea relații foarte proaste. Pintilie era șef al celei comuniste din închisoare, fiind contestat de Dej. Pintilie moare la cutremurul din noiembrie 1940, sub zidurile Doftanei. Din închisoarea Văcărești este adus să depună mărturie Ștefan Foriș, membru C.C. al P.C.R., șeful propagandei. A fost condamnat în 1931 la o pedeapsă de cinci ani. Gheorghiu-Dej și Foriș s-au cunoscut în această închisoare în 1932. Apoi sunt codeținuți la Doftana, câteva luni, până la eliberarea lui Foriș, în 1935. Nu le-a trebuit mai mult pentru

a intra în conflict. Motivul: pretențiile lui Gheorghiu-Dej la supremație. Un alt martor al apărării este Luca Laszlo, liderul „sindicatelor unitare”, roșii, dizolvate cu ocazia declarării stării de asediu în ianuarie 1933. El fusese judecat în contumacie în primul proces. Capturat, este adus la procesul de la Craiova tot din închisoare. Luca se cunoștea de ceva vreme cu Gheorghiu-Dej, cu care lucrase la sindicat. Luca era un militant vechi (din 1926) și mai cunoscut. Ierarhic se afla într-o poziție superioară. Dej era nou în mișcare, din 1931, dar de la început și-a afirmat ambițiile. Oriunde se afla, trebuia să fie șef. Considera dușman pe oricine îi stătea în cale, era mai cunoscut ori avea mai multă autoritate decât el.

Dezbatările se învârt în jurul aceluiași chestiuni ca și în 1933. Acuzarea încearcă să probeze că greviștii au avut arme și că au organizat o rebeliune care avea în spate Kominternul și că l-au ucis pe jandarmul Ion Chiriță. Apărarea neagă aceste acuzații, arătând că jandarmul fusese ucis nu de greviști, ci chiar de

militari, prin accident. De asemenea, neagă orice amestec comunist. Teza este: mizeria a scos oamenii în stradă, în mod spontan. În timpul dezbaterilor se fac referiri la procesul de la Leipzig, intitulat „incendia-torilor Reichstagului”. Constantin Doncea spune, citându-l pe Marx – fără să îi amintească numele – că în istorie toate se petrec de două ori, prima dată în tragic și a doua oară în comic. Primul proces, cel din Germania, era cel tragic. Doncea nu poate fi suspectat în nici un fel că îl citise pe Marx. Impresia, citind procesele-verbale, este că acuzații rosteau niște roluri învățate pe dinafară.

Sensibilitate pentru copii

Faptul că în zilele procesului România a semnat un acord de prietenie cu U.R.S.S. nu i-a împiedicat pe judecători să dea pedepse foarte grele. Constantin Doncea și Dumitru Petrescu primesc 15 ani muncă silnică, Gheorghe Vasilichi, Gheorghe Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica, 12 ani muncă silnică, Alexandru Rosenberg 5 ani închisoare, David Korner 18 luni. Dej ar fi trebuit să stea în închisoare până în 1946. În 1940 pedeapsa i se reduce la 10 ani. În 1943 trebuia să fie pus în libertate, dar e transferat în lagărul de la Tg. Jiu, de unde evadează în august 1944, ajutat de I.Gh. Maurer, Emil Bodnăraș și Mihai Roșianu.

Este reținut întâi la închisoarea din Craiova. Câteva luni mai târziu, în iarna 1935, pentru cei mai importanți trei din „lotul Grivița” P.C.R. organizează, la cererea Kominternului, evadarea. Ei sunt Constantin Doncea,

Dumitru Petrescu și Gheorghe Vasilichi (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1968). Evadarea este organizată prin intermediul câtorva avocați care au pledat în proces: Iosif Sraier, Stelian Nițulescu, Petre Grozdea. Ei ajung în scurtă vreme în U.R.S.S., la Moscova. Vor rămâne în afara granițelor până în 1944. Toți trei vor fi implicați în brigăzile internaționale din Spania.

Episodul provoacă lui Gheorghiu-Dej altă frustrare. El înțelege că pentru Komintern nu era încă un agitator prea important. În vreme ce Doncea, Petrescu, Vasilichi erau răsplătiți, el urma să rămână închis. Vladimir Tismăneanu comentează astfel: „Dej a rămas în temniță acumulând, se pare, o imensă doză de resentiment împotriva mai norocoșilor și, probabil, mai binevăzuților [de către Komintern] colegi. Dej nu era un produs al aparatului moscovit, nu fusese direct și nemijlocit testat întru loialitate necondiționată lui Stalin, la fața locului.“ Deprimarea și enervarea lui Gheorghiu-Dej pentru că fusese lăsat în închisoare este semnalată câțiva ani la rând în note ale poliției.

P.C.R. a discutat în mai multe rânduri organizarea evadării sale, dar poliția a prevenit orice tentativă. În 1937, atât Dej, cât și Ana Pauker urma să fie scoși de aparatul de partid în timpul transferării lor spre diferite procese cu comuniști, unde erau chemați ca martori. Despre Dej un raport al poliției semnală atunci: „acesta este foarte nemulțumit de tăcerea comuniștilor din afară și ar fi dispus să facă declarațiuni împotriva partidului comunist“.

Gheorghiu-Dej este deținut în închisorile Văcărești, Jilava, Craiova, Galați, Oenele Mari, Aiud, Doftana (mai 1937-noiembrie 1940), Caransebeș (decembrie 1940- iunie 1943) și în lagărul de la Tg. Jiu. Cel puțin în primii ani, Dej suportă greu detenția. Dezamăgirea că nu se aflase printre cei scăpați în primăvara 1935 l-a marcat pentru multă vreme. Și în viața privată avea probleme. În 1933, Dej avea două fete, Vasilica și Constanța, din căsătoria cu Maria Stere Alexe, încheiată la Galați, în 1926. Chiar în anul grevei și al primului proces, soția divorțează. Prin scrisori cere unor amici să vadă copiii, apoi să îl viziteze la închisoare, să îi povestească cum i-au găsit. De asemenea, cere fotografiile ale lor. Până la sfârșitul vieții va avea această sensibilitate excesivă față de copii, mai ales față de prima născută, Vasilica (Lica Gheorghiu).

Un episod curios este cel de la sfârșitul anului 1938. Dej face demersuri pentru a se căsători cu Elena Sârbu, militanta comunistă. La dosar

există o telegramă a logodnicei, Elena Sârbu, către Dej, din 10 noiembrie 1938: „sunt de acord stop Introducere cererea direcției generale pentru cununia noastră stop Eu fac la fel stop“. Trei zile mai târziu, Dej înregistrează cererea la penitenciarul Doftana. Căsătoria nu s-a mai perfectat, nu știm din ce motive. Elena Sârbu va muri în 1944 la Pitești, în închisoare, în timpul unui bombardament.

Simpatii și antipatii

În cei 11 ani cât a stat închis, Gheorghe Gheorghiu-Dej a devenit într-un agitator sindical oarecare, unul dintre liderii comuniști. Izolarea lui într-o închisoare l-a ferit să se afle în U.R.S.S. în anii marii terori. Între 1936-1941, majoritatea cadrelor P.C.R. aflate în emigrație au fost judecate în procese înscenate și ucise. Vârfurile comuniste ale anilor '20-'30 au fost lichidate. Printre ei, Cristian Rakovski, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Ecaterina Arbore, Marcel Pauker, David

Dej, în mijloc, cu Petru Groza (stânga) și Emil Bodnăraș

Fabian, Eugen Rozvany, Dori Goldstein, Elena Filipovici, Elek Koblos, Alexandru Stepanski-Gorn, Imre Aladar etc. Acuzațiile au fost trei: troțkism, șovinism național român, spionaj în favoarea guvernului român. Gheorghiu-Dej ar fi putut fi una dintre victimele epurărilor. Dispariția unei întregi generații de cadre a făcut loc celor rămași în viață. Gheorghiu-Dej este unul dintre cei care beneficiază de acest moment. Treptat, Dej se impune comuniștilor din închisori. Imaginea lui de fruntaș al greviștilor de la Grivița, singura mare acțiune interbelică de protest a muncitorilor, contribuie la crearea autorității sale. Lunga perioadă de detenție îi sporește prestigiul. Prin închisori se perindă, pe diferite termene mai scurte, comuniști din alte procese, dar Dej rămâne, alături de Chivu Stoica, pentru multă vreme. Dej este, la sfârșitul anilor '30 deja, un veteran.

Influența lui crește, iar din 1940, când ajunge la Caransebeș, este recunoscut ca lider al centrului comunist din închisori. Oamenii din jurul lui sunt Chivu Stoica, Iosif Chi-

șinevski și Teohari Georgescu (secretari la acea dată, membri ai secretariatului C.C. al P.C.R., arestați în aprilie 1940), Gheorghe Apostol. Un alt grup cu care are relații strânse este cel al spionilor sovietici, capturați în anii '30: Emil Bodnăraș, Pantiușa Bondarenko, Serghei Nikonov, Petrea Gonciaruk, Alexandru Nikolski, Vanea Didenko. Cu ultimul evadează din lagărul de la Tg. Jiu în august 1944, Didenko având misiunea să îl protejeze. Emil Bodnăraș, la eliberarea din închisoarea Caransebeș, noiembrie 1942, este omul de încredere al lui Dej în operațiunea de înlăturare a lui Ștefan Foriș.

În jurul lui Gheorghiu-Dej se constituie o fracțiune care se află în conflict cu conducerea P.C.R. Nu numai Ștefan Foriș îi este adversar, dar și Lucrețiu Pătrășcanu, cu care se întâlnește pentru o lună și jumătate în lagărul de la Tg. Jiu, în vara lui 1943. Pretextul conflictului dintre ei pornește de la nerecunoașterea celui desemnat de Foriș să conducă celula de partid, Ovidiu Șandor. Acesta fusese și el implicat în grevele de la Grivița și apoi în primul proces. Pătrășcanu este adus în

lagăr din domiciliul obligatoriu de la Poiana Țapului, la 3 ianuarie 1943. Când Dej și Chivu Stoica sunt aduși în lagăr, Dej este invitat să arbitreze conflictul. Dej se proclamă șeful celei comuniste și este recunoscut ca atare. Alexandru Iliescu, apropiat de Lucrețiu Pătrășcanu, refuză să se alăture grupului lui Dej. Pătrășcanu, de asemenea, nu este de acord cu părerea lui Dej despre Foriș. Conflictul nu escaladează pentru că Pătrășcanu este eliberat la începutul lui august.

Pentru Dej e un nou motiv de frustrare vizavi de celălalt. Și el ceruse în primăvara 1943 să fie eliberat și să se stabilească în București. Un astfel de demers este înregistrat în arhive. Gheorghiu-Dej cere să fie eliberat, pentru că termenul de pedeapsă expirase (în 1940 i se redusese pedeapsa). Autoritățile refuză și îl trimit la Tg. Jiu. Nu era prima frustrare de acest gen. În 1935, grupul evadat – Doncea, Vasilichi, Petrescu – nu îl cuprindea. În 1940, autoritățile sovietice au cerut un schimb de prizonieri. Pe lista lor figurau Ana Pauker, Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica. Autoritățile române acceptă schimbul numai pentru Ana Pauker. Dar Ana Pauker, ca mai înainte Doncea, Petrescu, Vasilichi și mai târziu Pătrășcanu, apar ca favorizați de soartă, în grațiile Kominternului, în vreme ce Gheorghiu-Dej este un marginal, un paria: Cu toți aceștia Dej va intra în conflict, miza fiind puterea, luptă în care resentimentele lui joacă un rol important în configurarea taberelor, a alianțelor, a simpatiilor și antipatiilor. ■

presa timpului și documente oficiale pe care le-am cuprins într-un capitol din lucrarea noastră România și cele trei războaie mondiale, aflată în curs de apariție la Editura „Institutul European” din Iași, pot aduce astfel de lămuriri.

„Rămâne ca noi cercetări de arhivă să aducă precizări și să lămurească soarta ulterioară a acestor sume de bani”, scriau Cristian Păunescu și Marian Ștefan, autorii articolului Bani albi pentru zile negre (Magazin istoric, nr. 8/2001), referindu-se la așa-numitul „fond elvețian”. Investigarea unor documente din arhivele diplomatice germane, completate cu opinii exprimate în volume de memorii,

FONDUL NAȚIONAL MĂRUL DISCORDIEI ÎN EMIGRAȚIE

Dr. ALEXANDRU POPESCU

Problema „fondului național” s-a bucurat de o deosebită atenție în documentele diplomatice germane, reflectând, de fapt, preocuparea Ministerului Federal al Afacerilor Externe pentru cunoașterea situației din cadrul emigrației române, în perspectiva contracarării unor acțiuni ale guvernului comunist de la București. Informațiile, provenind din surse diferite, au adesea un caracter contradictoriu. Documentele diplomatice referitoare la această problemă, păstrate mai ales în Arhiva politică a Ministerului Federal de Externe

din Bonn, nu sunt cunoscute cercetătorilor români până în momentul de față, după știința noastră.

Sub sentul unui Decret-lege

Primul aparține Biroului de presă și informații al guvernului vest-german (2 iulie 1953), și are ca sursă datele puse la dispoziție de „fostul consilier diplomatic Caius Văleanu”. Situația în rândurile emigrației românești și a organizațiilor sale a devenit conflictuală, din cauza disputelor în jurul așa-numitului „fond național”: trei milioane

franci elvețieni, depuși la Banca Națională Elvețiană. Suma provine din cele 20-30 milioane franci elvețieni pe care fostul ministru de Externe, Mihai Antonescu, le-a depus, la începutul anului 1944, la „Union de Banques Suisses”.

În momentul redactării documentului, persoana care comunica informațiile nu știa ce s-a întâmplat cu milioanele rămase și cine avea dreptul să dispună de ele. „Gruparea Vișoianu-Cretzianu”, care a manipulat acest fond, în concurență cu „gruparea Rădescu-Gafencu-Tilea”, considera că banii trebuie să

Generalul Nicolae Rădescu

rămână în administrarea sa. Concluzia documentului: „Astfel, lupta pentru acest fond «legendar» a atins punctul maxim: disputa a antrenat cercuri din conducerea emigrației românești, de o parte și de alta a oceanului, și a constituit principalul motiv pentru confruntarea celor două tabere.”

Detalii mai precise oferă sinteza din 30 iulie 1953 cu privire la *Criza din cadrul Ligii românilor liberi*, elaborată de „Grupul de studii pentru Europa de Sud-Est” din München. Autorii șiau că după bătălia de la Stalingrad, Mihai Antonescu a ajuns la concluzia că războiul era pierdut. El a dat dispoziții secrete Băncii Naționale a României să depună, la „Union des Banques Suisses”, 20 milioane franci elvețieni. Dreptul de a dispune „pro causa” de acest fond l-a transmis șefului misiunii diplomatice românești la Berna. În cazul unei ocupații sovietice a României, urma ca o sută de oameni de cultură (după alte surse cifra ar fi fost de 200) să se folosească, în emigrație, de

acest fond, pentru „a se asigura continuitatea vieții spirituale românești”.

După încheierea războiului, ministrul de Externe în guvernul Sănătescu (23 august-2 decembrie 1944), G. Niculescu-Buzești, a cerut imediat blocarea fondului. Succesorul lui, Constantin Vișoianu, a

„Cum să scoată el [Mihai Antonescu] afară din țară bani ca să-i pună la adăpost? Faptul nici n-ar fi fost posibil, chiar și din cauza atitudinii mareșalului [...] Cine afirmă că Mihai Antonescu a scos aur din țară trebuie să producă și dovezi.” (Mircea Ciobanu, Convorbiri cu regele Mihai I al României, 1991).

anulat măsura, având propriile planuri în ceea ce privește „fondul”. Prin Decretul nr. 576, Vișoianu urma să dispună de fond și nu trebuia să dea nimănui socoteală. Ulterior, el a transmis acest drept prietenului său Alexandru Cretzianu, „eminența cenușie” a politicii externe românești, după opinia documentului citat. Cretzianu dădea socoteală asupra administrării fondului, în mod sumar, doar lui Vișoianu. După căderea guvernului Rădescu (28 februarie 1945), Vișoianu emigrează și el în vest, unde, în Elveția, îl întâlnește pe „prietenul său” Cretzianu.

La scurtă vreme după venirea la putere, guvernul Groza a încercat să recupereze „fondul”. A fost adresată o reclamație la Curtea federală de justiție (Bundesgerichtshof) a Elveției împotriva lui Cretzianu, care a

fost însă respinsă, deoarece Vișoianu, ca martor, a putut să dovedească, pe baza Decretului-lege nr. 576, că transcrierea s-a făcut în mod legal. Bucureștiul a făcut, mai târziu, și alte încercări de a contesta legalitatea drepturilor lui Vișoianu și Cretzianu ca proprietari ai fondului, dar fără succes.

Datorită „fondului național”, Vișoianu și Cretzianu au reușit să aibă preponderență din punct de vedere politic în cadrul emigrației române. Comitetul Național Român, prin președintele său, generalul Nicolae Rădescu, a cerut ca Vișoianu să-i transmită lui dreptul de a dispune de fond. În primăvara anului 1951, s-a ajuns la o confruntare deschisă. Rădescu s-a retras, împreună cu adepții săi, și a întemeiat Liga românilor liberi, care reunea toate uniunile românilor din exil. Ea va intra în conflict cu ceea ce rămăsese din Comitetul Național, sub conducerea lui Cretzianu. În spatele disputelor politice dintre aceste două organizații, se afla așadar problema „fondului”, dreptul de a dispune de acesta. Încercările americanilor de a obține o conciliere a părților au eșuat.

Informații, în general, similare, dar mai detaliate, unele diferite de cele pe care le-am amintit mai sus (mai ales în ceea ce privește cuantumul sumei depuse în Elveția), sunt puse la dispoziție de sinteza *Emigrația românească din 5 octombrie 1953*, referitoare în special la circulația „fondului”. Se arată, din nou, cum se constituise fondul pentru a asigura existența unei emigrații

care să poată lupta în străinătate pentru eliberarea țării, în cazul unei ocupații sovietice. Banca Națională a României a transmis în Elveția suma de 25 milioane franci elvețieni, în devise și aur. Administrator al acestui fond a fost numit, la acea dată, Vespasian V. Pella, șeful misiunii diplomatice românești din Berna (iulie 1944).

În momentul în care a devenit ministru de Externe, G. Niculescu-Buzești a anulat acest plan și a solicitat ca suma să fie înapoiată guvernului român. O jumătate din sumă a fost înapoiată Băncii Naționale a României. Cealaltă jumătate a rămas „în mâinile lui Pella“, care i-a transmis-o lui Gigi Atanasiu, reprezentantul diplomatic al României în Elveția. Mai târziu, la ordinul ministrului de Externe Vișoianu, administrarea fondului a fost trecută lui Cretzianu. La solicitarea amintită a generalului Rădescu, Cretzianu și Vișoianu au răspuns că „acest fond a fost creat pentru scopuri care nu pot fi numite și că de administrarea sa răspund doar ei, fără a da socoteală de aceasta“. Ulterior, Vișoianu a

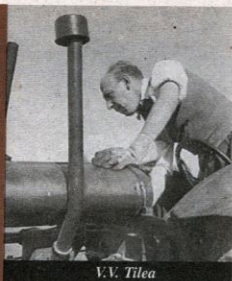

V.V. Pella

„Totul a început de la «Fondul național»... S-a dat ordin ca banii să fie încasați de Cretzianu, o persoană foarte organizată... [El a încasat numai o parte din bani pentru că] înșiși elvețienii, poltroni, au anunțat guvernul de la București, care a cerut sechestrarea banilor... [Cretzianu a făcut proces băncii, care a durat 11-12 ani, câștigându-l.] Nu i-a spus nimic lui Vișoianu, care, până la urmă, a aflat și a vrut el să-l dea în judecată pe Cretzianu... Au fost foarte multe lucruri neplăcute între oamenii din exil.“ (Un martor al istoriei. Emil Ghilezan de vorbă cu Adrian Niculescu, 1998)

oferit următoarele date privind administrarea fondului: 50 de burse pentru studenții români din Paris; ajutor financiar pentru

„Domnii Cretzianu și Vișoianu dețin din fonduri publice o sumă de 6 milioane de franci elvețieni. 3 milioane sunt încă blocați la Union de Banques Suisses, 558 000 de dolari în posesia domnilor Cretzianu și Vișoianu în Statele Unite, restul cheltuit sau... investit... Românii au luat notă cu surprindere că deținătorii acestor bani refuză să-i pună la dispoziția Comitetului Național, din care totuși făceau parte, și refuză să dea orice fel de explicații despre felul în care îi administrează.“ (Patria, septembrie 1951)

V.V. Tilea

anumiți emigranți români; finanțarea unui ziar; publicarea revistei literare *Luceafărul*; cheltuieli pentru „păstrarea contactelor cu patria“. Din nou apare constatarea că fondul a declanșat în emigrația românească „lupte grele“, „politicienii români continuă să se confrunte“.

Bucureștiul contraatacă

Autoritățile de la București au încercat – așa cum am mai spus –, în mai multe rânduri, să intre în posesia fondului.

La 16 februarie 1955, *Scânteia* incrimina „acoperirea dată până acum de autoritățile judiciare din Elveția furtului celor șase milioane de franci elvețieni, făptuit de trădătorul și fugarul Cretzianu și de complicitii lui trădători din țară... Oare nu și aceste fonduri au servit la întreținerea criminalilor fasciști, fugiți din țările de democrație populară, ce găsesc adăpost în Elveția și din sânul cărora s-a strecurat banda care a săvârșit atacul împotriva Legăției R.P.R. din Berna?“ (*Magazin istoric*, nr. 4/1997).

Un istoric al problemei, desigur din punctul de vedere

George Atanasiu

al autorităților comuniste, este rezumat într-o Notă din 1978, păstrată în Arhiva C.C. al P.C.R.

„I. La 12 ianuarie 1945, fostul ministru de Externe Constantin Vișoianu a ordonat însărcinatlui cu afaceri de la Legația română din Berna, George Atanasiu, să pună la dispoziția șefului Legației române de atunci la Ankara, Alexandru Cretzianu, suma de 6 000 000 franci elvețieni din «fondurile de dispoziție» ale Legației române la Berna. Ordinul a fost dat pe baza unui decret din 4.11.1944, «privind gestionarea și controlul fondurilor pentru interese superioare de stat».

La 4 mai 1945 (după ce Vișoianu nu mai era ministru de Externe), George Atanasiu a deschis un cont de 6 milioane franci elvețieni la Union de Banques Suisses, pe numele lui Alexandru Cretzianu.

Este evident că prin acțiunea lui C. Vișoianu și Alexandru Cretzianu, cu complicitatea lui George Atanasiu, s-a săvârșit o fraudă din fondurile statului român. Sustragerea a fost pusă

la cale în înțelegere cu fostul prim-ministru Rădescu, care ulterior a pretins jumătate din sumă printr-o acțiune judecătorească în Elveția.

II. Banca Națională a României a făcut, abia începând din luna octombrie 1945, demersuri la Union de Banques Suisses pentru recuperarea

„Primesc mesajul unui refugiat român, fost profesor la Brașov, ...însistă să-i spun unde se găsește «fondul secret» pe care primii exilați politici l-ar fi scos din România în 1944, bani destinați de statul român burghez ajutării intelectualilor români în exil. Este o veche poveste pe care o cunosc bine. Apare regulat ca un monstru marin, a devenit un mit al exilului... Unde se termină adevărul, unde începe fabula? Ne aflăm în plin imaginar românesc.” (Sanda Stolojan, Nori peste balcoane. Jurnal din exilul parizian, Humanitas, 1996)

sumei, fără a se obține vreun rezultat favorabil.

De asemenea, au fost introduse succesiv acțiuni civile și penale la instanțele elvețiene împotriva lui Alexandru Cretzianu și apoi acțiune civilă împotriva băncii elvețiene, care au fost însă respinse.

Instanțele elvețiene au motivat că plata s-a făcut în baza dispozițiilor date de un membru al guvernului român de atunci și de aceea nu sunt în drept să se pronunțe asupra legalității unui act de guvernământ.

În urma unor demersuri făcute de către Banca Română de Comerț Exterior, în cursul anului 1977, Union de Banques Suisses a răspuns, la 15 martie 1977, că fondul în discuție aflat în contul lui Cretzianu, a fost plătit de bancă acestuia, încă din anul 1955.

III. Deoarece, în legătură cu recuperarea acestei sume, au avut loc numeroase procese în Elveția, care s-au terminat, toate, cu soluții negative pentru noi, considerăm că singura cale pentru a determina banca elvețiană să ne restituie cele 6 milioane de franci este angajarea de discuții directe cu conducerea băncii de către un reprezentant al statului, care să explice importanța politică a acestui caz pentru partea română și imposibilitatea noastră de a renunța la recuperarea unei sume care aparține poporului român, indiferent de cuantumul ei.

În acest context ar urma să se insiste asupra interesului băncii de a avea relații bune cu țara noastră, ținând seama de volumul afacerilor românești, care se derulează prin această bancă, și de a găsi, împreună, formula juridică pentru ca banca elvețiană care a plătit lui Cretzianu, în mod ilegal, suma fraudată să ne restituie cele 6 milioane de franci elvețieni...” (Arhiva Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., nr. 3782/31 XII 1978)

Am ținut să aducem în atenția cititorilor revistei *Magazin istoric* și aceste documente care completează dosarul unuia dintre episoadele fundamentale pentru înțelegerea istoriei exilului românesc de după 1945. ■

NUME DE COD

„NEPTUN“

CRISTIAN PĂUNESCU, MARIAN ȘTEFAN

Operațiunea Tismana a fost concepută într-o perioadă în care tragica istorie a tezaurului României evacuat în Rusia în 1916/1917 domina încă gândirea și sentimentele multor români. Teama că dramatica experiență s-ar putea repeta în condițiile intrării trupelor sovietice în România i-a determinat pe cei implicați să adopte o atitudine extrem de prudentă. Soluția s-a profilat târziu și în urma unor discuții prelungite și sinuoase. Când au debutat și cui i-a aparținut inițiativa?

Să încercăm să răspundem acestei întrebări, după ce, în episodul anterior, am văzut de câtă confuzie era înconjurată, în memoria unor contemporani, operațiunea de evacuare a tezaurului B.N.R. efectuată în 1944.

In ziua de 30 decembrie 1943, Direcția Relațiilor cu Departamentele din cadrul Președinției Consiliului de Miniștri se adresa guvernatorului Băncii Naționale a României, informându-l că „domnul mareșal Antonescu dorește – în cadrul unei conferințe – să cunoască situația în toate domeniile vieții economice a țării. În acest scop vă rugăm să binevoiți a ne comunica în scris – până la data de 4 ianuarie 1944: 1. Punctele mai însemnate ce socotiți potrivite a se discuta în această conferință și care

privesc domeniul dvs. de activitate (enuunțativ). 2. O notă scurtă (în patru exemplare) în care să se arate situația în domeniul dvs. de activitate și măsurile ce propuneți a se lua”.

Discutată în Consiliul de Administrație, nota a primit, sub semnăturile membrilor acestuia, următorul răspuns în ziua de 4 ianuarie 1944: „Punctele de vedere și poziția B.N.R. în diferitele chestiuni financiare, monetare și economice au fost comunicate M[inisterului] F[inanțelor] și Președinției la timp, prin diferite memorii și

adrese. Ele au fost discutate și dezbătute cu forurile competente. La conferința proiectată, B.N.R. va delega – dacă va fi nevoie – pe unul din administratorii săi [membru al Consiliului de Administrație].”

În minuta ședinței în care s-a formulat acest răspuns și la care participaseră viceguvernatorul Ion Lapedatu, administratorii C.T. Teodorescu, Gh. N. Leon, Șt. Băbeanu, M. Lăzeanu și René Râmniceanu, la punctul 10 citim: „Marele Stat Major face cunoscut că domnul mareșal Antonescu a ordonat

Ion Lapedatu

evacuarea obiectelor de artă, picturilor și valorilor de tot felul (inclusiv arhivele). Evacuările vor fi făcute în localitățile din vestul țării, dincolo de Olt.

Secția M.O.N.T. [Mobilizarea, Organizarea Națiunii și Teritoriului] și A.P. [Apărarea Pasivă] din B.N.R. propune următoarele:

a) Evacuarea Muzeului numismatic, picturilor și obiectelor de artă, covoarelor, arhivelor rămase în Centrală să se facă la Craiova, T. Severin, Lugoj și eventual Timișoara;

b) Să se numească o comisie care să facă propuneri pentru repartizarea obiectelor de evacuat în sediile respective;

c) Secția M.O.N.T. și A.P. să ia măsurile locale de siguranță contra eventualelor incendii și pe cât posibil de apărare contra bombardamentelor aeriene;

d) Transportul să se facă pe calea ferată, însoțit de funcționari, până cel mai târziu la 1 februarie 1944...

Prin scrisoarea nr. 414 556 din 17 decembrie 1943, B.N.R. a adus „la cunoștința domnului ministru de Război și Marelui Stat Major că instituțiunea noastră a studiat din timp și amănunțit toate eventualitățile” și după ce înfățișa măsurile luate pentru punerea la adăpost a arhivei, preciza că „tezaurul propriu-zis constituie o problemă aparte și credem că nu intră în cadrul dispozițiilor primite pentru evacuarea valorilor arhivei în vestul țării, dincolo de Olt”.

La 10 ianuarie 1944, participând la o ședință la Ministerul de Finanțe, vice-gubernatorul I. Lapedatu a predat o scrisoare ministrului în care se spunea:

„Față de desfășurarea evenimentelor militare din Răsărit, am avut onoarea, încă din luna iunie 1943, a vă arăta că suntem preocupați de chestiunea punerii la adăpost a stocului nostru de aur, constând din 21 vagoane aur (în cifră rotundă), care se află astăzi în întregime depozitat în localul nostru din București.

Am avut onoarea, atunci, și în urmă în mai multe rânduri, a vă arăta, atât domniei-voastră, cât și d-lui vice-președinte al Consiliului de Miniștri și domnului mareșal Antonescu personal, care ar fi – după opinia noastră – diferitele posibilități de punere la adăpost a acestui prețios tezaur, fie în țară, fie în străinătate.

Având în vedere însă că evenimentele militare au continuat să se desfășoare în același sens și că – după cât

se pare – necesitatea de a lua o hotărâre se impune din ce în ce mai mult, ne permitem a vă ruga din nou să bine-voiți a supune Onor. Guvern această chestiune și a ne comunica deciziunea domniilor-voastră într-un termen cât mai scurt.”

Zece zile mai târziu, la 20 ianuarie 1944, conducerea B.N.R. a adresat o nouă scrisoare ministrului de

Exista garanția guvernului din care trebuia să nască deplina responsabilitate a conducătorilor Băncii Naționale?

Finanțe, prin care îl informa că „domnul maior A. Popescu, șeful Serviciului M.O.N.T. și A.P. din instituțiunea noastră, a fost chemat azi 20 crt., ora 10, de domnul general Ramiro Enescu, sub-șef al Marelui Stat Major General al armatei, spre a da relațiuni și sugestii pentru evacuarea eventuală a tezaurului Băncii Naționale a României [...] Avem onoare a reveni asupra rugăminții ce v-am adresat prin scrisorile noastre sus-menționate [din 10 și 17 ianuarie 1944], cunoscând că din convorbirea care a avut loc între domnul general Ramiro Enescu și reprezentantul nostru, domnul maior A. Popescu, rezultă că Statul Major socotește oportună o rezolvare imediată a acestei chestiuni”.

Între timp, Secția M.O.N.T. și A.P. din cadrul Băncii Naționale definitivase planul de evacuare, care a și fost discutat și aprobat în cadrul

ședinței Consiliului de Administrație al B.N.R. din 1 februarie 1944. În cadrul acestui plan, la punctul I erau stabilite locurile de evacuare ale diferitelor categorii de valori, după cum urmează:

„a) Muzeul numismatic, la Craiova;

b) Picturile, goblenurile, obiectele de artă și covoarele, la Turnu Severin, [în] ambele

Mihai Antonescu

[cazuri] în tezaurele propriuzise ale sediilor respective;

c) Arhiva tuturor serviciilor din Ad-ția Centrală la vila B.N.R. Herculane, unde s-au depozitat și arhivele evauate din sediile din Bucovina, Basarabia și Moldova...”

Dar tezaurul? O hotărâre trebuia luată și în privința lui. Cine urma să ia această hotărâre?

În ziua de 20 martie 1944, sub semnătura lui I. Lapadat, vice-guvernator al B.N.R., și a lui Rossignon, secretar general al Consiliului de Administrație al B.N.R., vice-președintele Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu era informat: „Cum bine vă este cunoscut,

Consiliul nostru s-a preocupat de luni de zile de chestiunea tezaurului care formează acoperirea metalică, spre a-l pune la adăpost cât mai sigur, în vederea desfășurării evenimentelor militare pe frontul de răsărit. În scopul acesta – deoarece Onor. Guvernul își rezervase să decidă singur această chestiune –, am făcut repetate intervenții verbale și scrise, cerând să ni se comunice hotărârea Onor. Guvern. Anexat arătăm datele la care am făcut aceste intervenții. La toate acestea nu am avut nici un răspuns precis, afară de unele schimburi de vederi cu Onor. Guvern, schimburi de vederi care se refereau la tratativele pe care Onor. Guvern le ducea cu două din țările neutre pentru depozitarea tezaurului în acele țări, sau păstrarea lui în țară.

In ziua de vineri 17 martie a.c., delegații noștri, domnii Constantin Stoicescu și Mihail Romniceanu, au fost invitați la conferința la care au luat parte: domnul mareșal conducător al statului [I. Antonescu], domnia voastră, domnule vicepreședinte, și domnul ministru al Finanțelor.

În această conferință s-a cerut ca Banca Națională a României să ia o hotărâre în privința evacuării aurului și s-a propus de domnul mareșal trimiterea unui delegat al Băncii Naționale la Ankara, care să ia contact cu autoritățile de stat și cu Banca Centrală a Republicii Turcești, în vederea stabilirii condițiilor în care s-ar putea face depozitarea tezaurului

nostru în Turcia. Consiliul nostru a hotărât trimiterea imediată a unui domn administrator în Turcia, dar nu va putea lua o hotărâre în ce privește transportarea și depozitarea aurului în Turcia decât numai după ce va cunoaște condițiile juridice și materiale în care s-ar putea face aceasta și numai dacă riscurile acestor operațiuni ar fi luate de Onor. Guvern.”

Ne este greu să precizăm dacă luarea unei decizii se amânase doar din cauza birocrației și a încercării de a evita responsabilitatea unei asemenea măsuri. Bănuim însă că ezitățile guvernului, în primul rând ale lui Mihai Antonescu, au fost provocate și de debutul deloc încurajator al convorbirilor pe care Barbu Știrbei (emisar al opoziției, plecat însă cu acordul guvernului) le inițiasse la Cairo cu reprezentanții U.R.S.S., Marii Britanii și S.U.A., aceștia ridicând în fața delegatului român dezarmanta formulă a capitulării necondiționate. Iar

Al. Otulescu

mesajul adresat guvernului român de mareșalul Maitland Wilson, comandantul suprem al forțelor aliate din Mediterana, în 22 martie nu mai lăsa nici un dubiu: capitularea necondiționată trebuia să se producă imediat, ba mai mult, „natura condițiilor de pace ce vor fi impuse României va fi determinată, în mare măsură, de volumul contribuției sale la înfrângerea Germaniei“.

Si toate acestea, pe fondul unor evoluții politico-militare dominate de ocuparea Ungariei de către trupele germane la 19 martie și de ofensiva sovietică în fața căreia, la 27 martie 1944, orașul Cernăuți nu mai putuse fi apărat.

Starea de presiune maximă în care se afla l-a făcut pe Mihai Antonescu să primească cu iritare scrisoarea ce-i fusese adresată de către Consiliul de Administrație al B.N.R. la 20 martie 1944. Răspunsul pe care l-a adresat guvernatorului B.N.R. în ziua de 22 martie este edificator: „Dvs. afirmați că Consiliul Băncii Naționale s-a preocupat «de luni de zile» de chestiunea tezaurului, spre a-l pune la adăpost cât mai sigur, în vederea desfășurării evenimentelor militare pe frontul de răsărit și că, după ce guvernul își rezervase «să decidă singur în această chestiune», dvs. ați făcut repetate intervenții, la care n-ați avut «nici un răspuns precis».

Sunt uimit de aceste afirmații.

Este adevărat că încă din septembrie trecut (30 septembrie) a avut loc o consfătuire la Președinția Consiliului de Miniștri; acea consfătuire am cerut-o eu însă și nu Banca Națională, pentru că mă țineam dator să atrag atențiunea asupra nevoii de a se lua din vreme măsuri pentru apărarea tezaurului.

Tot din proprie inițiativă, am discutat cu dl. Ebrhardt, delegatul guvernului federal elvețian, în zilele de 8 și 9 octombrie 1943, posibilitatea de a face un aranjament cu Banca de emisiune elvețiană [...]. Am chemat la București pe dl. ministru Pella, în același scop [...]. Abia în întreprinderea de la 4 noiembrie 1943 a d-lui guvernator Ottulescu, asistat de dl. administrator Stoicescu, cu dl. mareșal Antonescu s-a prezentat un proiect de acord între guvern și Banca Națională, cu privire la asigurarea tezaurului și dreptul de dispoziție și numai atunci guvernul și-a rezervat nu dreptul în sine de a asigura tezaurul, pentru care cu trei luni înainte se interesase guvernul, ci condițiile în care, în viitor, s-ar putea da dreptul de dispoziție asupra stocului de aur al B.N.R., proiectul depus la Banca Națională dând în sarcina guvernului răspunderea de a trimite stocul în siguranță, dar lăsând administratorilor

Băncii Naționale întreaga dispoziție asupra acestuia.“

Chestiunea era extrem de importantă și o astfel de hotărâre trebuia bine gândită. O recunoaște și Mihai Antonescu în scrisoarea sa: „Domnul mareșal Antonescu a fost atunci de părere că trebuia constituit un comitet național, care, împreună cu administratorii Băncii Naționale, să exercite acest drept de dispoziție.“

În noiembrie 1943, arată M. Antonescu, avusese mai multe întrevederi cu guvernatorul Al. Ottulescu și îl ținuse la curent cu mersul tratativelor din Turcia și Elveția vizând o eventuală depunere a tezaurului într-una din aceste țări. „Dl. guvernator Ottulescu insistă asupra trimerii aurului în Elveția. N-am avut răspuns decât la 25 noiembrie [1943], când am aflat, din comunicarea făcută de dl. ministru Pella și adusă chiar de dl. Zăgan, funcționar al Băncii Naționale, care era în curent cu toate negocierile din Elveția și, desigur, a informat Banca Națională, că Banca Elveției nu primește să facă asemenea operațiuni.“

La 1 decembrie, ministrul de Finanțe Al. Neagu și C. Stoicescu, administrator al B.N.R., fuseseră informați despre stadiul negocierilor din Elveția și Turcia, iar la 10 decembrie vice-guvernatorul I. Lapedatu fusese înștiințat de M. Antonescu că îl rugase pe ministrul român la Ankara, Al. Cretzianu, să intervină pentru a se ajunge la un rezultat favorabil.

Consiliul de Administrație al B.N.R. insistă și irită pe vice-președintele Consiliului de Miniștri, iar acesta îl alertează pe conducătorul statului.

Ca mai mereu, la români, dintr-o ploaie de ipoteze și soluții se profilează cu greu și în ultima clipă și o decizie.

În cursul lunilor ianuarie-februarie 1944 au fost mai multe discuții „chiar în biroul meu“, la care participaseră reprezentanți ai B.N.R. și, în două rânduri, generalul Enescu de la Marele Stat Major, pentru a se găsi soluția cea mai bună. M. Antonescu era supărat pentru că în urma ședinței din 9 martie (cu participarea ministrului Finanțelor, vice-guvernatorului I. Lapedatu, și a administratorilor M. Romniceanu, C. Stoicescu și V. Bădulescu), „când eu am cerut Băncii Naționale să ia o hotărâre și să trimită traterea lucrului“, nu primise nici un răspuns de la B.N.R. În această situație, spune M. Antonescu, „pentru a nu ajunge ca guvernul să poarte vreo răspundere în această chestiune, am rugat pe dl. mareșal Antonescu să convoace conferința care a avut loc la domnia sa, vineri 17 martie, când, după ce am rezumat toate fazele discuțiilor și negocierilor în această privință [...], dl. mareșal a cerut Băncii Naționale să ia imediat măsuri și să trimită îndată delegați la Ankara și Berna, pentru aranjarea chestiunilor tehnice care fuseseră negociate prin miniștrii noștri“.

Făcuse toată această recapitulare a evenimentelor, pentru a declara: „Guvernul este gata să dea Băncii Naționale orice concurs ar cere și de îndată, după cum este gata să-și asume riscul oricăror operațiuni,

bineînțeles în concurs cu Banca Națională, pentru că guvernul în această chestiune nu face decât să ajute și să apere interesele Băncii Naționale“.

Și iată, în finalul scrisorii lui M. Antonescu, câteva detalii deosebit de importante pentru desfășurarea întregii operațiuni: „Dl. ministru [de Finanțe] Neagu prezentându-mi cererile de pașapoarte pentru delegații dvs. în chiar ziua de sâmbătă 19 martie, am dat imediat aprobarea pentru plecare, rugând personal pe dl. ministru gl. Vasiliu ca să se dea de îndată vizele de ieșire din țară delegaților Băncii Naționale“.

Guvernul așteaptă de la Banca Națională să-și comunice care dintre soluțiuni adoptă:

- Transportul într-o țară prietenă europeană;
- Transportul într-o țară neutră din sud;

c) Păstrarea pe teritoriul românesc.

În ce privește apărarea stocului de aur împotriva bombardamentelor aeriene, Banca Națională, împreună cu Marele Stat Major, fiind de părere că tezaurul Băncii Naționale [din clădirea centrală din București] este astfel zidit încât oferă cele mai bune garanții, am fost cu toții de acord că cea mai mare siguranță o oferă lăsarea lui în situația actuală.

În ce privește asigurarea stocului de aur, în cazul când frontul de est ar crea noi condiții, am fost cu toții de acord ca Banca Națională să facă toate demersurile necesare pentru stabilirea condițiilor de depozitare, care să ofere maximum de garanții juridice, în urma negocierilor făcute de Ministerul Regal al Afacerilor Străine cu câteva luni înainte.

Așteptăm deci deciziunile dvs. și cererile dvs. asupra ajutorului și garanțiilor pe care le așteptați de la guvern.“

Care au fost aceste decizii? Cum s-a rezolvat până la urmă problema tezaurului B.N.R.? ■

(Va urma)

Din 4 aprilie 1944, aliații au declanșat o suită de bombardamente asupra centrelor strategice din România

Tehnologii avansate pentru arhivarea documentelor istorice la Ministerul Afacerilor Externe

Arhiva istorică diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe al României conține un tezaur de peste 6 km liniari de documente. Tratatul internațional ale României, rapoartele diplomatice ale misiunilor române în lume, de la înființarea lor, alte acte cu valoare istorică sunt în curs de catalogare și arhivare digitalizată. Ele vor putea fi consultate în curând de cercetători pe calculator, pe CD-Rom sau chiar pe Internet.

Proiectul a devenit realitate grație colaborării cu Societatea „Key Soft Soluzioni Informatiche”, în baza unei finanțări a guvernului italian prin Ministerul pentru Activități Productive, din Italia, în temeiul Legii 212/1992. Unică în Europa Centrală și de Sud-Est, soluția de informatizare a Arhivei diplomatice a M.A.E. este o noutate chiar și pentru Italia.

La 22 octombrie, anul trecut, s-a desfășurat la Roma reuniunea de bilanț a proiectului desfășurat pe durata a 18 luni. Gazde au fost Accademia di Romania și directorul acestei instituții, Dan Eugen Pineta. Inițiatorii români, dr. Dumitru Preda, directorul Arhivei diplomatice, Șerban Stati, ambasadorul țării noastre la Roma, și dr. Valentin Brebenel, reprezentanți ai înaltelor autorități italiene, ai Societății Key Soft, Germano Gallina și Stefano Cuzzilla, și Bianca Maria Bonanni, director general în Ministerul pentru Activități Productive, au apreciat că această cooperare româno-italiană s-a desfășurat în condiții excelente.

Președintele Republicii Italiene, Carlo Azeglio Ciampi, a adresat o scrisoare de apreciere pentru rezultatele înregistrate, subliniind rolul tehnologiei de vârf în conservarea memoriei istorice și pentru valorificarea patrimoniului trecutului.

Începutul a fost făcut. Rămâne acum ca proiectul să fie aplicat, prin scanarea și arhivarea digitalizată a unui imens material de arhivă, astfel încât acesta să ajungă cât mai repede la dispoziția cercetătorilor.

Ministrul Afacerilor Externe, Mircea Geoană, Germano Gallina și Dumitru Preda (dreapta)

Din colecția:
acces la istorie

EDITURILE **ALL** VĂ RECOMANDĂ

RUSIA, POLONIA ȘI IMPERIUL OTOMAN, 1725-1800
Autor: Andrina Stiles
Preț: 99.000 lei

HENRIC AL VII-LEA
Autor: Caroline Rogers
Preț: 99.000 lei

HABSBURGII ȘI HOHENZOLLERNII, 1713-1786
Autor: Walter Oppenheim
Preț: 99.000 lei

Colecția *Acces la istorie* este inclusă în oferta Clubului de carte ALL ISTORIC.

Pentru membrii ALL ISTORIC, comenzile transmise la editură se onorează cu reducerea de preț la care au ajuns aceștia.

ALBUM ISTORIC

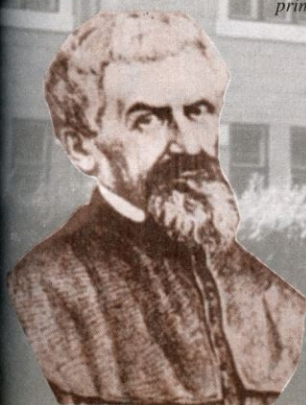
Andrei Șaguna

George Barițiu

Acest edificiu de cultură ridicat de „Astra” a
adăpostit, începând din 1905, prima bibliotecă
națională publică, muzeul istoric-etnografic
și prima sală de teatru român din
„Transilvania”

*Placa de pe clădirea Astrei, marcând
momentul 1905, când aceasta a adăpostit
prima bibliotecă națională publică*

Timotei Cipariu

Visarion Roman

Din colecțiile de carte veche românească și străină

ГРАММАТИКА

ГРИМЖИКОКЪ

ЛАКТИКА

А

ГЛАГОЛЪ

Лексиконъ Мислословъ Невѣдомъ

Націоналистичнъ языкъ Мислословъ

и Принципиалъ на Ар-

дѣлава.

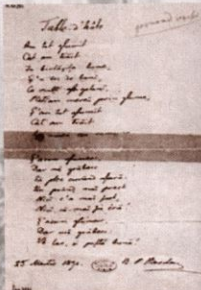

Въ Синодальномъ Мислословъ

ОБЪЯВЛЕНІЕ

и Топографія на Мислословъ

1797

MIRCEA ELIADE

INTOARCEREA DIN RAI

Mircea Eliade

Emil Cioran

Încredințat scriitorului o formă de literatură cu o notă de
cultivare, cu o bogăție de conținut și un aprofundare care
face pe cititor să se simtă
implicat în viața
de gândire și de creație
și să simtă în același timp
că este în contact cu
un gânditor care are
un stil propriu și
un limbaj personal.

În acest caz
scriitorul de literatură
nu are decât să
scrie și să se simtă
în contact cu
cititorul și să
simtă că este în
contact cu un
gânditor care are
un stil propriu și
un limbaj personal.

În concluzie, scriitorul de literatură
nu are decât să scrie și să se simtă
în contact cu cititorul și să
simtă că este în contact cu un
gânditor care are un stil propriu și
un limbaj personal.

Constantin Noica

Constantin Noica

LUCIAN BLAGA

POEMELE LUMII

BUCUREȘTI
BIBLIOTECA DE ÎMPREJURĂ, "COMINERIANA"
1975

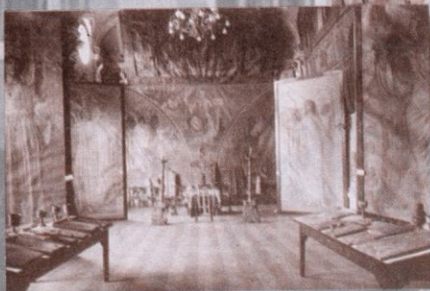
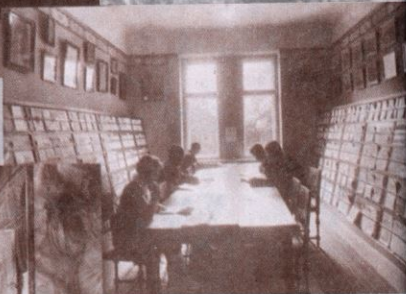

Lucian Blaga

*Intrarea în
sediul central*

În cabinetele de lucru

Sala de expoziții

O VOCATIE ÎMPLINITĂ

Academician VIRGIL CÂNDEA

Academia Română a reluat o frumoasă tradiție: aceea a discursurilor de recepție. Miercuri, 21 noiembrie – anul trecut – a fost rândul domnului academician Răzvan Theodorescu. Domnia sa a abordat un domeniu ocolit, parcă cu teamă, de istoricii români, după decembrie 1989. Istoriografia română nu s-a aplecat,

până acum, într-o manieră coerentă și riguroasă, asupra cronologiei și a periodizării istoriei noastre.

Discursul de răspuns, rostit de academician Virgil Cândea, a subliniat personalitatea și valoarea contribuțiilor aduse de noul membru al forului academic. Îl re-

producem în continuare.

Noul nostru coleg Răzvan Theodorescu ne-a oferit azi, prin discursul său de primire în Academia Română, nu numai un exemplu strălucit al acestui gen exigent de artă oratorică, dar și o demonstrație științifică de excepție, deschizătoare de perspective noi în științele istorice românești și sud-est europene.

Stimate coleg,
Ți-am ascultat discursul cu recunoștința de a mă fi invitat să rostesc cuvenitul răspuns în numele colegilor din înaltul for în care ai fost ales și, în același timp, cu interesul de a cunoaște viziunea dumitale nouă despre un fenomen crucial în istoria poporului român. Ne-ai dat azi, încă o dată, dovada virtuților de istoric și de profund exeget al trecutului românesc.

Ai ales pentru discursul de recepție o temă a cărei elucidare ai urmărit-o în diferitele ei aspecte prin întreaga dumitale operă. Problemă, cum spuneam, crucială pentru înțelegerea trecutului, dar deopotrivă suport de reflecție asupra prezentului poporului nostru aflat încă în plin proces de însușire organică a formelor de civilizație proprii umanității în care aspirăm să ne merităm și să ne facem recunoscut locul cuvenit nouă, proces reluat de fiecare generație a istoriei noastre contemporane. Problemă asupra că-

reia s-au aplecat de mai bine de un veac învățați de seamă, istorici și filosofi ai culturii, sociologi și psihologi, fără a ajunge la rezultatele pe care, cu autoritate

și curaj, le propui acum. Problemă, în sfârșit, preocupantă pentru istoricii zonelor geografice din care facem parte, Europa Centrală și de Sud-Est, dar nu mai puțin pentru cercetătorii Orientului

Creștin și ai lumii postbizantine în general.

Prin complexitatea și ponderea subiectului, dar nu mai puțin prin siguranța investigației, eleganța expunerii și temeinicia concluziilor, ai onorat solemnitatea primirii dumitale în corpul academic românesc, oferind colegilor dumitale, așa cum ai

mărturisit, „discursul cel mai important din întreaga viață de cercetător”.

Sfârșitul epocii medievale și preluările modernismului românilor au fost incerte în cercetările ultimului secol și, desigur, clarificările definitive nu puteau veni sub imperiul istoriografiei dirijate din cele patru decenii de dictatură, o istoriografie încorsetată în prejudecăți ideologice și impunând, după orânduire și moduri de producție, decalaje mari și ireale față de cronologia europeană. Așa se face că în anii primelor dumitale cercetări, un îndreptar cronologic întocmit cu ambiția de a prezenta „ultimul cuvânt al științei istorice din țara noastră” situa începutul Evului Mediu românesc către sfârșitul secolului al IX-lea, dar îl încheia abia la răscoala lui Tudor Vladimirescu, în 1821. Potrivit acestei periodizări, eram, probabil, poporul european cel mai îndelung răstimp întârziat în ceea ce se socotea încă, pe atunci, după concepția materialismului istoric, „întunecatul Ev Mediu”. Nu puteai fi de acord cu o asemenea viziune asupra trecutului românesc și te-ai înscris

împotriva ei de la cele dintâi contribuții științifice, prin cea mai sigură metodă, aceea a fenomenelor reconstituite cu rigoare, în respectul adevărului, cu documente și cu o logică irecuzabile, prin demonstrații și imagini menite să înlăture convingător clișeele impuse de o falsă viziune a istoriei. Aveai tot ce era necesar pentru o asemenea întreprindere dificilă, riscantă adesea, dar singura conformă crezului și convingerilor dumitale făurite printr-o informație uriașă și printr-o reflecție condusă după normele rațiunii critice. Așa te-ai avântat în câmpul cercetării, cu ambiții uriașe, cu o deplină hotărâre de a nu precupeți nimic pentru suprema satisfacție a cunoașterii, dar în același timp cu sentimentul unei relativități proprii adevăratului savant care se ferește de concluzii definitive, preocupat însă de formularea corectă a întrebărilor și ipotezelor de lucru, fără escamotarea problemelor dificile și totdeauna cu curajul de a-și afirma limpede convingerile, chiar riscante sau supărătoare.

Ne-ai demonstrat

această atitudine chiar acum, în discursul dumitale, când atingi chestiuni delicate ca aceea a scăderilor etice

reproșate românilor, „despre care – cum spui pe bună dreptate – s-a scris și se scrie mult și foarte superficial”. Fără să te complaci în autoflagelări, îți mărturisești deschis opinia despre teoria falsă a „ieșirii noastre din istorie”, arătând că românii au înțeles necesitatea tranzației permanente ca soluție salutară pentru supraviețuire, că mentalitatea tran-

zațională nu e „trăsătură caracterologică a poporului român“, ci tocmai o cale de a rămâne în istorie a unui popor căruia îi afirmi răspicat calitatea superioară a mândriei țărănești și îi exalți vechimea și nobletea vieții spirituale prin sihaștrii din epoca întemeierii și a marilor ctitori de odinioară.

Stimate coleg,
Născut în 1939 la București, ai cunoscut încă din perioada studiilor universitare rigorile

regimului totalitar care a descoperit curând în dumneata semnele inconfundabile ale „dușmanului de clasă“: originea socială în marea burghezie, inteligența superioară, educația rafinată, opțiunile idealiste, mai mult chiar, spiritualiste și atitudinea antisovietică. Cu aceste stigmatе a fost exmatriculat studentul Theodorescu V. Răzvan-Emil din anul IV al Facultății de Istorie a Universității din București, obligat să accepte condiția de muncitor necalificat, acum patru decenii, într-o perioadă în care revoluția din Ungaria ascuțise lupta de clasă și întârșise vigilența apărătorilor democrației populare.

Reprimit în facultate după perioada de pedeapsă la „munca de jos“, calificativele obținute la absolvire ți-au oferit posibilitatea să optezi pentru adevărata dumitale vocație, cercetarea științifică, și astfel ai devenit membru al Institutului de Istoria Artei, condus pe atunci de întemeietorul lui, academicianul George Oprescu, institut căruia i-ai rămas fidel până în 1990, chiar după ce îți începuseși cariera universitară prin cursuri la Institutul „Nicolae Grigorescu“, actuala

Universitate de Artă din București, unde aveai să fii titularizat după prăbușirea regimului totalitar. Este momentul să observăm că prin activitatea de cercetător la Institutul de Istoria Artei, căruia i-ai fost și director adjunct științific în anii 1972-1977, iar după 1990 prin calitatea de membru al Comitetului Național Român de studii sud-est europene, apoi de coordonator al volumului III al tratatului de *Istoria românilor*, aparții Academiei Române de aproape patru decenii.

Ai avut la institut colegi distinși, între care Ion Frunzetti, „Seniorul“ evocat cu afecțiune în cartea dumitale *Drumuri către ieri*, pe Emil Lăzărescu, pe care l-ai admirat pentru verticalitatea morală și elocința „tăcerilor sale pline de înțeles“, pe Maria Muzicescu și Teodora Voinescu. Cu răbdare și disciplină de benedictin te-ai aplecat la începutul carierei științifice asupra genezelor culturale românești din perspectiva istoricului arhitecturii și artelor medievale, curând amplificată prin demersul interdisciplinar, singurul capabil să ofere răspuns la toate întrebările unui umanism integral. Așadar, în teza de doctorat în

științele istorice susținută în 1972 la Universitatea din București ai identificat *Elementele bizantine, balcanice și occidentale la originile culturii medievale românești*, nucleul cărții care te va impune în științele istorice și va fi îndată folosită și citată de savanți ca Mircea Eliade și

Dumitru Stăniloaie. Este lucrarea în care cu exemplară acribie și profundă înțelegere te-ai aplecat asupra originilor isihaste ale monahismului românesc,

aducând informații și argumente folosite apoi drept autoritare de marele teolog numit adineaori, în capitolul despre

Istoria isihasmului și a rugăciunii lui Iisus în tradiția ortodoxiei românești, adăugat cunoscutei sale versiuni a *Filocaliei*.

Cartea dumitale de început *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești* rămâne astfel referință principală pentru cea mai veche parte a istoriei noastre spirituale; în ea limpezești rolul secolelor X-XIV, mult timp ocolite de cercetătorii descumpăniți de aparenta raritate și întunecime a izvoarelor.

Logica științifică și structura riguroasă a acestei cărți asupra căreia credem potrivit să stăruim pentru locul ei în întreaga dumitale operă, dar și în ansamblul istoriografiei culturale românești, conduc la o altă teorie prin care ai dobândit autoritate științifică, aceea a „coridoarelor culturale”, viziune relevantă pentru aria sud-est europeană și, în general, pentru istoria contactelor istorice dintre Apus și Răsărit. O numești, pe bună dreptate, „cheia de boltă a concepției despre începuturile civilizației românești: aceea a rolului activ, dinamic, «internățional» al părților occidentale și orientale ale Dunării de Jos în circulația formelor culturale proprii ariilor învecinate”.

În aceeași carte faci demonstrația aplicării fericite a metodei de cercetare și reflecție interdisciplinară în studiul civilizației noastre medievale, înțeleasă ca „ansamblul vieții materiale și spi-

rituale, sociale și individuale, economice, politice și culturale”, metodă pe care ai folosit-o consecvent și rodnic în cele 12 volume și peste 600 de studii și articole din impresionanta dumitale operă, construcția științifică în care ți-ai concentrat energiile creatoare.

Încurajat de această primă izbândă, te-ai încumetat apoi într-o întreprindere niciodată încercată în istoria culturii românești, în care mileniul așa-zis „întunecat”, premergător întemeierii Țării Românești și a Moldovei, deznădăjduia lucrările de sinteză, iar „tratarea artei vechi românești – începând cu vremea formării acesteia – debuta [abia] cu cel de-al XIV-lea secol”, cum remarci, referindu-te la cartea cu această temă a lui Nicolae Iorga și Gheorghe Balș din 1922.

Întemeiat pe rezultatele mai noi, dar încă disparate ale cercetărilor arheologice, referitoare la epoca premedievală și la aceea a primului Ev Mediu românesc, integrându-le organic, după analize comparative cu fenomenele dintr-o largă arie euroasiatică, incluzând Bizanțul,

Balcanii, Europa Centrală, Caucazul și Iranul, ai obținut fascinanta sinteză privind *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos* (1976), a doua carte fundamentală a dumitale, tratând despre anii 400 până la 1400, în care ai

descifrat premisele culte sau chiar aulice de origine bizantină, balcanică, occidentală sau populare ale artei noastre medievale, cu îndepărtate rădăcini geto-dacice și daco-romane. Acoperind o imensă pată albă din istoriografia românească, ai pus astfel în ordine materialele temeliei pe care vei clădi celelalte etaje ale edificiului

monumental închinat civilizației noastre, până la nivelul primei ei modernități pe care ne-ai descris-o în discursul de azi.

Ai putut, astfel, să faci o nouă lectură a fenomenelor românești dintre 1550 și 1800, în a treia carte de căpătâi, *Civilizația românilor între medieval și modern* (1987), de-

monstrând în cons-

sens cu marele

Nicolae Iorga,

dar sporindu-i

argumentele, că

sferul de mi-

leniu privit mult

timp ca parte ul-

timă a Evului Mediu

marca de fapt începutul altei ere de

civilizație și cultură, în care „oameni

noi“, cu orizonturi și idealuri regenera-

toare, operau deschideri către viitor,

înuite doar sau identificate de Eminescu,

Ibrăileanu, Lovinescu și George Căli-

nescu. Pe urmele lor – și evocându-i cu

reverență – ai pus în lumină trăsăturile

regionale care, în civilizația românească

unitară, deosebesc faptele de cultură din

Moldova de cele din Muntenia în lungul

răstimp dintre 1600 și 1859. Și tot în

Civilizația românilor între medieval și

modern, reluând distincția lui Arnold

Hauser între arta țărănească și arta

populară, o aplici cu competență și

subtilitate cazului românesc, ajungând la

încheieri noi și la înțelegeri sporite ale

unor fenomene mult timp confundate în

originile și manifestările lor. Dar cu

această remarcă părăsesc numai pentru

economie de timp *Civilizația românilor*,

adevărat tezaur de idei noi, sugestii și

piste de cercetare constructive. La fel

Itinerariile medievale, culegere de studii

din 1979, în care expui una din tezele ce

te-au pasionat cu fericite rezultate, aceea

despre *monumentum princeps*, prima

cercetare comparatistă asupra conver-

șirilor la creștinism în Europa Orientală, cercetare prin care dai o explicație nouă aparentei modestii de mijloace a cititoriilor întemeietorilor de state românești din al XIV-lea veac. După cum demonstrezi convingător, creștinarea românilor înainte de popoarele vecine lor excludea nevoia oricărei ostentații a identității noastre spirituale. Și în acest caz, apelul la structurile mentale și estetice proprii fiecărui popor a fost hotărâtor în rafinatele dumitale raționamente.

Cunoașterea profundă a patrimoniului cultural național și a valorii lui pentru noi și în plan mondial ți-a inspirat reacțiile de luciditate și curaj până la primejduirea asumată a condiției profesionale din 1977, când ai protestat împotriva demolării Bisericii Enei, primul protest al unui intelectual împotriva sacrificării aberante și cinice a zestrei spirituale românești, citit la postul de radio „Europa Liberă“,

care a determinat înlăturarea dumitale din conducerea Institutului de Istoria Artei, apoi din

1984-1985, când ai inițiat protestul colectiv împotriva distrugerii Mănăstirii Văcărești.

Inorat auditoriu,

Opera colegului nostru cuprinde însă cărți la fel de substanțiale ca informație și idei, care se adresează unor cercuri mai largi de cititori iubitori ai culturii universale și românești, dintre care voi cita *Piatra Trei Ierarhilor sau despre o ipostază a fastului în civilizația românească* (1979), culegerile de studii și articole despre teme grave ale istoriei culturii și civilizației, oameni, locuri, monumente și opere de artă celebre

adunate acum două decenii în *Istoria văzută de aproape* sau mai recent sub titluri ca *Drumuri către ieri* (1992), pentru că, după cum afirmă istoricul, „cea mai mare surpriză i-o provoacă, mai de fiecare dată, ziua de ieri“, *Picătura de istorie* (1999) sau

frumosul album introdus de un cuprinzător și profund studiu despre un celebru capitol al artei românești, *Picătura murală moldovenească în secolele al XV-lea și al XVI-lea* (1994).

Recapitularea operei academicianului Răzvan Theodorescu este un exercițiu fascinant, dar laborios și exigent. Erudiția uriașă, raționamentele riguroase, asocierile de idei surprinzătoare și abundente, înclinarea savantului de a nu încheia o frază fără a-și epuiza până în detalii mesajul cer o concentrare particulară celui care vrea să pătrundă în profunzimea gândirii învățatului nostru coleg. Dar efortul intelectual este incomparabil răsplătit de sporul de cunoaștere și înțelegere dobândit prin lectura scrierilor lui, fie de pură specialitate, fie de împărtășire largă a bucuriilor intelectuale și estetice pe care le oferă cultura.

Plecând de la fenomenele românești și precumpănitor consacrate istoriei acestui popor și valorilor create de el, opera academicianului Răzvan Theodorescu face parte prin perspective și conexiuni din istoria culturii europene în ansamblul ei. Cunoașterea acestei opere în cercurile largi ale cercetării științifice prin traduceri în limbi de circulație internațională este, așadar, imperios necesară. Până de curând istoricul s-a adresat colegilor săi străini îndeosebi prin comunicări și articole de

specialitate. Masivul volum *Roumains et Balkaniques dans la civilisation sud-est européenne*, publicat acum doi ani, este o fericită inițiativă, care trebuie negreșit continuată nu numai pentru rațiuni științifice, dar și ca o datorie, ținând seama de contribuția operei sale la imaginea culturii și civilizației noastre în lume.

Stimate coleg, Excelența însușirilor dumitale ți-a fost recunoscută la toate vârstele și în toate domeniile cărora te-ai consacrat. Ai fost student eminent, ești dascăl devotat tinerilor cărora le deschizi, luminoase, orizonturile cunoașterii, ambasador strălucit al științei românești în lume, îți desfășori cercetările cu rezultate mereu noi și incitante, continui cu convingere și dăruire opera de animare a studiilor sud-est europene, pe urmele învățatului pe care îl evoci totdeauna cu admirație și afecțiune, academicianul Emil Condurachi, rămas pentru dumneata, prin excelență și pentru

totdeauna, „Profesorul“. Foruri savante de prestigiu ți-au răsplătit meritele: Institutul Franței ți-a acordat premiul „Bernier“, Academia Română premiul „Nicolae Bălcescu“, Universitatea din Viena premiul „Herder“.

În numele tuturor colegilor dumitale din Academia Română și în numele meu îți spun, așadar: Bun venit, între noi, iubite coleg. Ocupă-ți sub această cupolă locul la care alesele dumitale însușiri intelectuale te îndreptătesc. Dăruiește științei românești, în mulți și rodnici ani, operele de care avem atâta nevoie. ■

Încet-încet, Maniu se estompează din narațiunea lui Xeni. Nu numai pentru că autorului nostru îi vine greu să-i justifice unele dintre gesturile politice din acei ani, dar și pentru că rolul acestuia în determinarea cursului evenimentelor se rarefiăză. Analiza pe care o face societății românești de atunci – deși din 1940 se stabilise în Elveția – este însă lucidă și merită a fi reprodusă. „Fatalitatea a vrut ca tocmai în epoca marii catastrofe mondiale – scria cu durere Xeni – cârmaciul României să fie un militar [Ion Antonescu], distins poate în secretele artei militare, dar lipsit de experiență ca și de orice pătrundere politică. Atât în domeniul

politicii interne, cât și în acela al deciziilor internaționale

România avea deci să suporte urmările catastrofale ale celei de a doua dictaturi.“

Cum a stat Iuliu Maniu în fața acestor tragice vremuri? Vom afla din aceste ultime fragmente desprinse din evocarea pe care i-a închinat-o C. Xeni și pe care, ca și în numerele trecute, am preluat-o cu unele scurtări de text marcate prin trei puncte între paranteze drepte.

IULIU MANIU

CONSTANTIN XENI

Cel mai mare rău al dictaturilor este că ele desființează ani de-a rândul, uneori decenii de-a rândul, elitele politice existente și împiedică crearea de alte echipe de merit pentru ziua de mâine. Nemaifiind posibilități de afirmare liberă, nimeni nu-și mai poate câștiga formațiunea [pregătirea] politică necesară pentru a lua mâine, când ar înceta dictatura, treburile publice în mâini experimentate. Libera critică, studiul obiectiv al problemelor țării, expansiunea talentelor fiind interzise ani

de-a rândul, o țară găsește în fața ei haosul în ora când dictatul dispare brusc. Atunci, în ceașul critic, când statul își caută o nouă conducere, el trebuie să apeleze sau la cei prea bătrâni sau la cei lipsiți de orice pregătire. Câmpul vieții publice e pustiit. Și vai de țară! Și fără să vrei îți vin în minte cuvintele aceluiași Montesquieu din *Dialogul lui Sylla*: „Cea mai mare dintre crime este să ridici libertățile unui popor din care și tu faci parte.“

[...] Și ca o culme a orgoliului regal, care zilnic lua

proporții tot mai îngrijorătoare și se mărea cu cât se micșora rezistența morală a tuturor, regele ordonă să aibă loc o defilare sub balconul noului său palat. Defilarea, care cuprindea toate autoritățile și toate organizațiile corporative ale statului, trebuia făcută exclusiv în uniformă. Chiar bieților țărani li se dăduse un cojoc nou pe care era vopsită o mare cruce galbenă, simbolul special adoptat de noul partid „al națiunii“, partidul regelui prezidat de Urdăreanu! Iar în fruntea acestei defilări, cu

Ernest Urdăreanu

șapcă, cu uniformă, cu centuron, cine defila, umăr la umăr, bătând talpa, ținând mâna sus în semn de salut roman, capul la dreapta și ochii sus la balcon? *Ave Caesar, morituri te salutant!* Era chiar Consiliul de Miniștri, însoțit de foștii prim-miniștri!! A fost desigur ceasul culminant de orgoliu al domniei lui Carol II [...]

În februarie 1938, printr-o lovitură de stat, se desființează într-o noapte Constituția, care nu era veche și pentru respectarea căreia Carol II jurase, iar noul document constituțional nu mai recunoaște în realitate, în timp de pace și în timp de război, decât o singură putere de stat: regele. Toți sunt uimiți, toți critică în șoaptă, dar toți se duc și iscălesc docil acel document „constituțional”, fără cea mai mică rezervă. Între semnatarii găsim și pe cea a generalului I. Antonescu, implacabilul „conducător” de mai târziu. Mareșalul Averescu,

deși vizitat acasă de rege și rugat a semna, a refuzat până la sfârșit.

„Banul public – cum scria Maniu – a început să fie jefuit fără milă, pe când cetățeanul s-a văzut lipsit de orice apărare legală, justiția fiind transformată într-o instituție dependentă de guvern și rege”. Maniu trimite la Palat memorii peste memorii. Protestările lui, presa fiind strict cenzurată, nu le poate publica.

În acest timp orizontul politicii internaționale se acoperea de nouri tot mai groși. Se simte lămurit apropierea unei conflagrații europene [...]

Înarmarea țării fusese de asemenea luată de rege în mâinile lui. Miliarde și miliarde s-au risipit, iar presa avea ordin să difuzeze detalii ditrambice asupra minunatei pregătiri a armatei noastre. Marele ceas putea deci sosi când va voi. Noi eram perfect pregătiți de rege și din punct de vedere politic și din punct de vedere militar!

Tot în acea epocă se întărește pe neașteptate în politica internă un factor nou de agitație: o mișcare mistico-religioasă, gruparea „Arhanghelului Mihail”, sub șefia tânărului Corneliu Zelea Codreanu. Având, între altele, și un caracter violent antisemit, inspirat din doctrina hiteristă, această mișcare haotică inaugurează revolverul ca principiu de luptă politică, vizând în decembrie 1933 pe primul ministru I.G. Duca. Ea proclamă în același timp, cu un curaj care uimise opinia publică, necesitatea absolută a alipirii noastre la politica externă a Germaniei [...]

Și iată că mandatul parlamentului liberal expiră. Popularitatea partidului liberal era într-o vizibilă scădere. Totuși, regele înlătură iarăși ipoteza unui guvern Maniu și, ca răsplătă a unei obediențe fără limită a guvernului liberal Tătărescu, îi acordă [acestuia] favoarea neașteptată de a face noi alegeri generale.

Maniu se îndreaptă atunci spre gruparea lui Zelea Codreanu. Cu ea n-avea nimic comun în afară de lupta dârză contra tiraniei regale. Ei fac o pură înțelegere electorală, iar alegerile, spre surpriza generală, ies dezastuoase pentru guvernul liberal susținut așa de cald de rege. Coaliția Maniu-Codreanu (care nu fusese decât o necesitate de moment) își alege un număr impresionant de deputați. Regele anulează pur și simplu fără nici o ezitare aceste alegeri. Parlamentul nici nu se reunește. De acum suveranul cunoaște doi vrăjmași ireductibili: pe Maniu și pe Zelea Codreanu.

Regele cheamă la guvern pe O. Goga, deși nu obținuse în aceste alegeri decât 8% din voturi. Poetul ardelean era însă adversarul de totdeauna al lui Maniu. Și, astfel, prăpastia dintre rege și țară devine alarmantă. Dictatura devine totală [...]

Și în mijlocul acestui vânt de nebulie izbucnește războiul la 1 septembrie 1939. Franța intră în război și sondează intențiile României. Suveranul uită firrește ceea ce făgăduise solemn în curtea Invalizilor (Fiind decorat la Domul Invalizilor, Carol rostise cuvintele: „Pot să vă asigur că acolo unde va fi

armata franceză va fi și soldatul român...“]. Puterea militară covârșitoare a Germaniei se afirmă din primele luni. La 10 mai 1940 Olanda e invadată, iar ofensiva din Apus se dezlănțuie. La 29 mai regele convoacă un restrâns consiliu și se decide a abandona neutralitatea și a se îndrepta în câmpul Germaniei care înainta victorioasă. Un mare capitol, trist și plin de negre perspective, începe pentru România. Aliații din 1919 devin adversarii noștri! [...]

Puteam face altfel în acel ceas?

Unii zic că nu, mulți zic da. Odată surprinși de acel tragic complex de evenimente, ne-am văzut deodată izolați. Jucasem pe cartea franco-engleză și pe aceea a Miciei Înțelegeri. Contra tuturor prevederilor normale, ambele așteptări se năruiseră brusc. De jur-împrejur numai vrăjmași, iar acești vrăjmași – toți – sprijiniți direct sau indirect de Germania victorioasă [...] Cum era să ne luptăm singuri în 26 iunie 1940 (după înfrângerea Franței și dezastrul de la Dunkerque) contra Rusiei? N. Iorga și frunțașii ardeleni și basarabeni se pronunțaseră în Consiliul de Coroană pentru respingerea ultimatului sovietic. O țară riscă tot – zicea Iorga – atunci când cedează cât de puțin din pământul ei fără să lupte.

Dar majoritatea frunțașilor țării și capii armatei, întemeiați pe realități tragice, au gândit altfel. Și iată-ne pe calea fatală a distrugerii hotarelor noastre, distrugere ce n-avea să se sfârșască aici.

Evident că dintr-un punct de vedere mai înalt respingerea

ultimatului sovietic, ca și ocuparea țării de armatele germane ar fi putut fi susceptibile și de o soluție eroică. În ziua chiar când scriu aceste rânduri citesc un discurs rostit ieri de ministrul de Război al miciei Elveții, mereu amenințată de invincibila vecină hitleristă de la nord. Într-un limbaj curajos, de o înaltă ținută morală, el nu ezită a spune: „Concepția elvețiană ne impune să recunoaștem că omul nu e o marfă, nici o masă fără voință, ci un dar al lui Dumnezeu. De aceea, dacă cineva, *oricare ar fi acela*, ar atinge independența noastră, vom lua armele, *indiferent de perspectivele de succes*, și nu le vom depune chiar *dacă vom cădea până la unul*. Ultimul soldat va strânge la piept steagul Elveției și va muri“.

Eroism național nu s-a văzut în acel ceas, căci forțele erau disproporționate. La 26 iunie 1940 granițele României Mari sunt repuse în discuție. Procesul secular se redeschide. Opinia publică a fost pentru întâia dată adânc zguduită. Un trăznit din senin!

În sufletul lui Maniu nu o dată va fi răsunat tragica întrebare: ce destin orb și injust a putut face ca după suferințele opresiunii maghiare să sufăr nedreptățile României Mari, iar după nedreptățile ei să-i vad și prăbușirea? Demn, calm, rece

Barbu Știrbei și Iuliu Maniu

dar neclintit în convingerile sale și punând adevărul mai presus de orice interes personal, el a străbătut acei zece ani de persecuție regală cu un prestigiu tot mai mare, prestigiu care a intimidat neîncetat chiar și îndrăzneala impulsivă a augustului său inamic. Maniu, *cu* toată prigoana polițienească a Siguranței, nu se sfa să tipărească în ascuns memoriile ce prezenta Palatului, să le dea prietenilor politici cei rămăsese devotați, iar aceștia, tot mai puțini la număr, le răspândeau misterios din om în om, având grijă a le cere înapoi a doua zi dimineața. Opinia publică, cea largă și cinstită, îi arăta tot mai mare stimă și simpatie, cu cât prigoana împotriva lui devenea tot mai vădită. Când intra într-un restaurant sau într-o sală de conferințe, deodată privirile se

îndreptau spre el, ca un omagiu tăcut, în care nu era curiozitate ci o profundă aprobare și o caldă admirație pentru ținuta lui morală [...]

Și iată pe Maniu redus a redacta iarăși memorii protestatare pe care de data asta le înmâna acum aceluia care succedase lui Carol II promițând a guverna altfel decât el!... Soarta lui Maniu își reia cursul. Iar ecol protestărilor lui patriotice se pierde iar în pustiu...

În sufletul său răbdător amărăciunea trebuie să fi luat proporții tragice. Din când în când, lua drumul Bădăcinului, unica lui proprietate rustică din centrul Ardealului. Acolo, pe deal, în mijlocul pomilor lui fructiferi, despre care vorbește cu mândrie, acolo sus, unde amintirile de familie acopereau prezentul, Maniu se va fi așezat adesea sub umbra unui pom iubit. Acel păr larg și bătrân de peste un veac, acel pom imens cu roade aurite, cunoscut în lung și latul ținutului din prejur, acel păr e de mult confidențial bucuriilor și durerilor familiei. De sub umbra lui, odihnit și

recules, Iuliu Maniu revenea apoi iar în Bucureștiul frământat de patimi, revenea cu speranțe că mâine, poate, va fi mai bine, poate că durerile lui patriotice vor lua sfârșit. Dar nu, alt capitol negru avea să înceapă [...]

Maniu, fidel ideilor sale, refuză orice conlucrare cu generalul care a chemat și sărbătorit la banchete trupele germane, dar neputând scrie, nici vorbi, își spune în conversații particulare gândul întreg: e împotriva războiului contra Rusiei, căci o luptă dincolo de Nistru alături de trupele nemțești și ungurești nu are nici un scop național și nu e pusă la cale decât ca să încurce conștiința românilor și să-i distragă de la adevăratul ideal: recucerirea Ardealului. Apoi e un grav și permanent pericol a face din Rusia un vrăjmaș de neîmpăcat. Presa are ordin să revendice sudul Rusiei dincolo de Nistru, sudul Ucrainei până la Bug, ba chiar până la Nipru! Acolo, zic ziazele plătite, „acolo bate inima României“ căreia îi

trebuia un „spațiu vital“ până la Odessa. Se vorbește acum de „Transnistria“ ca să se uite de „Transilvania“. Maniu, uimit, ca și toată opinia publică, de această maneyră menită să ne ucidem soldații pentru interesele străine, adresează conducătorului un memoriu protest plin de curaj, cum o făcuse altă dată cu regele Carol! De asemenea, protestează în alte memorii contra exceselor sângeroase antisemite și a exproprierii populației evreiești cerută de nemți. [populație] printre care erau atâția cu multe generații înmormântate în pământul românesc.

Maniu a fost numit de presa germană acum câțiva ani, înainte de război, „regele neîncoronat al României“, pentru puterea misterioasă cu care influența direct sau indirect politica țării sale. El apărea străinătății ca un om enigmatic, imposibil de descifrat. Acest temperament de „revoluționar“ iredentist calm, concentrat, căruia nici chiar impulsivitatea vindictivă a lui Carol II nu a îndrăznit să-i atingă un fir de păr, căruia toate guvernele i-au căutat neconștient colaborarea, care chiar în timpul ocupației militare hitleriste face îndrăznețe memorii protestatare, a exercitat multă și legitimă curiozitate.

Și, totuși, nu mi se pare nimic enigmatic în acest bărbat, dimpotrivă. Mi s-a părut întotdeauna că el e logica personificată. Maniu a luptat în tinerețe pentru unirea neamului; apoi a luptat pentru întronarea unui democratic și sincer parlamentarism; a luptat pentru libertățile publice; a combătut apoi cu neînvinsă tenacitate pericolele dictaturii;

Reuniune național-tărănistă în cadrul căreia vorbește Virgil Madgearu

a pornit lupta cu cea mai clară viziune contra unui rege nefast; s-a ridicat apoi contra ocupației armatelor germane; a protestat mereu contra abandonării politice a Ardealului în favoarea unei himere „transnistrice”... Totdeauna și mereu a arătat, ca și busola oceanului, drumul adevărat. Dar, din nefericire, căpitanul nu s-a uitat la busolă.

Cum a fost în tinerețe așa a rămas: consecvent și tenace. Linia dreaptă nu l-a speriat niciodată. L-a atras. Onorurile și bogăția n-au prețuit în ochii săi. Poate fi o mai mare forță pentru un om politic? Dacă e adevărată vorba unui mare spirit că „prima însușire ce se cere unui om politic este să fie virtuos”, apoi Maniu a avut-o. Poate că i-a lipsit o oarecare mlădiere, o înclinare spre adaptare rapidă la realitățile mereu schimbătoare ale vieții. Dar afară de această lipsă, rectilinitatea carierei sale este unică.

Iată toată „enigma” Maniu.

Brătianu va rămâne în istoria noastră politică *omul cumințe care a guvernat*; Take Ionescu oratorul cald și plin de idei care au animat; Nicu Filipescu energia patriotică; N. Iorga istoricul plin de avânt și erudiție. Pe aceeași pagină, Iuliu Maniu va rămâne *luptătorul neclintit pentru libertățile publice și pentru unitatea neamului*.

Totuși, ar putea răspunde un filosof al politicii, intransigența absolută duce la izolare, împiedicând guvernarea, adică tocmai puțința realizării ideilor tale. Dovadă – viața politică a lui Iuliu Maniu. Filosoful cred că ar avea dreptate dintr-un punct de vedere pur realist.

Politica nu e arta intransigenței, ci a *posibilităților*, ceea ce implică mlădierea și spiritul de tranzație. Căci oamenii sunt așa cum sunt și trebuie să lucrezi cu oamenii. Maniu n-a avut nici mlădiere când împrejurările o cereau, nici spirit tranzacțional când colaborările între grupări sau persoane s-ar fi impus. În firea lui intimă, în culele ascunse ale sufletului său aveai impresia că trăiau imperative ereditare, că activau porunci misterioase care nu-l lăsau să facă nici o concesie evenimentelor, nici celor puternici. Nimic și nimeni nu-l puteau abate de la credințele lui. Faptele ca și cerințele evenimentelor schimbătoare nu-l impresionau. Nu-l stăpâneau decât principiile. Tărie sau slăbiciune? Nu știu. Dar se poate spune că în viața politică a României a fost mereu un izolat. Nimic la el nu era factice, nimic schimbător. În sentimentul izolării de ceilalți se simte bine. În atmosfera acestei izolări, a cărei valoare politică poate fi discutată, el continua să creadă și să lupte, fanatic și rece.

Mulți îi imputau încetineala deciziilor. De aici – ziceau

mulți – rezulta inconvenientul grav al întârzierii. Un eveniment care apare cere adesea soluție grabnică, decizie promptă. Obiectivitatea m-ar împiedica să tăgăduiesc partea de adevăr ce conține această imputare. Adversarii săi politici repetau că nu e un om de guvern și nu o dată au profitat de chibzuiala înceată, de lipsa de „dinamism” prompt a șefului național-tărănist. Iar țara nu o dată a suferit de pe urma victoriei oportuniștilor... dinamici, „datorită adesea indeciziunilor lui Maniu”.

De aceea n-ar fi de mirare ca istoria politică a României să tăgăduiască lui Maniu numele de mare „om politic”, de creator și organizator de țară. El însă va rămâne în paginile aceleiași istorii ca un mare simbol. Va rămâne ca simbolul unui dascăl de convingere adâncă în crezul libertăților publice și ca simbol al unui luptător neclintit și onest pentru idealurile democrației. Și un astfel de simbol se întâlnește rar. ■

Prezentare și selecție:
I. LĂCUSTĂ, M. ȘTEFAN

Secvență din timpul procesului înscenat de comuniști liderilor P.N.T. în toamna anului 1947

Exclusivitate

1941-1943.

RADIOGRAFIA UNUI EȘEC

MIROSLAV TEJCHMAN (Cehia)

Istoria modernă a Europei Centrale și de Sud-Est a cunoscut tot felul de încercări de integrare, cele mai multe lipsite de la început de realism. Era, probabil, și o reacție la dezmembrarea celor trei mari imperii din acest spațiu, otoman, țarist și austro-ungar, în locul lor creându-se treptat un mozaic de state mici, aflate permanent în conflict, unele având invariabil pretenții la o parte din pământul vecinilor.

De bine de rău, sistemul de la Versailles a pus ordine în spațiul dintre Germania și Italia, pe de o parte, și Rusia (deja spațiu sovietic, imperialist), pe de alta. Versailles-ul a fost un sistem de convenții între învingători și învinși, dar care conținea germeii viitoarelor conflicte. Astfel, visurile democraților Thomas Masaryk, Ignacy Paderewski și Take Ionescu despre o „Zwischenevropă” unită de la Marea Baltică la Marea Egee s-au spulberat repede.

Statele învingătoare și-au fundamentat politica pe menținerea stării create de sistemul convențiilor de pace, celelalte, dimpotrivă, pe efortul de revizuire a aceluiași sistem. Primele au căutat sprijin la marile puteri învingătoare, celelalte – la

învinși, la cei nemulțumiți de noua ordine. Europa Centrală, de Est și Sud-Est a găsit noi protectori – Franța, pe de o parte, și Germania și Italia, pe de alta (Uniunea Sovietică s-a adăugat abia în anii '30).

Exemplul tipic pentru

primul caz, asocierea statelor ce s-au simțit amenințate de revizuire, a fost Mica Antantă iar, mai târziu, Antanta Balcanică. De fapt, dacă nu luăm în calcul diversele planuri „de colaborare regională”, cele menționate mai sus, din perioada interbelică, au fost singurele viabile (cel puțin într-o perioadă determinată sau în anumite domenii de activitate). Mai bine zis, au fost singurele care au avut consecințe concrete.

Fără a ceda vreun kilometru

Tentativele disperate din ajunul celui de al doilea război mondial de a înființa blocuri neutre, fie sub egida Italiei, fie sub cea a Marii Britanii, au eșuat din start, deoarece încercau să unească, împotriva adversarului comun, parteneri incompatibili. Nici unul nu era dispus – în interesul

Ignacy Paderewski

Thomas Masaryk

reciproc de a se înțelege – să cedeze vecinului fie măcar și câțiva km pătrați.

Și în anii războiului s-au comis tentative numeroase (de multe ori rămase doar în stadiul de simplu proiect sau de idee) pentru formarea unor blocuri și grupări: atât în cazul țărilor aflate în tabăra Axei, cât și al celor care luptau în cadrul coaliției antifasciste. Scopurile erau la fel de actuale: primele doreau să mențină ceea ce câștigaseră cu ajutorul fasciștilor, celelalte – o reîntoarcere la *statu-quo*-ul antebelic. În cea de a doua fază a războiului, au apărut proiecte „salvatoare”; toate guvernele din zonă au recunoscut – mai mult sau mai puțin – inevitabilitatea înfrângerii hitlerismului și au căutat împreună salvarea, chiar și în ideea de creare a unui „bloc catolic”, pe care l-ar fi condus Italia, făcând totodată eforturi de desprindere din Axa falimentară.

Pretenții ungare nesatisfăcute

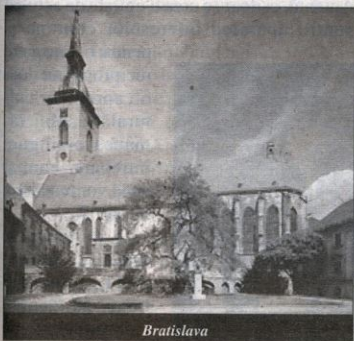
Întrucâtva atipică rămâne relația slovaco-româno-croată. Pe acești trei sateliți ai Germaniei naziste i-a unit atât pierderea de teritorii în favoarea Ungariei (și, bineînțeles, dorința de a le redobândi), cât și îngrijorarea față de posibilitatea apariției altor pretenții teritoriale din partea Ungariei față de ei. În acest caz, nu era vorba despre eforturi de reîntoarcere la

situația antebelică, cel puțin din punct de vedere al formei statale; separatiștii slovaci și croați socoteau inacceptabilă ideea de revenire la statele unitare antebelice.

Prin declararea statului slovac independent, la 14 martie 1939, și a statului croat independent, la 11 aprilie 1941, s-au creat condițiile viitoarei colaborări. Încă de la începutul existenței ambelor state, Ungaria le-a „furat” o parte din teritorii, Budapesta nefăcând nici un secret din faptul că pretențiile sale teritoriale nu erau încă total satisfăcute. În aceeași postură s-a trezit și România, deoarece Hitler i-a permis lui Horthy să anexeze doar partea de nord a Transilvaniei, pentru care Ungaria ridica pretenții în întregime.

Atât pierderea de teritorii și posibilitatea reală de a continua să piardă și altele, cât și efortul de a redobândi de la Ungaria regiuni deja anexate, dacă nu chiar „ceva” mai mult, au făcut din cele trei state satelit un potențial aliat. Era un paradox al perioadei că, atât cele trei țări menționate, cât și Ungaria, erau aliați și aveau în comun state-inamice din coaliția antihitleristă (ca și România, Slovacia și Croația în mod sigur ar fi declarat război mai degrabă Ungariei decât, de exemplu, Marii Britanii sau S.U.A.).

România a fost, încă de la începutul anului 1941, inițiatorul încercării de coordonare a politicilor româno-slovacocroate. În ianuarie, ministrul român al

Bratislava

Zagreb

Afacerilor Externe, Mihai Antonescu (ulterior, autorul unui întreg șir de proiecte „de blocuri”), a propus colegului său slovac, Voitech Tuka, o colaborare împotriva

Ceremonia aderării Croației la „Pactul tripartit”

Ungariei. Deocamdată, reacția a fost de refuz, printre altele, și pentru că Budapesta se străduia, în perioada aceea, să pară a avea o atitudine favorabilă Bratislavei.

Prin intrarea rapidă în războiul împotriva U.R.S.S., Ungaria și-a atras la Berlin o mare simpatie, pe care, de exemplu, România a încercat zadarnic „să o compenseze”, prin trimiterea unui număr mare de soldați pe frontul de Est (Mica Antantă și îndelungata politică antigermană a regelui Carol nu fuseseră încă pe deplin uitate la Berlin). Favorurile naziștilor au încurajat pe șoviniștii maghiari să enunțe imediat vechea teză – mereu actuală pentru ei – a rolului poporului maghiar de apărător al ordinii în spațiul carpatic. În luna iulie 1941, primul ministru Lászlo Bárdossy a declarat că doar în acest mod Ungaria poate dobândi un rol corespunzător în viitoarea Nouă Europă nazistă.

Sperietoarea: Mica Antantă

Prin aceasta și prin multe alte declarații asemănătoare, maghiarii practic au pus la îndoială nu numai existența statală a slovacilor, croaților și românilor, ci au tăgăduit și principiile național-socialiste, fapt oglindit printr-un memorandum slovac adresat guvernului german, din octombrie 1941.

Mihai Antonescu în vizită la Hitler

La începutul lui iulie 1941, Mihai Antonescu a transmis ministrului Ivan Milecz propunerea de creare a unei „asociații culturale” între România și Slovacia. O

lună mai târziu, în același sens l-a informat și pe ministrul croat Bulak. Prin intermediul Ambasadei germane din București, Antonescu l-a înștiințat și pe Ribbentrop despre propunerea sa. Berlinul nu a refuzat răspunsul. În schimb, Italia, care se considera protectoarea exclusivă a Croației, a ridicat obiecțiuni împotriva proiectatei „asocieri culturale” a celor trei state.

În octombrie au avut loc la București tratative paralele româno-slovace și româno-croate, privind o colaborare bilaterală sau trilaterală. Toți s-au asigurat reciproc că negocierile privind o colaborare trilaterală nu însemnau o repetare a „vechilor idealuri ale Micii Antante” și că nu era vorba despre ceva îndreptat împotriva intereselor germane, ci dimpotrivă. Era vorba doar despre punerea de acord a celor trei în anumite probleme.

Bineînțeles, tratativele nu au putut rămâne secrete. De altfel, guvernul german, informat continuu despre ele, a fost asigurat în permanență că nu se restaura Mica Antantă, ci doar se crea o unitate de acțiune pentru apărarea intereselor comune și

pentru o apropiere reciprocă (nu doar o „apropiere culturală”). Mai rămânea o singură întrebare: cum și când vor reacționa ungurii?

La începutul lunii octombrie 1941, ministrul ungar la Zagreb l-a întrebat pe

Ante Pavelić, șeful statului croat independent, dacă este adevărat că se reface Mica Antantă. A primit un răspuns interesant: „Nu România sau noi am creat Mica Antantă, ci Ungaria, prin atitudinea sa”. Guvernul maghiar a învinuit imediat cele trei state de „restaurarea spiritului Miciei Antante” și a protestat în acest sens și la Berlin (la fel a reacționat și guvernul italian: a anunțat că cele trei state au pornit, chiar dacă în altă formă, să restaureze Mica Antantă).

Reacția de iritare a Budapestei și Romei și indiferența Berlinului au condus la încetinirea efortului de colaborare trilaterală. Prima s-a retras Slovacia, apoi treptat și Croația, care, de asemenea, prin instabilitatea sa internă, ar fi fost un partener prea slab.

De aceea, în mai 1942, când Mihai Antonescu a venit cu propunerea de pregătire în comun a apropiatei conferințe de pace, demersul nu a avut ecoul scontat. Bratislava nu împărtășea convingerea demnitarului român despre apropiata înfrângere a U.R.S.S. în ofensiva din vară. Croații, probabil, ar fi fost pentru, dar ca partener nu prea intrau în discuție (chiar dacă guvernul slovac cultiva ostentativ acțiuni comune cu Zagrebul, inclusiv înfrățirea solemnă a gardiștilor fostului partid popular slovac de extremă dreaptă cu ustașii croați).

Se pare că maghiarilor le convenea faptul că în aer plutea în permanență duhul sperietorii Miciei Antante. Astfel, spre exemplu, la începutul lunii aprilie 1942, un diplomat slovac de la Budapesta – Spiššiak – a fost convins de către arhiepiscopul Josef că slovacii, prin eforturile lor pentru restaurarea Miciei Antante, se opun practic unei eventuale uniri firești a popoarelor din depresiunea carpatică. În sensul promisei colaborări, au avut loc și încercările de apropiere ale guvernului maghiar în a doua jumătate a anului. Totuși, la Bratislava s-a înțeles corect că apropierea însemna – din partea maghiarilor – doar recunoașterea necondiționată a stăpânirii lui Ștefan cel

Sfânt. De aceea, slovacii au preferat să se reîntoarcă spre București.

Hegemonismul sovietic „salvator”

În februarie 1943, Mihai Antonescu a propus din nou Slovaciei colaborarea. De data aceasta, doar una bilaterală și motivată de efortul de salvare a ambelor regimuri. Cum în România tendințele de schimbare a „aliatilor” erau mult mai puternice decât la Bratislava, propunerile nu au putut duce nicăieri. Și aceasta în ciuda tuturor manifestărilor demonstrative de colaborare, constând în schimburi de delegații de tot felul, semnări de acorduri culturale, conferire de distincții, organizare de acțiuni culturale și festive.

Cochetarea cu ideea de colaborare slovaco-româno-croată, din timpul războiului, a avut, în cele din urmă, o soartă asemănătoare cu cea a Miciei Antante. La început a funcționat temerea comună față de Ungaria (și efortul comun de a-și redobândi teritoriile, de care fuseseră private); în cele din urmă, au rămas insuccesul și incapacitatea de a se unifica în vederea apărării intereselor comune.

La sfârșitul războiului și în perioada următoare, au apărut din nou planuri confederative. Ele au fost însă repede „eclipsate” de hegemonismul sovietic, care, practic, pusesese stăpânire pe toată Europa Centrală și de Sud-Est.

Diferitele episoade ale proceselor de integrare din Europa de Est dovedesc un singur lucru: din momentul când spațiul s-a desprins din cadrul marilor puteri și s-a dezintegrat în mici unități statale, orice efort de integrare a fost sortit eșecului. Marea diversitate istorică și etnică a făcut practic imposibilă orice încercare de acest fel. La aceasta s-a adăugat naționalismul extremist, care a împiedicat o rezolvare care să fi putut satisface toate părțile. ■

În românește de
Miruna MANU

MATTI KLINGE

Profesorul Matti Klinge (născut în 1936) predă istoria – de mai bine de 25 ani – la Universitatea din Helsinki. Doi ani a ținut cursuri de limba, literatura și civilizația finlandeză la Sorbona, ca profesor asociat. Simultan, când s-a aflat la Paris, a cercetat relațiile franco-ruse în arhivele de la Quai d'Orsay.

În volumele publicate până acum – 33 în finlandeză, 17 în suedeză, cinci în engleză, patru în germană, trei în franceză, două în poloneză și rusă – întâlnim subiecte din istoria universității în Finlanda, portretele unor personalități – Mannerheim, Montesquieu, regina Cristina, Proust –, problemele Evului Mediu în regiunea baltică, națiuni și naționalism, multe impresii de călătorie, perioada imperială a Finlandei (1809-1917), istoria orașului Helsinki, a lumii baltice etc.

Doctor Honoris Causa al Universității din Uppsala și membru al mai multor asociații și societăți științifice, Mare Ofițer al Ordinului Leul Finlandei, Cavaler al Legiunii de Onoare, profesorul Klinge și-a lansat la 8 noiembrie 2001, în Aula Academiei Române, lucrarea Privire asupra istoriei Finlandei, o traducere a unui volum apărut cu un an în urmă la Helsinki.

Revista noastră a publicat adesea pagini consacrate trecutului mai îndepărtat sau mai apropiat al Finlandei. Am punctat de fiecare dată în acele articole că această țară a rămas, prin trecutul ei, o voce originală în concertul națiunilor lumii, că a avut o tenacitate seculară întru păstrarea identității etnice și lingvistice, în pofida obstacolelor istoriei și într-o lume diferită.

Aflând despre prezența profesorului la București, am apelat la bunăvoința Ambasadei Finlandei la București, căreia îi mulțumim, pentru a ne facilita o întrevedere cu profesorul. L-am rugat să ne explice cum a reușit Finlanda să supraviețuiască secole de-a rândul, în pofida condițiilor geopolitice neprielnice.

MATTI KLINGE

PRIVIRE ASUPRA ISTORIEI FINLANDEI

TARA ÎN CARE REVOLUȚIILE NU ȘI-AU GĂSIT ROSTUL

– Până în epoca napoleoneană, Finlanda a făcut parte integrantă din Suedia, din vechiul regat al Suediei. Așa că finlandezii le-au stat alături suedezilor și la bucurie și la necaz, au participat la Războiul de 30 de ani. În perioada lui Napoleon, două mari puteri, Franța și Rusia, au hotărât să divizeze Europa. Astfel încât în 1807-1809, Finlanda și partea orientală a Suediei au fost detașate de la regatul Suediei. Împăratul

Alexandru I a constituit un stat aparte, suveran, dar un stat interior, marele ducat al Finlandei. El avea propria administrație, religie luterană, în cadrul lui țărani – care erau reprezentați în Parlament – dețineau terenuri, limba finlandeză s-a dezvoltat normal, ca o limbă a culturii și a administrației. Iar din secolul XIX se poate face deja o comparație cu România: s-au creat instituțiile moderne.

– Veacul următor a înregistrat însă, chiar foarte aproape de Helsinki, o zguduitoare răsturnare politică. Tarul Nicolae II și familia lui au fost împușcați, Rusia a devenit republică socialistă. Unda de șoc a ajuns și în Finlanda...

– A ajuns. Rusia a suferit mari schimbări, de fapt s-a schimbat total, a trecut printr-o revoluție. Dar Finlanda nu

s-a schimbat; și-a continuat drumul, fără revoluții. Așa cum marele ducat al Finlandei este continuatorul direct al regatului Suediei, republica independentă a Finlandei este continuatoarea directă – fără revoluție – a marelui ducat. Când și-a proclamat independența, țara mea avea deja parlament, guvern, cultură națională, economie națională, administrație națională, nu și armată națională. Președintele ales al țării deținea o putere semimonarhică, era un rege ales, ca să spunem așa. Ceea ce se preta foarte bine la condițiile noastre geografice.

Cu Imperiul rus Finlanda avea puține probleme, dar evident că el constituia un pericol pentru ea. Cu Uniunea Sovietică însă, frontiera a fost trasată de așa manieră, încât trecea la doar 20 km de Petersburg-Leningrad, astfel că, din punctul de vedere rusesc, era o frontieră imposibilă pentru apărarea metropolei. În cele din urmă, marele război din 1939-1945 a avut ca rezultat faptul că noi am pierdut proximitatea Sankt Petersburgului, dar am păstrat independența și suveranitatea țării, care n-a fost niciodată ocupată, nici de sovietici, nici de germani.

– Statutul Finlandei în război – alături de Germania hitleristă și împotriva ei – a dat naștere la similitudini cu conduita României în acei ani.

– Finlanda și România au avut același dușman, Uniunea Sovietică. Germania a fost singura țară care a putut oferi garanții Finlandei contra Uniunii Sovietice. A fost singura noastră posibilitate de a încerca să profităm la maximum de Germania, fără să ne aliem formal cu ea. Finlanda a avut propria sa armată, condusă de mareșalul Mannerheim, o mare personalitate, care nu a acceptat

nici un ordin de la Cartierul general german.

În august 1944, am schimbat tabăra, am încheiat pace cu Aliații. Germania era deja prea slabă ca să ne mai supună, iar Finlanda, deși nu era o țară învinsă, era și ea foarte slăbită. După conflict, am continuat să existăm, în primul rând datorită mareșalului Mannerheim, care a știut să păstreze o linie înțeleaptă.

– Cu un gigant la frontieră – ostil ca regim politic – ați reușit să vă mențineți independența de mai bine de 80 de ani. Este un aspect care ne aseamănă.

– Am rămas o țară de cultură occidentală, cu parlament și guvern propriu, fără să fim puternici, dar o țară care a înțeles, mai bine decât alții, că Uniunea Sovietică avea și ea interesele ei strategice în regiune. Am înțeles acest lucru și nu am vrut să-i punem obstacole, ci să ne reglementăm problemele cu ea în mod pașnic, ceea ce a fost posibil grație mareșalului Mannerheim, grație președintelui Kekkonen, din 1945, reales apoi succesiv, care a știut să promoveze o politică de bună vecinătate cu Uniunea

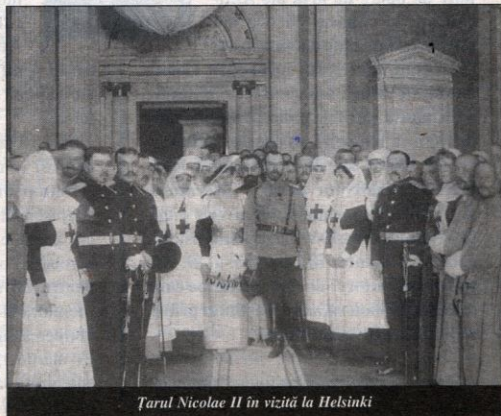
Sovietică, să extindă câmpul de acțiune al Finlandei spre cooperarea cu Națiunile Unite, cu acordul de securitate europeană din 1975 și să pregătească aderarea la Uniunea Europeană.

Deci, și în acest caz, există o lungă continuitate. Finlanda este o țară în care revoluțiile nu joacă nici un rol, tranzițiile se pot desfășura în sens de continuitate, firește însă, cu multă vigilență.

Vreau să închei prin a spune că cele ce contează cel mai mult sunt cultura și civilizația, educația unui popor. Prosperitatea noastră se bazează pe competitivitatea tehnologică, pe mijloacele noi, ale tehnologiei moderne.

Dar avem încă multe de învățat unii de la alții și, mai ales, de la țările latine și slave – bucuria de a trăi, de pildă. În Europa noastră, contactele se intensifică peste tot, pentru că Europa are, totuși, o identitate specială, este altceva decât America, Asia și Africa. De aceea sunt în mod special onorat că volumul meu a fost publicat în țara dumneavoastră, în limba dumneavoastră.

**A consemnat
Florentina DOLGHIN**

Țarul Nicolae II în vizită la Helsinki

Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), cea mai veche și cea mai

importantă instituție culturală a românilor ardeleni, a luat ființă în toamna anului 1861. Între scopurile ei se numărau și ajutarea elevilor și meseriașilor

săraci prin burse, editarea și premierea de lucrări. De asemenea, răspândirea culturii în rândul românilor din Transil-

vania, excluși de la viața culturală firească, în primul rând prin imposibilitatea de a avea școli în limba română.

Cel mai puternic mijloc de propagandă culturală l-a constituit cartea. De aceea, încă de la începuturile Asociațiunii, s-a întemeiat o bibliotecă. Directorul de astăzi al acesteia, domnul profes-

sor ION MARIȘ, reface, în interviul ce urmează, începuturile acestui lăcaș de cultură.

— Stimate domnule Mariș, mă bucur să mă aflu din nou în acest frumos edificiu din Sibiu, care în curând va împlini 100 de ani și de care mă leagă multe amintiri dragi. Nu pot uita momentele când îi urcam scările majestuoase, străjuite de opere de artă ale Antichității, la capătul cărora mă aștepta cu bunătațe domnul Aurel Gherasim, directorul instituției. Luându-mă de mână, mă conducea în minunata lume a cărților. Acolo, în liniștea sălii de lectură, am petrecut ore de neuitat.

La 140 de ani de la înființarea Asociației Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Român v-aș ruga să relați cititorilor Magazinului istoric câteva momente din parcursul ei. Ați putea, cu ajutorul documentelor pe care le deține biblioteca, să reconstituiți prima sedință, cea de constituire?

— Îmi face plăcere să răsfoiesc împreună cu dumneavoastră documentele din urmă cu

140 de ani. Mai înainte însă, aș vrea doar să spun că actul de constituire a fost rezultatul unui proces, intensificat după revoluția din 1848, când tinerii revoluționari, în frunte cu Nicolae Bălcescu, și-au propus să transforme România într-o țară modernă, cu o cultură care să rivalizeze cu cea a țărilor Europei. Atunci, în Transilvania revendi-

cările pentru obținerea drepturilor legitime ale națiunii române au fost foarte clar conturate. La 10 mai 1860, un grup de 180 de intelectuali români, în frunte cu arhiepiscopul și mitropolitul de Alba-Iulia, Al. St. Șuluțiu, și episcopul Andrei baron de Șaguna, au făcut primele demersuri în vederea obținerii aprobării Locotenenței Transilvane Domnești, pentru înființarea unei asociațiuni pentru literatura și cultura poporului român. După obținerea unui răspuns pozitiv la solicitare, la 21 martie 1861, a fost convocată conferința care urma să dezbată statutul Asociației și să pregătească actul de constituire.

Ședința a început la 4 noiembrie 1861, în prezența a 171 de participanți. Protocoalele de care dispunem redau entuziasmul provocat de inițiativă din partea intelectualilor români, care „n-au întârziat a veni aici și, adunându-se în casele seminariale, au trimis o deputațiune, ca să poftască pe Excelența-sa [A. Șaguna – n.n.] la adunare”. Intrând în sală, episcopul Șaguna a fost primit cu strigăte de „să trăiască”. Episcopul a deschis adunarea cu o vibrantă cuvântare și a condus lucrările ședinței. Apoi, „reverendissimul domnul canonic Timotei Cipariu, într-o erudită cuvântare, a mulțumit episcopului Andrei Șaguna pentru ostenelele și conlucrarea la înființarea Asociațiunii”.

Cu același entuziasm au fost primite telegrama de felicitare din partea mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu și oferta sa generoasă de a dona Asociației 2 000 florini, scrisoarea domnului Andrei Mocioni de Foen, în care acesta „gratulează asociațiunea și trimite 200 fl.”, cea a domnului Emanuel Gojdu, comitele suprem al Carașului, în care acesta „gratulează asociațiunea și promite a intra ca membru fondatoriu” și se aprobă rugămintea domnului Eudoxiu Hurmuzachi de a fi primit „în asociațiune, ca membru ordinar”, și alte numeroase scrisori cu adeviziuni și donații.

Apoi s-a dat citire listei membrilor fondatori, în număr de 9, și a membrilor ordinari, în număr de 203. Prin majoritate de voturi, Excelența Sa domnul episcop Andrei baron de Șaguna „s-a proclamat de președinte al Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român”, canonicul reverendissim D. Timotei Cipariu pentru meritele sale științifice, vicepreședinte, și domnul George Barițiu, prim secretar, iar Visarion Roman din Rășinari, arhivar și bibliotecar. Ca membri onorifici ai Asociației au fost alese 27 de personalități de seamă din Principatele Unite, de curând constituite, alegere cu semnificație simbolică pentru năzuințele fondatorilor ASTREI. Printre aceștia aș aminti pe Constantin

Hurmuzachi, Bărnuțiu și dr. Papiu Ilarian din Iași, principele Brancovan Bibescu, Aug. Treboniu Laurian din București și Aron Pumnul din Cernăuți.

Temp de patru zile, participanții au dezbătut și au aprobat statutul Asociației, primul ei program de cercetări științifice, în care se prevedea și sprijinirea „unor studenți lipsiți” de posibilități materiale, precum și premiarea unor lucrări din veniturile Asociației, au hotărât înființarea unei biblioteci închinată „idealului de ridicare prin carte a mulțimii”.

După înființare, activitatea ASTREI s-a desfășurat pe mai multe planuri. Inițial, a îndeplinit rolul de societate științifico-literară, urmându-se să se realizeze o societate academică a românilor transilvăneni. În 1862, se înființează în acest scop trei secțiuni științifice: filologică, istorică și de științe naturale, cărora, în anul 1900, li s-au adăugat alte două: cea școlară și cea economică. Secțiunile aveau rolul „să controleze mersul dezvoltării culturale a poporului român, piedicile acestei dezvoltări și mijloacele pentru înlăturarea lor, să urmărească și să sprijinească mișcarea literară română, să concluzioneze la popularizarea științelor, la crearea de colecțiuni științifice, la expozițiuni și alte instituțiuni culturale... să dea sfatul lor în toate chestiunile științifice și literare”.

Aceste secțiuni au avut o activitate laborioasă, antrenând sute de intelectuali să efectueze studii lingvistice și literare, să cerceteze folclorul și să colecționeze opere ale artei populare, să adune documente istorice, să elaboreze o bibliografie română, să editeze publicații și lucrări istorice, etnografice, geografice, din domeniul jurisprudenței și științelor politice, să întocmească statistici cu privire la starea învățământului și culturii românești, să urmărească dezvoltarea economică a poporului român și să acorde sprijin societăților economice române. Ca urmare a activității lor, mulți cărturari membri ai Asociației au fost aleși membri ai Academiei Române.

Organul de propagandă al ASTREI, revista *Transilvania*, care a apărut începând din anul 1868, a jucat un rol însemnat în propagarea năzuințelor Asociației.

– Sunteți în fruntea acestei importante biblioteci din România de mai bine de 15 ani. Ați putea spune câteva cuvinte despre trecutul și viitorul ei?

– Rod al „idealului de ridicare prin carte a mulțimii”, bibliotecă a fost gândită de mari cărturari ardeleni. Între aceștia Timotei Cipariu, vicepreședinte al Asociației, a avut un cuvânt hotărâtor. În calitate de conducător al ASTREI, dar și ca ilustru filolog și istoric, a stabilit profilul bibliotecii care urma să fie „o bibliotecă de cărți vechi românești tipărite sau manuscrise, din timpurile mai vechi până către anul 1700, pe cât se poate mai completă cu spesele societății și în depozitul ei, la care fapta de a se ruga să concure toată națiunea română, fiindcă e interesul general al nostru al tuturor”. A intervenit la guvernul din Viena, spre a obține deplina libertate pentru importul de cărți românești din Principatele Unite.

Fondul de bază al bibliotecii au fost cele 195 de cărți donate de inimosul director de școală din Orlat, Moise Panga, la care, an de an, s-au adăugat altele, provenite din darurile unor iluștri intelectuali și, în parte, din achiziții. La finele anului 1900, bibliotecă dispunea de 4 115 opere în 5 783 de volume, 4 413 broșuri și 22 hărți. După Unire, în 1919, erau deja peste 18 024 titluri, în 22 158 volume, iar în 1944 în depozitele bibliotecii se aflau 95 577 volume și 4 525 colecții de ziare și reviste.

În anul 1905, bibliotecă a fost instalată la parterul Palatului Culturii, ridicat prin colecție publică și chemat să adăpostească activități cultural-educative ale românilor transilvăneni. Azi

biblioteca ocupă întregul palat, devenit neîncăpător pentru cele peste 800 000 de unități de bibliotecă de care dispunem și pentru cei peste 30 000 de cititori care apelează la serviciile noastre. Dorim să apropiem mai mult cartea de beneficiari, creând spații noi în cartierele mărginașe și în colectivități de romi. Relațiile externe ale bibliotecii se conturează în programe cu noi parteneri din Franța, Olanda, Germania, Danemarca, Ungaria. Biblioteca este un angrenaj viu, menit să sporească actul informațional și educațional, continuând deviza astristă „*Per Aspera ad Astram*” (Pe căi anevoioase se ajunge la stele).

**Interviu consemnat de
Anna Eva BUDURA**

GEOPOLITICĂ ȘI GEOSTRATEGIE o nouă colecție la editura

CORINT

Lucrările
propon
explicarea și anticiparea
situației politice
mondiale, cu largi
implicații în toate sferile
vieții economice și
sociale.

CORINT Difuzare:

Tel/fax: 222.19.49; 223.19.28; 222.40.34.
e-mail: corint@dnt.ro

Dante Alighieri a locuit la Florența, orașul în care s-a și născut (în 1265), până la 35 de ani, când a fost alungat – pe motive politice – și obligat să trăiască în exil. În tot acest timp, 20 de ani de surghiun, nu a renunțat la scris.

Dar, și în pribegie, sufletul lui a rămas în cetatea de pe Arno. Acolo unde a iubit, acolo unde s-a maturizat.

Florența vremii lui Dante

TAINA MORMÂNTULUI LUI DANTE

Academician ALEXANDRU BALACI

Acum mai bine de 680 de ani, în noaptea de 13 spre 14 septembrie 1321, murea prematur, de malarie, Dante Alighieri, autorul *Divinei Comedii* – operă literară, la care „și-au dat mâna și cerul și pământul” –, unul din cele douăzeci de înalte spirite pe care le avusese omenirea de-a lungul celor șase mii de ani de istorie. Încununat cu laur de către Guido Novella, seniorul Ravennei, care pronunță și elogiul funebru, poetul este purtat pe umeri de către cei mai de seamă cetățeni ai orașului și înmormân-

tat într-o capelă aparținând călugărilor francescani.

Moartea marelui florentin va trezi ecouri în întreaga Italie. Poeții se întrec în a deplora tragicul eveniment, ca Giovanni Quirini, care va declara că muzele apun acum și că versurile care cunoscuseră onoarea și stima agonizează de când a tăcut marea voce a poeziei. „Lumea plânge pe gloriosul Dante/ dar tu Ravenna, care l-ai avut în viață/ Și acum îl ai mort vei fi și mai iubită.”

În schimb, Florența apare cu atât mai micșorată și cris-

talizarea reproșurilor adresate patriei ingrate culminează în capitolul *din Viața lui Dante* a lui Giovanni Boccaccio, intitulat adecvat: *Mustrare florentinilor*: „O, patrie nerecunoscătoare, ce nebulie, ce lipsă de grijă te ținea, când tu pe preascumpul tău cetățean, pe binefăcătorul tău cel mai de seamă, pe unicul tău poet, cu neobișnuită cruzime l-ai făcut să fugă. A murit Dante Alighieri al tău în acel exil, pe care tu, pe nedrept invidioasă pe valoarea lui, i l-ai hărăzit...”

Același strigăt de puternică revoltă va fășni și de sub pana unui Gino da Pistoia: „Cantônă a mea, către Florența./ Goală acum de speranță, te vei duce/ Spune-i că prea bine poate fi nenorocită./ Acum când iarba îi este departe de cioa/ Iată că profeția care vestea asta/ Acum s-a îndeplinit, Florența, și tu o știi.

Dacă ai cunoaște./ marea ta pagubă, să plângi, că este greu./ Și acea înțeleaptă Ravenna, care păstrează/ Comoara ta, veselă, să se bucure/ Căci este demnă de laudă...”

Boccaccio îndemna Florența să redevină mama poetului, și nu dușmană, și să-l readucă – mort măcar – pe acela care se declarase mereu florentin, cu tot lungul și nemeritul lui exil. Deși el se arăta sigur că Ravenna nu va ceda niciodată pe marele dispărut, înmormântat în acest oraș al trecutului și istoriei. Și, într-adevăr, așa a fost.

Numeroasele tentative ale florentinilor de a-l reavea pe Dante au eșuat. Prima a fost în 1396, când se împlineau 75 de ani de la moartea poetului. S-a propus atunci să se ridice monumente memoriale, în catedrala Santa Maria del Fiore, la cinci cetățeni iluștri, printre care Dante, Petrarca și Boccaccio. Ravenna a respins cererea de a ceda rămășițele lui Dante, pentru a fi depuse în acest mormânt.

Un memoriu semnat Michelangelo

Aceeași soartă o are a doua cerere, cu 30 de ani mai târziu. În 1476 va fi respinsă și cererea lui Lorenzo dei Medici, cu tot sprijinul lui Bernardo Bembo. Cea de-a patra tentativă are auspicii favorabile. Era papă acum faimosul mecenat Leon al X-lea, din familia Medicilor și senior al Ravennei, care trecuse în patrimoniul papalității. Lui îi adresează în 1519 Academia Medicee un memoriu detaliat, relativ la întoarcerea rămășițelor lui Dante în patrie. Printre semnatori se afla Michelangelo Buonarroti, care se angaja să-i ridice lui Dante un monument demn de măreția lui. Ar fi fost desigur cel mai demn monument înălțat de scul-

torul titanic, de cel mai dantesc pictor al Judecării universale, celui mai michelangelesc poet.

Papa, florentin și îndrăgostit de artă și cultură, aprobă petiția. Comisia trimisă la Ravenna deschide sarcofagul și găsește doar câteva fragmente de oase și frunze uscate de laur. Explicația pe care o dau în raportul lor delegații Academiei Medicee, presupuși a fi oameni docti ai secolului al XVI-lea, este într-adevăr extraordinară: „...Venind doi delegați ai Academiei, nu l-au găsit pe Dante nici cu sufletul, nici cu trupul, cum el în timpul vieții și cu trupul și cu sufletul peregrinase prin Infern, Purgatoriu și Paradis, tot așa, în timpul morții, cu sufletul și cu trupul, trebuie să fi fost primit și aflat într-unul din acele lăcașuri...”

O asemenea explicație, demnă de Evul Mediu teologal, dar și de fulgerele unor catolici fervenți, nu poate mulțumi pe nimeni. Apare clar că oasele divinului poet, care nici în mormânt nu-și găsiseră liniștea, fuseseră translocate de către călugării franciscani, care aveau în custodie și mormântul lui Dante.

Au trecut secolele și taina a fost bine păstrată. În 1782, cardinalul Luigi Valente Gonzaga a încredințat arhitectului din Ravenna, Camilio

Mormântul marelui florentin

Morigia, sarcina de a renova în întregime mausoleul lui Dante, construit inițial, în forme sobre și armonice, de către Pietro Lombardo. Morigia a păstrat conturul clasic, austeritatea sarcofagului.

Cu această ocazie a fost deschisă și arca dantescă, „pentru a recunoaște autenticitatea unui depozit atât de prețios”. Deziluzia a fost totală, sarcofagul pecetluit cu sigiliul cardinalului și formula oficială publică dubitativă și vagă: „...S-a găsit ceea ce era necesar pentru a nu avea nici o îndoială”. Din nou se așterne tăcerea peste taina mormântului gol din Ravenna.

Când au început pregătirile pentru celebrarea celui de al șaselea centenar de la nașterea poetului, la 7 mai 1864, consiliul comunal al Florenței adresează din nou către Ravenna cererea de restituire a oaselor divinului poet, care echivala cu reîntoarcerea lui din exilul injust. În ședința sa din 27 iulie 1864, consiliul municipal ravennian declara solemn, respingând definitiv și pentru totdeauna pe florentini: „...că depozitul oaselor sacre ale lui Dante Alighieri în Ravenna nu poate, prin destinele schimbate fericit ale Italiei, să se considere ca o perpetuare de exil, unică fiind legea care unește cu o trainică legătură toate orașele italiene...”

Sarcofagul gol

Consiliul municipal al Ravennei ignora faptul că mausoleul lui Dante este în realitate un cenotaf. În programul desfășurării ceremoniilor centenarului era prevăzută și deschiderea mormântului și identificarea osemintelor. S-a întâmplat un lucru extraordinar. În ziua de 27 mai, în timp ce se lucra în capela di Braccio forte, lângă mausoleul lui Dante, pentru unele amenajări pricinuite de sărbătoarea care se apropia, au trebuit să se scoată câteva cărămizi dintr-un zid, pentru a se face loc unei pompe de apă. Cu acest prilej, lucrătorul Pio Feletti a descoperit în respectivul zid o ladă de lemn, în care se aflau oase umane, identificate a fi ale lui Dante prin două inscripții, una aflată în exterior.

„Oasele lui Dante așezate aici în ziua de 18 octombrie

a anului 1676 de către mine, fratele Antonio Santi”; iar cea de a doua pe interiorul capacului: „...oasele lui Dante de curând revăzute, în ziua de 3 iunie 1677”.

S-a emis ulterior ipoteza că oasele lui Dante au fost translocate de francescani, cu prilejul aprobării petiției florentinilor de către Papa Leon al X-lea. Pentru verificarea ultimă și într-adevăr cea mai concludentă, s-a deschis și sarcofagul de piatră, în care trupul marelui poet fusese coborât de către cei mai de seamă oameni ai Ravennei, în frunte cu Guido Novella de Polenta. Nimeni nu mai cunoștea acum taina pierdută în noaptea timpului, iar găsirea lăzii cu oseminte și inscripții produsele cea mai tumultuoasă derută.

Dacă s-ar fi găsit și în sarcofag oseminte? Verificarea a avut loc la 7 iunie 1865 și sarcofagul a fost găsit gol, în afara unor fragmente de oase

care corespundeau integral celor aflate în lada descoperită în chip miraculos. Expertii în medicină și anatomie au dovedit, fără nici o posibilitate de îndoială, această corespondență.

Recompus, scheletul a fost expus într-un coșciug de cristal numai trei zile. A urmat un pelerinaj emoționant al întregii Italii. La 26 iunie, într-un sicriu dublu, de lemn de nuc și de plumb, scheletul lui Dante a fost din

Dante și Beatrice. Ilustrație la Divina Commedia

nou depus în arca de piatră multiseculară.

Totuși, exilul lui Dante nu s-a terminat. Un sculptor a furat unele mici fragmente de oase, pe care le-a vândut pe prețuri exorbitante și despre care nu se mai știe nimic. Chiar și un om de știință, profitând de ocazia reconstituirii scheletului, și-a însușit o falangă de deget pe care, ca pe un feteș, a adorat-o viața întreagă, de-abia pe pragul morții restituind-o Ravennei.

Sărutul vestalei

Când reprezentanții celor 600 de oameni de știință și cultură din lumea întreagă, prezenți la Congresul inter-

național de studii dantești, care și-a desfășurat lucrările în cele trei orașe prezente în viața și opera lui Dante, Florența, Verona și Ravenna, în aprilie 1965, s-au închinat la mormântul lui Dante, i-au adus noi cununi de laur.

A fost cel mai emoționant omagiu al culturii universale către genialul poet al Italiei. Flăcările lămpii votive aruncau lumini și umbre pe albi pereți de marmură ai micului templu, iar mâinile care au atins inscripția funerară și piedestalul bustului au tremurat, semnând în cartea de aur a templului, pe care a prezentat-o solemn vestala acestor locuri sacre, mutilatul de război Antonio Fusconi,

acela care, mai bine de 40 de ani, a fost cel mai credincios paznic al mormântului, acela care a sărutat craniul lui Dante într-o noapte a anului 1921.

Atunci, cu prilejul comemorării a 600 ani de la moarte, s-a procedat la o nouă cercetare științifică asupra rămășițelor dantești de către eminenți savanți. Rămas singur în mausoleu, Antonio Fusconi nu a rezistat și, cu infinită reverență, și-a apropiat buzele de tamplele craniului poetului gloriei patriei sale.

Ravenna va fi totdeauna orașul celor două inestimabile comori italiene și universale: al mozaicurilor bizantine și al mormântului lui Dante. ■

Cum era cartoful să revoluționeze istoria...

Total a pornit de la o... gustoasă rețetă romană din carne de pasăre. La început, nimic neobișnuit. Poate numai unele condimente sau impresionanta vechime a bucătarului. „Se curăță, se aranjează și se pune pasărea într-o cratiță de pământ; se adaugă apă, sare, mărar și se fierbe înăbușit. Înainte de a se muia pasărea, se scoate și se pune într-o altă cratiță, împreună cu untdelemn și garum, ca și cu un smoc de maghiran și coriandru. După ce se termină fierberea, se adaugă o cantitate mică de vin fiert, pentru ca sosul să capete culoare. Se strivește piper, leuștean (sau țelină de munte), chimen, coriandru, o rădăcină de silphium [o specie umbeliferă odorantă, originară din regiunea Cirenaica, astăzi dispărută], rută [denumirea latină a vîrnățului – *Ruta graveolens*], vin dulce, miere, se stropesc pasărea cu propria ei zeamă, se pune un pic de oțet. Se pune acest sos în cratiță și se încălzește, se leagă cu făină de *cartofi* și se servește pe o farfurie împreună cu zeama.”

La o privire mai atentă, traducerea rețetei celebrului bucătar imperial Appicius ascunde o enormă eroare. Sosul condimentat fusese îngroșat cu ... *făină de cartofi*. Și iată cum leguma buclucașă, al *cărui import pe continentul european aparține cert conchistadorilor, în secolul XVI, își muta „intrarea” cu multe secole înainte.*

Vina unei preluări, eroarea unei traduceri. Căci în franceza lucrării originale (p. 303) apărute în

anul 1981, la editura Flammarion, reeditare a ediției din 1960, Casa editorială Arthaud – ce prezenta rețeta lui Appicius, apărea mult mai „neprovocatorul de răsturnări istorice „amidon”, substanța organică, obținută din resturi glucozice, aflată în cereale sau fructe. Amidonul s-a transformat în cartof în versiunea românească, apărută la Editura Minerva, București, 1973, volumul II, p. 426, în traducerea și cu notele lui Eugen Cizek. O im-pardonabilă eroare, mai ales din partea noastră, la o a doua prelucrare a unui text antic.

Dacă nu intervenea acribia unui pasionat cititor al articolului *Gloria apusă a unui aliment – carnea?*, publicat de mine în *Magazin istoric*, nr. 8/2001, ar fi putut în continuare schimba logica istoriei. Și prima descriere a „papas”-ului – autohtonul cartof, datând din anul 1550 și aparținând lui Pedro de Creza, tovarășul de călătorie al lui Francisco Pizarro (1476-1541), cuceritorul Perului – nu ar mai fi deținut poziția meritată. Și nici leguma nu ar mai fi parcurs drumuri atât de anevoioase până să cucerească definitiv bucătăria europeană. Căci istoria o înregistrează până în 1601 ca pe o plantă rară (cartea lui Clusius, *Rariorum plantarum historia*), iar meritul adevărat al răspândirii și ameliorării sale ca specie aparține farmacistului francez din secolul XVIII, Parmentier.

Theo STĂNESCU-STANCIU

BRANUL ȘI STĂPÂNII SĂI

BOGDAN-FLORIN POPOVICI

Cetatea Bran – o construcție ridicată inițial din lemn, de cavalerii teutoni, aduși de regele ungar Andrei II, la începutul secolului XIII, pentru a păzi frontiera sudică a Transilvaniei, teritoriu cucerit de regatul ungar, dar care nu avea încă un control total asupra lui.

Afirmația pare una hazardată, dat fiind că nu există documente care să o susțină. Atribuirea ridicării cetății unei acțiuni a cavalerilor teutoni (colonizați în Țara Bârsei între 1211-1225) a fost un

„loc comun“ al unei mari părți a istoriografiei săsești antebelice. Aceste opinii au fost preluate și de istoricii români, astfel încât informația a pătruns în majoritatea ghidurilor, monografiilor și descrierilor referitoare la cetatea Bran, apărute în perioada interbelică.

Răspândirea „legendei“ se datorează faptului că teoria pare plauzibilă. Teutonii au ridicat cetăți care, conform privilegiului regal, trebuia să fie construite doar din lemn. Apoi, privilegiul regal de la 1377 vorbește despre construirea unei „noi cetăți“ la Bran. Locul exact al construcției acestei noi cetăți este „stânca lui Dietrich“ – iar singurul nume de cavalier teuton păstrat în documente este... Dietrich. Nimic mai firesc, deci, decât să le fie atribuită cavalerilor teutoni ridicarea fortificației de la Bran.

Cea mai veche reprezentare a cetății, în Cronica de la Nürnberg, 1492

De fapt, despre o veche cetate – alta decât cea nouă – nu există decât o singură mențiune, care nu îi atribuie în nici un caz ridicarea cavalerilor teutoni. Apoi, chiar dacă lingviștii au demonstrat că forma din document („lapis Tydrici“) semnifică „stânca lui Dietrich“, nimic nu poate demonstra că ar fi vorba despre „teutonul Dietrich“.

Abia în 1377, la 19 noiembrie, brașovenii se oferă să construiască o nouă cetate la

Bran. În schimb, regele Ludovic cel Mare acordă o serie de privilegii orașului Brașov, care îi conferă acestuia din urmă o poziție preeminentă față de celelalte așezări săsești din Țara Bârsei. Istoricul Emil Micu, bazându-se pe o informație cronicărească, conform căreia regele Ludovic a înzestrat cetatea cu o garnizoană, deduce că cetatea fusese deja terminată la 1382, anul morții regelui. În fapt, chiar pe documentul citat, din 1377, există o însemnare ulterioară, din 1380, care menționează pe „castelanul de Bran“. Or, considerăm noi, este puțin probabil ca o funcție să se fi înființat dacă titularul nu ar fi avut un sediu. De aceea, presupunem că cetatea Bran a fost ridicată (într-o primă formă arhitecturală, relativ diferită față de cea actuală) în intervalul 1378-1380.

Documentele amintesc ulterior și de dotarea cetății cu un domeniu, din care făceau parte câteva sate din Țara Bârsei. Pentru o perioadă de

șase ani (după unele estimări chiar 13 ani), cetatea însăși e dată de regele Sigismund de Luxemburg în stăpânirea domnului Țării Românești,

Mircea cel Bătrân (1406/1412-1419). În următoarele șapte decenii ale secolului XV, Branul a fost cetate regală de graniță. Castelanii cetății

erau subordonați comitelui secuilor, arăta istoricul brașovean Gernot Nussbächer, căruia îi revenea sarcina de a apăra granița de est a Transilvaniei. Mai târziu, în timpul domniei regelui Matia Corvin (1458-1490), funcția comitelui secuilor a fost încredințată voievodului Transilvaniei, Branul ajungând astfel în subordinea directă a voievodului.

Destituit pentru abuzuri

Cetatea, prin poziția ei, era menită să protejeze drumul Branului, principala poartă de intrare – militară și economică – din sud-estul regatului maghiar. Puterea acordată castelanilor de Bran a condus și la abuzuri. Există numeroase plângeri, atât ale brașovenilor, cât și ale domnilor Țării Românești, adresate regalității ungare, care descriu abuzurile repetate ale vameșilor și castelanilor de la Bran. O descriere plastică – mult ulterioară evenimentelor, ce-i drept – se întâlnește la cronicarul brașovean Georg von Herrmann: „[cetatea] se afla sub voievozii Transilvaniei, și cu castelani instituți acolo și cu funcționari de vamă, [iar] brașovenii de demult trebuia să lupte împotriva a numeroase apăsări și extorcări. De fapt ei [brașovenii]... pentru persoana lor erau scutiți de vamă. Dar pentru faptul că dregătorii de vamă au stors de la negustorii ce veneau din

Valahia mai mult decât era drept, brașovenii înșiși au fost apăsați de dregătorii vamali valahi. Chiar slujitorii de vamă și chiar trabanții [oșteni lefegii, care luptau pedestri] voievodului cazați în cetate au făcut cea mai mare samavolnicie față de toți, fără deosebire, care treceau peste granița lor. Oricine lua drumul în Valahia sau de acolo în afară cu mărfuri, de la aceștia storceau, fie el brașovean sau din alt scaun sau district săsesc sau un negustor străin, pe lângă vamă și alte taxe arbitrare. Pe unii îi urmăreau în păduri și munți pe unii îi jefuiau sau chiar le luau și viața. Pe alții îi legau și îi eliberau abia după ce îndeplineau pretențiile lor exagerate. De aceea, s-a întâmplat că fiecare evita acest drum și prin aceasta și veniturile vămii regale au suferit pierderi nu mici“.

Cel mai dezvoltat centru economic din Transilvania secolului XV, Brașovul era vital legat de comerț. Piedzile puse de castelani și vameși traficului pe drumul Branului au impus administrației orașenești să încerce să obțină controlul asupra cetății Bran. Prima mențiune despre acest plan apare la 1486, după ce cu un an înainte, un castelan de Bran fusese destituit pentru abuzuri grave. Voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthory, le promitea brașovenilor să... intervină la rege pentru a da cetatea Branului orașului Brașov. Planul a fost abandonat, urmând totuși ca în

dregătoria de castelan de Bran să fie numiți curteni ai regelui. La sfârșitul anului 1497 însă, doi senatori brașoveni trimiși la Dieta de la 11 noiembrie raportau magistratului orașului că din cauza Dietei, „afacerea noastră“ a întârziat, dar speră să-și poată realiza misiunea. Menționau magistratului că întârzierea în rezolvarea problemei se datorează faptului că voievodul Transilvaniei, Bartolomeu Dragfi, nu s-a întors mai devreme din campania din Moldova.

150 de ani de luptă pentru...nimic

Dincolo de piedicile întâmpinate, la 1 ianuarie 1498, regele Vladislav zălogeste cetatea Bran și domeniul ei către orașul Brașov, pe o perioadă de 10 ani, în schimbul sumei de 1 000 de florini. Regele își motiva zălogirea cu multe plângeri ale brașovenilor împotriva castelanilor de Bran, care îi asupresc în felurite chipuri și le fac pagube de necrezut. După 10 ani, regele și urmașii săi puteau să reia domeniul restituind suma, altfel rămânea *perpetuo* orașului. În anii următori, regele mai împrumută alte sume de bani de la brașoveni, în contul castelului și domeniului, astfel încât până la 1508, clauzele finale arătau astfel: cetatea și domeniul erau zălogite timp de 25 de ani orașului Brașov; la sfârșitul perioadei,

regalitatea trebuia să plătească brașovenilor suma de 6 300 de florini, ca răscumpărare a cetății. În caz contrar fortificația rămânea în posesia brașovenilor.

Un interesant document s-a păstrat de la domnul Țării Românești, Vlad Înecatul, care scria la 25 iunie 1531 lui Ioan Zápolya: „ne-a venit veste despre cetatea ce se cheamă Bran, că voiește Măria Ta s-o iei de la Brașov și s-o dai unor nemeși ungurești, de aceea mă rog și cer de la Crăia Ta și nu le lua cetatea din mâinile lor și să nu-i scoți din așezământul cel vechi, fiindcă și noi ne putem împăca bine cu ei și săracii noștri se hrănesc împreună“. Rămâne de cercetat în ce măsură această scrisoare de sprijin a fost inițiativa domnului muntean sau a fost „sugerată“ de brașovenii înșiși, pentru a avea un argument în plus...

La 1608, principele Gabriel Báthory încearcă să reglementeze problema bunurilor statului din Transilvania. Analizând proprietățile Fiscului Regal, se constată că multe dintre ele erau acordate diverșilor particulari. Din acest motiv, încearcă să recupereze acele proprietăți. Adăugându-se la aceste considerente și o serie de acțiuni politice ale brașovenilor care l-au nemulțumit pe principe, Báthory acționează în forță în Țara Bârsei în 1612, când va ocupa și

cetatea Bran. După 1613, brașovenii ajung din nou în stăpânirea cetății; la reocuparea fortificației, cei doi castelani care predaseră cetatea către principe au fost considerați trădători și uciși.

Problema bunurilor fiscale va fi reluată și în timpul lui Gabriel Bethlen (1613-1629). În 1615, brașovenii sunt chemați să justifice drepturile lor asupra cetății și domeniului Bran, dar nu conving. Branul fiind încorporat proprietăților Fiscului. Apoi, în mai 1625, brașovenii sunt somați ca în termen de două luni să justifice drepturile asupra cetății. Nu reușesc să facă dovada și pierd din nou cetatea. Cu toate acestea, în noiembrie 1625, principele acordă orașului cetatea Bran

și domeniul aferent în anumite condiții.

Negocierile au fost reluate și sub Gheorghe Rákoczi II, la 1651. Cu această ocazie, se încheie un contract, prin care Brașovului i se acorda „în întregime și în total“ cetatea și domeniul Bran. Pentru aplicarea acestei înțelegeri, orașul mai trebuia, pe lângă banii datorati de regele Vladislav II – bani la care trebuia să renunțe – să mai dea Fiscului încă 11.000 florini și o serie de sate aflate până atunci în proprietatea orașului. De asemenea, brașovenilor li se impuneau o serie de obligații militare, legate de cetatea Bran. Acest contract, la insistențele noilor proprietari de drept, a fost inclus ca articol de lege în cadrul Constituțiilor Aprobate ale Transilvaniei.

Așadar, după aproape 150 de ani de luptă, brașovenii obțin proprietatea asupra cetății Bran. Nu le va servi foarte mult, căci evoluția situației geopolitice va anula în scurt timp valoarea cetății.

Până la sfârșitul secolului al XVII-lea, călătorii care au lăsat descrieri despre cetatea Bran susțineau importanța strategică a fortificației. Andreas Gromo vorbește la 1564 despre „puternicul castel Bran“, Filippo Pigafetta consideră la 1595 că cetatea „aproape zăvorăște valea“, iar la 1657 Jacob Hildebrandt relatează despre „o cetate

Interior din castel

impunătoare". Brașovul își putea face, așadar, mica politică regională contând și pe cetatea Bran.

Cadou în numele populației

În august 1690, la Zărnești, se aflau de o parte și de alta a pasului Bran trupele generalului austriac Heissler și cele ale lui Imre Thököli. Generalul austriac și-a bazat strategia pe cetatea Bran în încercarea de a opri accesul armatei lui Thököli prin trecătoare, spre Transilvania. Thököli ocolește cetatea prin apropiere (peste culmea Măgurii, la vest), coboară apoi în șesul Bârsei, unde distruge practic armata austriacă, la Zărnești (1 august). Într-o lucrare din 1818 (*Ansichten von Siebenbürgen*), Betheln Elek remarcă, referitor la trecătorile din sud-estul Transilvaniei: „pasurile pot fi fortificate, dar nu se poate avea încredere în ele, căci pot fi ocolite și atunci trupele sunt încercuite". Iată de ce considerăm că 1690 poate data începutul decăderii militare a cetății Bran.

Așadar, de la începutul secolului al XVIII-lea, cetatea Bran capătă o valoare strategică simbolică. La 50 de ani după ce, cu multe eforturi, brașovenii au intrat pe deplin în stăpânirea ei, pentru a controla drumul și vama de la Bran, vechea cetate devine un fel de... primărie, un loc al administrației domeniiale, reședința castelanului. O

reședință fortificată, un *castel*. Și castelanul pierde din atribuțiile militare pe care le avea anterior. Simptomatic este și faptul că, în momentul când la jumătatea secolului XVIII autoritățile habsburgice au hărțuit timp de 20 de ani orașul Brașov în privința drepturilor sale de proprietate asupra domeniului Bran, accentul nu a mai căzut pe cetate, ci pe așezările supuse din cadrul domeniului. Ceea ce conta era populația, contribuabilul. Cetatea își trăise perioada de glorie.

Odată cu dezvoltarea așezării Branului, administrația începe să utilizeze clădiri construite la șosea, adaptate realităților moderne. Castelul consuma inutil sume de bani, pentru refacere și întreținere. De aceea, fosta fortificație era închiriată pentru o perioadă locuitorilor din Bran. La 1877, din cauza războiului de la sud de Dunăre, se iau o serie de măsuri de fortificare a pasului Bran, pentru a preveni o eventuală invazie (rusească sau otomană). Adaptările militare au modificat structura cetății, fapt pentru care orașul Brașov a cerut restaurarea castelului și predarea către oraș. La 1883, castelul a fost redat orașului, odată cu plata unei sume de bani pentru refacere. După terminarea lucrărilor, la 1886, și recepția lui de către oraș la 1888, a fost folosit ca reședință a Oficiului Silvic orășenesc.

La 30 decembrie 1916 urma să se desfășoare un

eveniment cu o valoare deosebită pentru toate popoarele Imperiului austro-ungar. Era ziua încoronării împăratului Carol I (al Austro-Ungariei) ca rege al Ungarei (în care calitate era Carol IV). Cu aceea ocazie, în Brașov s-au organizat mese calde pentru cei săraci, s-au acordat bani la nevoiași din fondurile orașenești etc. În cadrul unei adunări a reprezentanților orașului din 28 decembrie 1916, primarul Brașovului, dr. Karl Schnell, spunea: „...noi, din acest oraș liber regesc, care ne-am adunat prima dată de la începutul invaziei vecinilor infideli, vrem astăzi să salutăm pe Maiestatea Sa regească și apostolică, din adâncul inimii... Și dacă ne este permis astăzi stima, credința și dragostea, cu cele mai adevărate sentimente să le manifestăm pentru Maiestatea Sa, în Ziua Încoronării, vrem să oferim un nou semn de nezdruccinat, printr-un dar deosebit, făcut de orașul nostru, nu valoros prin valoarea sa materială, dar foarte valoros din punct de vedere al vechimii istorice... Este vorba de castelul Bran... Ne-am decis astăzi să rugăm cu venerație pe Maiestatea Sa... ca, și odinioară, castelul de pe vechea stâncă Dietrich să intre în posesia regelui. Și oferim acest cadou cu credință, ca supuși nestrămutați". Propunerea era înaintată magistratului orașului, spre aprobare și rezolvare administrativă.

Acesta, „în unanimitate, cu însuflețire“, stabilește că „în numele populației“, „din partea orașului nostru, îl rugăm [pe rege – n.n.] să primească drept cadou modest, proprietatea orașului Brașov, castelul Bran și parcul“.

Un coș cu mere

Din cauza războiului, probabil, luarea în proprietate nu s-a produs efectiv. În perioada de până la 1918, orașul Brașov a investit sume de bani destinate refaceii clădirii care fusese, cum aminteam, Oficiu Silvic. Sfârșitul războiului și al monarhiei habsburgice a condus la o acțiune de confiscare a bunurilor Coroanei. Castelul Bran revenea în proprietatea Brașovului.

La 1 decembrie 1920, primarul Brașovului, același dr. Karl Schnell, în numele Consiliului orașenesc al orașului Brașov, transmitea reginei Maria: „Consiliul orașenesc al orașului Brașov a decis în unanimitate din (sic!) prilejul zilei memorabile de astăzi, 1 decembrie, să dăruim Maiestății Voastre castelul Bran, dimpreună cu grădina și parcul, ca semn al omagiului său devotat și al sentimentelor sale dinastice. Rugăm pe Maiestatea Voastră să primească preagratios acest dar al nostru.“ La 9 decembrie 1920, hotărârea Consiliului este afișată în mod public. Se spunea: „Orașul Brașov conferă ca dar Ma-

iestății Sale Regina Maria, ca semn al omagiului său și al sentimentelor sale dinastice, străvechiul castel al Branului, care a mai fost o dată înainte cu secole în posesiunea domnitorului țării.“ Prin ministrul Casei Regale, la 4 ianuarie 1921, dr. Schnell, ca primar al Brașovului, era înștiințat că „Maiestatea Sa Regina a primit cu mare mulțumire donațiunea castelului Bran“. La 17 iunie 1921, o delegație în fruntea căreia se aflau prefectul Brașovului și primarul orașului, dr. Karl Schnell, îi înmâna în mod solemn reginei actul de donație.

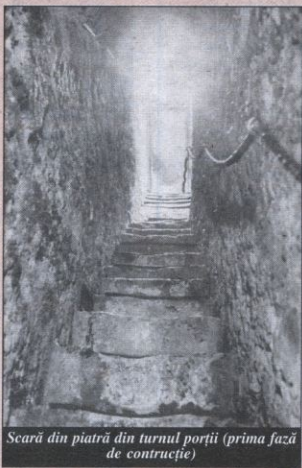
În perioada următoare, castelul a fost amenajat ca spațiu de locuit, suferind o serie de modificări arhitecturale. Aici a fost adus sarcofagul cu rămășițele pământești ale principelui Mircea, care murise în ziua de 20 octombrie 1916, „în ceasul

luptelor grele când oștile române se jertfeau pentru împlinirea visului de veacuri“. La 29 iunie 1933, potrivit testamentului întocmit la Balcic, regina Maria consimte să-și lase fiicei sale Ileana, arhiducesă de Austria, principesă a României, „castelul Bran cu tot ce se găsește în el, cu toate terenurile și construcțiile ce sunt proprietatea mea la Bran“.

După abdicarea regelui, la începutul anului 1948, „domnița Ileana“ este silită să părăsească Branul. Se spune că la plecare, unul dintre cei mai buni gospodari ai Branului, i-ar fi înmănat din partea brănenilor un coș cu mere, spunând: „Domniță, vă dau coșul cu mere. Merele să le mâncați, iar coșul să-l înapoiați.“ Revenită în septembrie 1990 la Bran, prințesa Ileana – Maica

Alexandra – a evocat momentul și a adus un coș cu mere.

Castelul a rămas în părăsire mult timp, fiind folosit de localnici pentru „aprovizionare“ cu diverse materiale. În anii '50, se începe efortul pentru introducerea în circuitul muzeal a castelului. Profesorul Emil Micu a fost însărcinat cu realizarea acestui lucru. În urma eforturilor sale de restaurare, organizare, inclusiv de recuperare a unor bunuri dispărute în perioada în care fortificația fusese abandonată, Muzeul Bran își va deschide porțile în 1957. ■

Scară din piatră din turnul porții (prima fază de construcție)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Mihai Lazăr** – **REALITĂȚI FISCALE DIN ȚARA MOLDOVEI. DĂRI DE COTITATE ÎN SFERA ECONOMIEI PĂSTOREȘTI (SECOLUL AL XV-LEA – MIJLOCUL SECOLULUI AL XVIII-LEA).**

Editura Junimea, Iași, 2000, 265 pp.

● **23 AUGUST 1944 ÎN ARHIVELE COMUNISTE** (prefață de **prof. univ. dr. Ioan Scurtu**, ediție îngrijită și note de **Gheorghe Neacșu**).

Editura Majadahonda, București, 2000, 245 pp.

● **Andrei Pandrea** – **CU PUȘCA DUPĂ ZMEI ȘI UNDE S-A DAT BĂȚALIA DE LA POSADA.**

Editura Eminescu, București, 2000, 307 pp.

● **PAGINI DIN ISTORIA INGINERIEI ROMÂNEȘTI. 1881-2001** (coordonator: **dr. ing. Mihai Mihăiță Eur Ing**).

Editura AGIR, București, 2001, 126 pp.

● **Theodor Zank-Chiriacopol** – **CURIACUL – MONOGRAFIA ROMANTATĂ A CÂMPINITEI. MELEAGURI, OAMENI ȘI AMINTIRI AȘA CUM AU FOST.**

199 pp.

● **Dumitru P. Ionescu** – **RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ A ROMÂNIEI ȘI PROBLEMA BASARABIEI** (cuvânt înainte: **acad. Dan Berindei**).

Editura Academiei Române, București, 2000, 170 pp.

● **Ioan Lumperdean** – **LITERATURA ECONOMICĂ ROMÂNĂ ÎN TRANSILVANIA LA ÎNCEPUTUL EPOCHI MODERNE** (prefață de **prof. univ. dr. Nicolae Edroiu**).

Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 1999, 380 pp.

● **COPILĂRIA COMUNISMULUI ROMÂNESC ÎN ARHIVA COMINTERNULUI** (ediție de documente coordonată de **Alina Tudor-Pavelescu**).

Arhivele Naționale ale României, București, 2001, 455 pp.

● **Paul Niculescu-Mizil** – **DE LA COMINTERN LA COMUNISM NAȚIONAL.**

Editura Evenimentul Românesc, București, 2001, 560 pp.

● **CATALOGUL CALENDARILOR ROMÂNEȘTI (1794-1947)** (ediție îngrijită, studiu introductiv și notă asupra ediției de **Cătălin Virgiliu Ene-Teodorescu**).

Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2000, 131 pp.

● **Ion Varta** – **REVOLUȚIA DE LA 1848 ÎN ȚĂRILE ROMÂNE. DOCUMENTE INEDITE DIN ARHIVELE RUSEȘTI.**

Editura ARC, Chișinău, 1998, 560 pp.

● **Ion Gheție** – **GRAIURILE DACOROMÂNE ÎN SECOLELE AL XIII-LEA - AL XVI-LEA (PÂNĂ LA 1521).**

Editura Academiei Române, București, 2000, 145 pp.

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

DOCUMENTE DESPRE „CAZUL MALAXA“

LAURA COSOVANU

În anul 1996, revista Magazin istoric a publicat largi extrase din cartea doamnei Elisabeth Hazard, *Cold War Crucible: United States Policy and the Conflict in Romania, 1943-1952* (Creuzetul războiului rece, Statele Unite și conflictul din România, 1943-1952).

Doamna Hazard, fiica lui Frank Wisner, șeful misiunii OSS (precursorul CIA) în România imediat după 23 august 1944, și-a întemeiat cercetările și pe fondul de documente existente la Hoover Institution. Ocupându-se de tentativele lui Nicolae Malaxa, marele industriaș român, de a obține, între 1949-1955, în mai multe rânduri, viza de intrare în S.U.A., autoarea cita și documente aflate în fondul Nicolae Caranfil, Cutia nr. 7. Este vorba de un fragment din transcrierea unei ședințe de judecată, în cursul căreia sunt invocate diferite documente oficiale ale unor agenții ale guvernului S.U.A. Înainte de a începe publicarea lor, să facem un rezumat al afacerii „Malaxa”, pentru ca cititorii să poată înțelege mai bine textele ce urmează.

Nicolae Malaxa s-a aflat într-o puternică rivalitate cu frații Aușnit. Începută în țară, înainte de cel de al doilea război mondial, ea a continuat și după instalarea regimului comunist și plecarea protagoniștilor în exil.

Stabilit la Londra – să reamintim că Malaxa a fost cel care i-a trimis lui Viorel Tilea mesajul care a declanșat în martie 1939 demersul acestuia pe lângă guvernul britanic, solicitând ajutor pentru România, pe motivul că urma să fie următoarea victimă a agresiunii germane după Cehoslovacia (Magazin istoric, nr. 6/2000) –, Malaxa a dorit să obțină viză de intrare în S.U.A.

Frații Aușnit au pornit o serie de demersuri pentru a împiedica realizarea planului său.

Scandalul Malaxa-Aușnit s-a suprapus peste disputa în jurul banilor trimiși în străinătate de Mihai Antonescu (Magazin istoric, nr. 8/2001). Gruparea Vișoianu-Cretzianu-Niculescu-Buzești, cea care controla suma respectivă, se afla în dispută cu grupul din jurul generalului Rădescu. Cum frații Aușnit susțineau financiar prima grupare, Malaxa i-a promis lui Rădescu 1 000 000 dolari, cerându-i în schimb ajutor în obținerea vizei.

Malaxa era însă acuzat de colaborare cu Garda de Fier, cu regimul lui Ion Antonescu și pluteau destule suspiciuni și asupra relațiilor lui cu comuniștii, mai ales asupra modului în care i se permisesse să plece din țară, apoi să își scoată soția și fiul. Frank Wisner și Burton Berry (fostul reprezentant politic al S.U.A. în România după 23 august 1944) au depus împotriva lui Malaxa.

În final, Malaxa a făcut apel la Richard Nixon pentru a-l susține să obțină viza. Constantin Vișoianu le-a oferit democraților dovada cumpărării omului politic american de către Malaxa, care îi promisese lui Nixon să investească în construirea unui combinat metalurgic în orașul lui natal Whittier, California. Dar președintele Truman a refuzat să atace în public echipa republicană, în timpul campaniei electorale. A

făcut-o la sfatul lui Walter Bedell Smith, șeful CIA, care i-a arătat că și Adolph Berle, din echipa democraților, lucrase pentru Malaxa. În final, industriașul român a câpătat viza solicitată.

Iată acum documentele despre care vorbeam.

Nicolae Malaxa își vizitează una dintre întreprinderi

Gvernul Statelor
Unite – Memorandum
de serviciu.

Către: Asistentul Procurorului general T.
Vincent Quinn

De la: Directorul F.B.I.

Subiect: Nicolae Malaxa

Securitate internă – R – Actul de
înregistrare românesc

Data: 15 mai 1948

Se face referire la memorandumul meu
către dumneavoastră datat în 28 aprilie 1948,
cu referințe TV: WEF: MMcK, 146-151-1348.

Scopul acestuia este să vă informeze că
întrevederea sugerată cu Nicolae Malaxa a
fost suspendată pentru completarea in-
vestigației aflată în curs de desfășurare. La
încheierea prezentei investigații vi se vor tri-
mite copii ale tuturor rapoartelor de investi-
gație.

De asemenea, vă informăm că domnul
Thomas K. Finletter, avocat, asociat cu firma
de avocatură Condert Brothers, din New York,
a fost anchetat de agenți speciali din cadrul
Diviziei teritoriale New York. El a declarat că
este la curent cu afacerile lui Malaxa și că a
primit informațiile de la Malaxa însuși.
Domnul Finletter a indicat că i se pare că nu
există vreo bază pentru acuzația că Malaxa a
colaborat cu germanii și că, după părerea lui,
Malaxa i-a prezentat dovezi documentare
concludente. Domnul Finletter a declarat că,
după cunoștința lui, Malaxa s-a afirmat
întotdeauna ca un anticomunist și a arătat că
toate negocierile lui financiare au fost începute
pentru a combate comunismul în România și a
îmbunătăți situația economică a poporului
român. Domnul Finletter a declarat că Malaxa
consideră – și el este înclinat să îi dea dreptate
– că toate așa-numitele acuzații contra lui se
datoresc fraților Aușnit din New York, rivali
în afaceri.

Domnul Finletter a afirmat că în prezent
există un litigiu între Malaxa și frații Aușnit,
care sunt reprezentați de William Donovan [cel
care a fost șeful OSS în timpul celui de al doilea
război mondial].

Domnul Finletter a declarat că, în opinia
lui, Malaxa nu a fost angajat în vreo activitate
pro-sovietică, dar recunoaște că s-ar putea să

se înșele în această
privință și că explicația

oferită de Malaxa asupra modalității în care i
s-a permis să părăsească România poate fi dis-
cutabilă.

Potrivit domnului Finletter, Malaxa i-a spus
că i s-a permis să părăsească România pentru
că i-a „păcălit” pe ruși cu declarațiile lui privind
lucrurile mărețe pe care le putea face pentru
dezvoltarea industriei și a comerțului
României. Domnul Finletter a declarat că în-
tr-o manieră corectă față de o ființă umană, el
crede că „acuzațiile” contra lui Malaxa trebuie
precizate, într-un fel sau altul. Domnul
Finletter a declarat că el consideră că, în cazul
în care Malaxa s-a angajat într-o activitate
subversivă, trebuie „zvărlit afară din Statele
Unite”. Domnul Finletter a arătat că firma sa
de avocatură ar dori să continue să îl reprezinte
pe Malaxa, dar că nu vroiau să afecteze
imaginea ei profesională continuând această
relație dacă vreuna dintre acuzațiile contra lui
Malaxa era adevărată. Domnul Finletter a
arătat că firma sa de avocatură a fost prezentată
lui Malaxa prin intermediul firmelor bancare
internaționale Lehman Brothers, din New York,
cu scopul de a forma „Corporația economică
româno-americană”. Condert Brothers l-au
reprezentat pe Malaxa în legătură cu încercările
lui de a obține intrarea în Canada, cât și în
legătură cu litigiul cu frații Aușnit. De
asemenea, au acționat în calitate de consultanți
în legătură cu încercările lui Malaxa de a intra
în Mexic.

Domnul Finletter a arătat că Departamen-
tul de Stat a fost ținut la curent cu activită-
țile desfășurate de Malaxa în Statele Unite și
că nu a avut vreo obiecție față de vreuna din-
tre ele. Domnul Finletter a oferit o copie a
unei scrisori datată 14 aprilie 1948, adre-
sată onorabilului Willard L. Thorp, asistent
al Secretarului de Stat, Washington D.C., în
care se arăta că Finletter a discutat cu Thorp
despre intenția lui Malaxa de a organiza
„Corporația economică româno-americană”
și că Thorp a arătat că Departamentul de
Stat nu avea obiecții față de un asemenea
proiect. ■

(Va urma)

CEIRA

1 **45 i.Hr.** Din acest an, ziua de 1 ianuarie devine începutul noului an. Iulius Caesar hotărâse, cu un an înainte, să reformeze calendarul roman, introducându-l pe cel iulian (stilul vechi). A fost utilizat până în 1582, când Papa Grigore XIII a adoptat stilul nou (calendarul gregorian), desființând decalajul de 10 zile dintre anul astronomic și cel iulian.

În Evul Mediu, considerându-se calendarul iulian o creație a romanilor păgâni, s-au utilizat stiluri diferite, adică alte date pentru începutul anului: 1 martie (stilul venețian); 25 martie (stilul Bunei Vestiri); stilul Paștelui (dată fluctuantă); 1 septembrie (stilul bizantin); 25 decembrie (stilul de Crăciun).

Ziua de 1 ianuarie ca început al unui nou an (stilul circumciziunii) a fost adoptată la date diferite. În cancelăriile scandinave stilul circumciziunii este prezent din secolul XIII, sporadic și în Ungaria și Polonia. Germania, Franța, Spania și Țările de Jos l-au adoptat în secolul XVI, Scoția în 1600 și Danemarca la 1700, Rusia la 1725, nordul Italiei în anul 1749, Anglia și Irlanda în 1752.

În Moldova și Tara Românească s-a folosit stilul bizantin (cu specificarea că, sub influența Poloniei, încă din secolul XIV, coexistă și stilul circumciziunii).

5 **1859.** Iași. Mihail Kogălniceanu către Domnul Unirii: „Alegându-Te pe Tine Domn în țara Noastră, noi am voit să arătăm lumii ceea ce toată țara dorește: la legi noi, om nou. O, Doamne! Mare și frumoasă îți este misiunea... Fii dar omul epocii; fă ca legea să înlocuiască arbitrarul, fă ca legea să fie tare; iar Tu, Măria Ta, ca Domn, fii bun și blând, fii bun mai ales pentru aceia pentru care mai toți Domnii au fost nepăsători sau răi... Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii domn cetățean; urechea ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire. Poți un frumos și scump nume. Numele lui Alexandru cel Bun, să trăiești dar mulți ani! Ca și dânsul, fă, o Doamne, ca prin dreptatea Europei, prin dezvoltarea instituțiilor noastre, prin simțimintele Tale patriotice, să mai putem ajunge la aceste timpuri glorioase ale nației noastre, când Alexandru cel Bun zicea ambasadurilor împăratului din Bizanț că România «n-are alt ocrotitor decât pe Dumnezeu și Sabia sa!».”

16 **27 i.Hr.** Data tradițională a începutului principatului la Roma. Senatul, în cadrul unei fastuoase ceremonii, îi atribuie lui Octavian, încă doar „primul” cetățean al republicii, cel puțin în plan formal, titulatura de Augustus: „Imperator Caesar Augustus divi filius”. Atunci Octavian a pus bazele unui stat practic monarhic, dar cu o aparență republicană. „Eu, după ce am înăbușit războaiele civile – scria împăratul –, în al șaselea și al șaptelea an al consulatului meu (28 și 27 i.Hr.), deținând puterea supremă; cu acordul unanım, am trecut statul din puterea mea în cea a Senatului și a poporului roman.” De fapt, era ziua întâi a Imperiului roman.

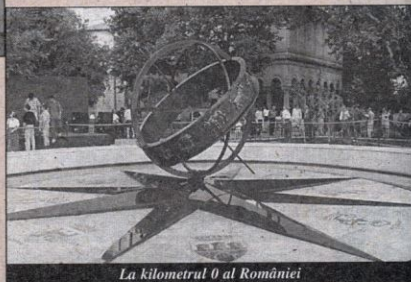
24 **1965.** Moare, la 91 de ani, la reședința sa de lângă Hyde Park, Winston Spencer Churchill, fost prim-ministru al Marii Britanii. A avut două mari pasiuni: politica și literatura. În amândouă a strălucit. În 1953 a primit Premiul Nobel pentru Literatură. Dușman neîmpăcat al comunismului, a făcut totuși din Anglia aliata U.R.S.S. în cadrul coaliției antihitleriste, cu cuvintele „un pericol pentru ruși este un pericol pentru noi”.

25 **1830.** Marie de Neville, nepoata unui cunoscut om politic francez, sfidând conveniențele sociale și principiile de morală îndeobște admise în epocă, fuge din casa părinților cu tânărul de care este îndrăgostită: un Grasset oarecare, fără particula nobiliară de. Înalta societate franceză o exclude pe Marie de Neville din rândurile sale, chiar și părinții o reneagă. Dar un bărbat de 47 de ani, Henry Beyle, creator de literatură sub pseudonimul de Stendhal, s-a lăsat cucerit de lipsa de prejudecăți a tinerei aristocrate, folosind tema în romanul *Le Rouge et le Noir* (Roșu și Negru), apărut în același an, 1830. Marie de Neville i-a servit ca prototip pentru Mathilde de La Mole.

28 **1893.** Într-o seară, pe scena de la „Moulin Rouge”, în fața mai multor studenți parizieni, are loc spontan prima seară de striptease din lume. În cursul unui concurs de frumusețe ad-hoc, unul dintre modele, purtând numele de scenă Mona, își aruncă de pe ea toate hainele. „Interpreta” este arestată și imprudența o ustură la buzunar: primește o amendă de 100 franci. Ici-colo, în capitala Franței, au loc mișcări studențești în apărarea Monei.

MONUMENTUL DIN INIMA BUCUREȘTIULUI

La kilometrul 0 al României

Pentru mulți ideea de centru al Bucureștiului se leagă inevitabil de Piața Universității și de... borna ce indică kilometrul 0. Dar inima urbei nu a fost localizată aici de la începuturi. Perimetrul a rămas același, dar reperele s-au schimbat, în funcție de dregători, momente și monumente. Pentru generația trecută, „miezul” orașului era adăpostit de zidurile bisericii Sf. Gheorghe-Nou. Dacă ne întrebăm de ce tocmai aici, G. I. Ionescu-Gion, în a sa Istorie a Bucureștilor, răspunde: „cei bătrâni spun că buricul Bucureștiului” era la Sf. Gheorghe... Nu repere tehnice, topografice, ci numai sentimente și amintiri.

O scurtă incursiune în trecut ne poate aduce deci mai aproape de „buricul” Capitalei, dezvăluindu-ne pagini aproape uitate dintr-un timp de mult îngropat.

IONEL IONIȚĂ, CAMELIA ENE

Abia în perioada interbelică s-a pus cu mai mare asiduitate problema marării, prin ridicarea unui monument reprezentativ, a „kilometrului zero”. Punctul de unde începe măsurarea distanțelor pe drumurile țării, inima Capitalei, trebuia tratat și edificat cu cea mai mare atenție. Deși discuțiile pe marginea acestui proiect s-au desfășurat mai dinainte, abia anul 1937 reprezintă momentul de pornire al acțiunii care ar fi trebuit să conducă la apariția a ceea ce se dorea să fie simbolul „kilometrului zero”.

Astfel, în decizia adoptată în urma ședinței Consiliului General al Municipiului, publicată în *Monitorul Comunal* la 1937, se arată: „având în vedere că numerotarea kilo-

metrică a șoselelor ce leagă Capitala cu toate provinciile țării este socotită ca plecând de la biserica Sf. Gheorghe-Nou și că nu a existat un punct de plecare precizat care să simbolizeze scopul arătat mai sus”, s-a hotărât prin Direcția Lucrărilor Noi executarea în grădina Sf. Gheorghe-Nou a unui monument numit „Piatra militară”.

Mănăstire ocrotitoare de mari secrete

Deci, pentru acel moment, centrul Capitalei era simbolizat de ctitoria lui Constantin Vodă Brâncoveanu, domnul Țării Românești între anii 1688 și 1714. Mănăstirea res-

pectivă exista de mai de mult, cel puțin de pe la începutul secolului XVII. Găsind-o neterminată, Brâncoveanu o schimba radical. Ridică aici o biserică nouă și sporește numărul chiliilor, adăugând chiar și un han cuprinzător și „case patriarhicești și egumenești”. Arhitectul construcției a fost un anume Veseleil, posibil italian, dar ajutat de o pleiadă de mari meșteri autohtoni, cum ar fi vestiții Vucașin Caragea pietrarul, Manea, vătaful de zidari, Istrate lemnarul și Părvu Mutu zugravul. Considerată de călătorul Anton Maria del Chiaro drept „una bellissima chiesa”; biserica Sf. Gheorghe-Nou a primit târnosirea oficială la data de 29 iunie 1709, cu mare alai și pompă.

Figuri ilustre ale ortodoxismului se adunaseră la București. Printre ei chiar și patriarhul Ierusalimului, marele Hrisant Nottara, mitropolitul Târnovului, Dionisie, și exarhul Sofiei, Axentie. Bucuria a fost atât de mare încât, pe lângă praznicul propriu-zis cu mâncăruri și băutură, fiecare oaspete a fost cinstit și cu o punguță de galbeni și o medalie comemorativă de aur.

Darurile domnului nu au rămas însă... fără răsplată. După sfârșitul său tragic, din ziua de 15 august 1714, când a fost ucis la Constantinopol, împreună cu cei patru fii ai săi, „în marea groază a asistenților, corpurile fură aruncate în fața porții... la vederea mulțimii de a cărei revoltare se temea” și apoi luate pe ascuns și îngropate mai întâi în mănăstirea Halki. Șase ani după aceea, Maria, soața mult iubită a celui ucis, le va aduce în București și le va îngropa în mare taină tocmai în biserica pe care cu atâta râvnă și ardoare Constantin o terminase.

Secretul acestei înmormântări a fost atât de bine păstrat, încât timp de două sute de ani mormântul lui Brâncoveanu a rămas neștiut de nimeni. Abia în anul 1914, când Virgil Drăghiceanu a descoperit inscripția, s-a aflat cine și doarme somnul de veci sub piatra frumos „înflorită” și decorată cu stema Țării Românești, în partea de sus, și simbolul morții cu coasa în mână, la capătul inferior.

Alături de domnitorul „pravoslavnic, cu dragoste și cu râvnă fierbinte”, cum îl numesc cronicile, și alte nume ilustre își continuă somnul de veci, sub aceleași arcade:

Ioan Mavrocordat (1716-1719), eliberatorul soției lui Brâncoveanu din exil, și ginerele domnitorului, Manolache Lambrino, probabil împreună cu Doamna Maria și fiica sa Bălașa. O întreagă istorie se ascunde astfel în spatele groaselor ziduri, devenite încetul cu încetul simbolul centrului capitalei românești.

Am văzut deja cum, cu mare grijă dilitară, Brâncoveanu ridicase lângă biserică și un mare han. Căci cel care

Datorită poziției și construcțiilor importante din jurul ei, Piața Sf. Gheorghe devine astfel centrul vieții comerciale a Capitalei. Aici se opreau caravanele încărcate ce veneau de la Lipsca, Constantinopol sau Galați, pivnițele hanului adăpostind cele mai renumite și scumpe mărfuri. Deși teribilul incendiu din martie 1847 distruge cu desăvârșire hanul și biserica. Aceasta din urmă este reclădită pe zidurile vechi, în 1852-1853, aspectul exterior fiind diferit însă de cel

pe care-l avea în timpul lui Brâncoveanu. Lăsate în stare de completă ruină, încetul cu încetul vechile arcade ale hanului s-au năruit. La scurtă vreme însă, după un plan de sistematizare pentru centrul urbei, și grădina din preajma sa a primit o nouă înfățișare. Pe locul vechiului han și al celorlalte acareturi, în timpul domniei lui Bibescu Vodă (1842-1848), este amenajată o grădină publică.

După 1859, Grădina Sf. Gheorghe devine un loc foarte frecventat ziua de numeroși trecători, iar după-amiaza și seara, de locuitorii cartierului, care găseau aici nu numai umbră și răcoare... Cunoscută popular sub numele de „Grădina de la Tiriplic”, ea

devenea, cu prilejul unor anumite sărbători, și locul de întâlnire al membrilor asociațiilor meșteșugărești, care se îndreptau apoi spre una dintre grădinile mari ale Capitalei pentru a „înjgheba o serbare câmpenească”.

În scuarul din fața bisericii Sf. Gheorghe-Nou, ediliile au considerat că trebuie amplasată și o statuie amintind de marea personalitate a lui Brâncoveanu. Greaua misiune i s-a încredințat unuia dintre cei mai

Statuia Sfântului Gheorghe

existase din timpul lui Antonie Vodă era doar „cu un singur rând de bolte”, după cum spune cronica lui Radu Greceanu, iar domnitorul martir l-a înzestrat și cu un al doilea rând de „chilii foarte bune și boltite peste cele dintâi”. Cu cele două sute de încăperi ale sale, hanul devenea poate cel mai mare de pe întinsul vechiului oraș, în pivnițele lui ținându-se mărfurile negustorii angroșiști sau toptangii, cum li se spunea în acele vremuri.

Biserica „Sf. Gheorghe-Nou” (13 iulie 1837)

cunoscuți sculptori ai perioadei noastre interbelice, Oscar Han. Statuia, un bronz, ce măsoară aproape trei metri, trebuia să fie dezvelită în anul 1939, deci la aproape doi ani de la hotărârea municipalității de a marca efectiv și „kilometrul zero” al Capitalei. Dar soarta, ingrată cu impozantul monument, i-a prelungit cu mult prea mult așteptarea.

O statuie cu... cântec

În 1939, pe când festivitatea era atent pregătită, Carol II, cel ce urma să-i ofere înaltul său patronaj cu ocazia dezvelirii, a poruncit să fie... amânată. Bietul Brâncoveanu avea să sufere și post-mortem de ingratitudinea urmașilor. Motivele par învăluite încă în intrigile timpului. În opinia lui Oscar Han, explicația amânării prezentării statuii rezidă într-un usturător schimb de replici între orgoliosul rege și profesorul Nae Ionescu, mentorul fascinant al unei întregi generații. „Profesorul Nae Ionescu, care în acel moment nu era în grația regelui, ba încă era între ei o stare de rivalitate, ar fi spus undeva că regele Carol II va avea soarta lui Brâncoveanu. Se spune că regele, care era superstițios până la a fi maniac, nu mai

Incendiul din 13 martie 1847

agrea inaugurarea monumentului. A stat învelit toată iarna, până ce o vijelie, spre primăvară, l-a descoperit [...] Han l-a mai învelit încă o dată. A plecat de la primărie generalul Dombrowski [Victor, primar al Capitalei – n.a.]. A plecat din țară și Carol II, Brâncoveanu tot acoperit. Se înnegrise pânza pe el, începuse să putrezească și iar a fost descoperit. L-a învelit Primăria. Peste iarnă crivățul i-a smuls definitiv pânza ca să ofere, pentru totdeauna, privirilor noastre, imaginea mândră a voievodului.”

Oficial, statuia n-a fost „dezvelită” niciodată, după obiceiul îndătinat, cu surle și trâmbițe, ci numai „inaugurată”, odată cu tăierea panglicii Bulevardului Brătianu, la 27 noiembrie 1943. Trecuseră mai bine de patru ani și se schimbaseră și pu-

terea, dar Brâncoveanu nu... beneficiase de o soartă mai bună.

Mai rămânea numai problema marcării efective a disputatului „kilometru zero”. Fusese o mănăstire, un han, o grădină de vară, trebuia să se ridice însă și un monument special pentru a simboliza cele șapte drumuri naționale ce

pornesc de aici în diferite părți ale țării.

După 61 ani

Așadar, decizia oficială de ridicare a unui monument data din 1937. Dar numele respectivelui simbol a diferit de la ureche la ureche. Astfel, dacă în hotărârea Consiliului General al Municipiului se vorbea despre o „Piatră militară”, în ziarul *Facla* din iulie 1937 el devine „Inima țării” și mult mai... generos, în publicația *Gazeta Municipală* primește, în funcție de an și „naș”, fie numele de „Piatra milenară” (mai 1938), fie pe cel vechi de „Piatra militară” (1940).

Ansamblul monumental ar fi trebuit inițial să se prezinte ca un bazin circular, în centrul căruia să fie o roză a vânturilor, între razele căreia urma să fie încastrate stemele provinciilor,

cu numele de capitale realizate în marmură. În mijlocul bazinului urma să fie o sferă îmbrăcată în mozaic, deasupra căreia s-ar fi înălțat statuia Sfântului Gheorghe omorând balaurul. Monumentul astfel gândit trebuia să fie realizat de sculptorul Constantin Baraschi, iar sarcina de arhitect era încredințată lui Horia Creangă.

Dar statuia ecvestră a Sfântului Gheorghe a devenit subiectul unor dispute aprige cu Patriarhia, căci canoanele creștine ortodoxe nu permiteau chipurile cioplite. *Gazeta Municipală*, din octombrie 1938, în articolul închinat tocmai acestei statui, consemnează: „În locul statuii Sf. Gheorghe s-a dat spre execuție sculptorului Oscar Han statuia lui Constantin Brâncoveanu”, care va fi așezată în grădina bisericii. Statuia lui C. Baraschi, nemai-

putând fi montată pe fântână, a fost astfel mutată încă din timpul verii în parcul național *Regele Carol II*. Și așa s-a ajuns la ridicarea monumentului lui Oscar Han...

Monumentul ce trebuia să marcheze kilometrul zero rămâne neterminat. Tot *Gazeta Municipală*, dar de astă dată din octombrie 1940, consemna: „lucrarea fântânii *Piatra Militară* din fața bisericii Sf. Gheorghe stă neterminată încă din 1937, fiind un permanent depozit de gunoarie și murdărie”. În perioada tulbură a anilor 1945-1947, ansamblului i-au fost scoase plăcile cu numele orașelor din Basarabia, demontat globul și dezafectat bazinul. Lăsat în părăsire, nu a rezistat decât până în anii 1950-1952, când este acoperit definitiv cu pământ. Nu mai rămâne decât amprenta fotografică a sferei de bronz, pu-

blicată în 1941 în albumul lui W. Praeger, dedicat Bucureștiului, și proiectul inițial al arhitectului Horia Creangă.

Vor trece 61 de ani până când se poate spune că proiectul inițial a fost dus la bun sfârșit. Căci, de abia în anul 1998, la 9 iunie, monumentul a putut fi inaugurat, în urma reconstrucției și restaurării bazinului și mozaicului puternic degradate (șef de proiect fiind arhitecta Alexandra Chiliman-Djuvara), cu prilejul încheierii Festivalului *Luna Bucureștilor*.

De la 9 mai 1937 la 9 iunie 1998, s-a înregistrat nu numai o istorie de mai bine de jumătate de secol, ci o întreagă transformare, pe care a suferit-o în egală măsură monumentul, ideea, dar și întreaga nație. Doar „miezul” orașului a rezistat, ocrotit de zidurile groase ale ctitoriei brâncovenești Sf. Gheorghe. ■

FAMILIA

Un elegant număr al acestui periodic sărbesc (fondat în 1910, acum în serie nouă, în al optulea an de apariție, nr. 3-4, 31-32, august-octombrie 2001), editat de Biserica Ortodoxă Română din Vladimirovaț – Petrovasăla (Iugoslavia), sosit de curând la redacție, grupează relatări și un bogat material ilustrativ – color – despre festivalul, tradițional de-acum, de folclor și muzică românească, care are loc în această localitate din Voivodina, Republica Serbia.

Este – după cum precizează redactorul șef al publicației, ing. dipl. **TRAIAN TRIFU**, cea de-a 41-a ediție a acestui Festival (desfășurată între 17-19 august 2001), la care au venit formații artistice din America, Europa și Asia „peste 1 900 de mesageri ai folclorului bănățean”.

La festivități a participat și *P.S. Daniil*, episcop de Vârșet. A avut loc o sesiune științifică, s-a vernisat o expoziție etnografică și au fost lansate monografiile istorice *Biserica din Vladimirovaț*, de prof. Mircea Măran, și *Istoria satului Vladimirovaț*, de Nicolae Pența (prima ediție a apărut în 1911, la Oravița, a doua în 1974 la Burlington, Canada – ambele în limba română –, iar a treia, în limba sârbă, în 2001, la Pancevo).

UN RĂVAȘ DIN BASARABIA

Salut dragă redacție!

Vă scrie o admiratoare a revistei dumneavoastră din Moldova.

Mă numesc Maria și locuiesc în comuna Ustia, județul Chișinău. O să încep cu faptul care m-a făcut să îndrăznesc să vă scriu.

Pentru prima dată am ținut în mână *Magazinul istoric* în anul 1991, luându-l de la o băbuță care neavând cu ce se încălzi, se pregătea să-l dea la foc.

Atunci eram un copil obișnuit care, obosită de istoria studiată la școală, cu faptele eroice ale „tatălui tuturor popoarelor”, Stalin, și „bunelui” Lenin, nu mai studiam istoria decât așa, pe apucate și atunci când simțeam că mă strânge restanța la obiect de state.

Deja, după 1989, lucrurile referitor la accesibilitatea la informație se schimbaseră un picușor..., dar numai un pic și nu mai mult! În 1990 a venit un nou profesor de istorie, tânăr și cu entuziasmul de a vorbi despre mărețele fapte și erorile de neiertat ale domnitorilor Țărilor Românești. Aici îmi trezise nițel interesul și chiar apăruse și o sete de a afla cât mai multe lucruri noi și detalii interesante despre adevărata față a istoriei. Dar din lipsă de materiale ne limitam doar la conspecte obositoare și care descriau istoria așa, „în galop prin toată Europa”. În 1991, deja nici conspectele nu mă mai încântau. Bibliotecile, dacă îți ofereau posibilitatea să citești cărți valoroase, erau practic inaccesibile pentru că eram foarte multe persoane la rând. După lecții urma lucrul în câmp și practic pentru lectură îmi rămăneau doar orile serii. Pentru că citeam cărțile la lampă (lumina era deconectată 14 ore în zi iarnă) și îmi oboseam ochii, mama mă alunga la somn. Mereu aveam note de patru și cinci și aproape de finele anului chiar diriginta mă prevenea că o să rămân repetentă. Îmi era indiferent atunci, chiar dacă în suflet numai gândul la așa ceva mă epuiza fizic și moral.

Într-o seară, plecasem la o vecină să o ajut în treburile casei, pentru că era deja la vârsta de 70 de ani. În momentul cela se chinuia să aprindă focul... *Magazinul istoric* era alături, eu iute l-am răsfoit și mare mi-a fost mirarea când materialele care zilnic noi ne chinuiau să le scriem în caiete le-am văzut acolo, în plus cu documentele fotografiate!!! Ce fericită eram când bunica mi-a spus că nu are nevoie de ele și atunci am hotărât: îi dau niște ziare pentru foc și bănuții

din pușculița mea. Bunicuța banii nu i-a luat, dar de ziare chiar mi-a spus un „bogda prosti”...

Citeam cu nesat jurnalul. Aveam patru jurnale atunci. Venise și timpul când trebuia să dau examenul la istorie. Să fiu sinceră, nu prea citeșem conspectele, dar articolele din *Magazin istoric* le puteam relata la perfecție, chiar dacă mă sculai la 12.00 de noapte și mă întrebai ce este scris acolo... Îmi căzu biletul în care primul punct era: al doilea război mondial, iar al doilea punct era ceva cu moartea lui Stalin și venirea la putere a lui Brejnev. Asistenții de la examen au rămas cu gurile căscate de la răspunsul meu. Am mai răspuns la niște întrebări suplimentare și am primit 10!!! La diplomă a fost 8, dar oricum nu era 5 sau altă notă...

S-au scurs ani de atunci, acum deja lucrez... Zilele acestea iar am dat peste colecția anului 2000, e a unei colege de serviciu, și iar am început să o citesc, dar e păcat că ceea ce citeșc eu acum nu va putea citi și nepoțica mea, care are să crească și ea și cine știe câte se mai schimbă până atunci prin cărțile editate la noi???

V-aș ruga nespun de mult, dacă se poate... nu știu cum să zic..., dar sincer, indiferent de faptul că muncesc, nu am posibilitatea să mă abonez la *jurnalul dumneavoastră*. Aș fi nespun de fericită să am și eu o colecție, chiar dacă ar fi din anii trecuți, pentru că oricum trecutul nu se mai schimbă. Sinceră să fiu, tare nu aș vrea ca viitorul meu să fie mințit în modul cel mai nerușinat, așa cum am fost și noi cândva mințiți.

Sigur, e posibil ca să nu puteți să îmi răspundeți, pentru că indivizi ca mine sunt mulți, dar v-aș ruga mult de tot să nu treceți rece pe lângă scrisorica mea și să nu-mi răspundeți. Știu că aveți pagina-web, dar nu zilnic am acces la computer, pe când cartea o pot lua cu mine oriunde aș dori eu...

Cu profund respect, a voastră cititoare...

Maria ZAVTONI

Dragă Maria,

Nu numai că nu am trecut rece pe lângă scrisoarea ta. Ne-a impresionat și bucurat răvașul. Vom face tot posibilul ca să primești revista.

Din păcate, ne vin enorm de multe cereri din Basarabia unde, ne scrie un corespondent, nu se mai pot face abonamente nici la poșta și unde revista noastră nu se găsește de vânzare la tarabe. Încă prea multe dintre ele rămân nerezolvate.

Poarta cetății – vedere dinspre interior

O serie de personaje istorice ne-au rămas în minte întotdeauna cu totul altă înfățișare decât cea reală. De multe ori, am știut aproape nimic adevărat despre ele, purtând doar chipul pe care un scriitor de talent sau un scenarist ori regizor – interesat doar de povestea lor și deloc de temeiul istoric – l-au creat. În istoria noastră, cazul cel mai vestit poate fi Alexandru Lăpușneanu. Dar sunt și alte personaje care i-au împărțisit soarta.

Sigismund Bathory, principele transilvan, va purta meren, pentru mulți dintre noi, chipul actorului Ion Besoiu și va rămâne un bărbat înșelat de nevastă și un rival gelos pe faima lui Mihai Viteazul. În realitate, lucrurile au stat cu totul altfel, iar politica lui a fost glidată de resorturi mult mai complicate. Să încercăm să le deslușim, în parte, cu ajutorul unui nou colaborator al revistei noastre, un istoric clujean ce elaborează o teză de doctorat pe această temă.

Sigismund
Bathory

11 SEPTEMBRIE 1594. ASASINAT POLITIC ÎN CETATEA GHERLEI

GABRIEL RUSU

Zămisliță în primele decenii ale secolului al XVI-lea din ambiția nemăsurată și puterea vremelnică a episcopului de Oradea și deopotrivă thesaurarius al Transilvaniei, Juraj Utjesenovie Martinuzzi, cunoscut în documentele medievale și sub numele de frater Georgius, cetatea Gherlei a jucat un important rol în viața politico-militară a principatului.

Această fortificație, despre care istoricul maghiar Kövari László scria că „s-a clădit cel mai târziu în Ardeal” și că în timpul său a fost „una dintre cele mai frumoase cetăți”, s-a bucurat de o atenție deosebită din partea autorităților princiare ale

secolelor XVI și XVII. Ridicată pe malul drept al Someșului Mic, la câțiva kilometri în amonte de ruinele castrului roman al *Alei Secunda Pannoniorum* și în apropierea unui sătuc, de la care a împrumutat numele, cetatea a fost foarte

iubită de principii și principesele transilvane, pe care îi vom întâlni adesea, în documente, în calitate de proprietari ai Gherlei și ai impresionantului ei domeniului.

Vremurile de glorie s-au amestecat, de-a lungul anilor,

Cetatea Gherla în secolul XVIII

cu momente de restriște, cetatea constituind nu numai un loc de desfășurare a unor importante ceremonii sau adunări dietale, ci și adăpost ori refugiu pentru năpăstuiți sau, mai rău, loc de detenție și execuție pentru condamnați sau rivali politici. Pietrele fasonate ale zidurilor au fost martorele unui asemenea trist și sângeros episod.

Invitație pentru tătari

Fălos, cheltuitor și iubitor de paradă, domn catolic peste o țară cu nobilime majoritar protestantă, îmbogățit spiritual prin cultura clasică și pildele lumii vechi, însuflăte de iezuiții care l-au crescut și format, nepot după frate al regelui polon Ștefan Báthory, principele Transilvaniei Sigismund de Șimleu nutrea mari ambiții politice. Răvnise nici mai mult nici mai puțin decât la tronul Poloniei, rămas vacant la

moartea unchiului său, dar proiectul a eșuat în condițiile alegerii lui Sigismund, fiul regelui Ioan Wasa al Suediei și Jagellon după mamă.

Printr-o politică de echilibru și compromis între cele două mari puteri zonale, Imperiul otoman și cel habsburgic, tânărul principe a încercat să mențină neștirbită suzeranitatea statului transilvan. Începând cu anul 1594, în secret și fără a fi mandatat de Dietă, încearcă o apropiere de împăratul Rudolf II, pentru constituirea unei alianțe antiotomane. Mai mult decât atât, principele demarează acțiuni concrete de instigare la revoltă a populației sârbe din beglerbegatul timișorean, sprijinind moral și pe haiducii din zonă. Politica lui Sigismund, susținută de un grup restrâns de sfetnici, a avut darul de a neliniști marea nobilime transilvană, care vedea în alianța cu Habsburgii nu numai pericolul pier-

derii unor privilegii politice, materiale și confesionale, ci și un atentat la statutul de suveranitate al Ardealului, statut garantat de otomani. De câteva decenii bune, Curtea de la Praga invocă dreptul legitim asupra principatului, în calitate de moștenitoare a Coroanei Ungariei.

În aceste împrejurări, clasa politică din Transilvania se va vedea scindată, opoziția manifestându-se deschis împotriva acestui proiect, cu ocazia adunării dietale din 12-22 mai de la Turda. Liderii partidei anti-habsburgice erau: Balthazar (Boldizsar) Báthory, vărul principelui, magnatul Alexandru Kendy, cancelarul Farkas Kovácsóczy și alții. Dar Sigismund era hotărât să-și impună voința prin forță, deoarece o politică activă în plan extern reclama stabilitate și consens intern.

Situația din țară s-a complicat și mai mult în momentul în care, la propunerea principelui, Rudolf II trimite în Ardeal 2 000 de călăreți nemți, iar tătarii aflați la începutul lui iulie 1594 în Moldova intenționau să pătrundă în principat. Forțat de perspectiva invaziei, Sigismund îl trimite la hotarele estice ale țării pe Balthazar Báthory, mai mare peste ostile Transilvaniei. Însă căpitanul suprem, pentru a crea o confuzie și mai

mare, în loc să apere trecătorile Carpaților, așa cum îi ceruse principele său, trimite în mare taină oameni la tătari, pentru a le arăta intrările nepăzite în Ardeal. Criza se adâncește. Oștile nobilimii răzvrătite fac joncțiunea la Turda cu trupele comandate de Balthazar, iar Sigismund, pentru a se proteja, caută refugiu în cetatea Chioarului (Kovar), unde așteaptă nelinștit evoluția evenimentelor.

Lațul din arhivă

Complotul partidei anti-habsburgice se extinde și în Moldova, unde un grup de boieri trebuia să-l înlăture pe Aron Tiranul și să aleagă „un domn iubitor de pace cu turcul”. Balthazar, puternic susținut de socrul său, urma să fie ales principe al Transilvaniei, aspect ce trebuia hotărât și consfințit de Dieta convocată pentru luna august 1594 la Cluj.

Refugiatul din cetatea Chioarului nu putea rămâne pasiv la această nouă realitate ce se contura și de aceea își evaluează operativ forțele. Beneficiind de trupele furnizate de credincioșii săi Gáspár Kórnis, căpitan de Hust, Ștefan Bocskai, căpitan de Oradea, Kereszturi de la Chioar și Geszty, stăpânul Devei, principele se deplasează la rândul-i către Cluj. În acest loc, în care s-au adunat la un moment dat toate ener-

giile politice ale principatului, sub protecția contingentelor mai sus pomenite, Sigismund Báthory își va impune în cele din urmă voința. În zilele de 22-23 august, după grele dezbateri și cu multe voturi contra, Dieta hotărăște ruperea relațiilor cu otomanii. Principele ține totuși să pecetluiască victoria cu o baltă de sânge, mai ales că circulau zvonuri despre un posibil atentat îndreptat împotriva sa.

La 28 august nobilii sunt chemați la palatul din burgul clujean, pentru a-l însoți pe Sigismund la biserică. Cu această ocazie, oamenii principelui rețin pe 12 dintre nobilii răzvrățiți, iar după câteva zile va fi prins și cel de-al treisprezecelea. Printre aceștia s-au aflat Balthazar Báthory, cancelarul Kovácsóczy, cei trei frați Kendy, Szalanczi, Bornemisza și alții. Cinci dintre ei sunt decapitați la

30 august în piața mare din Cluj, iar doi sunt închiși la Gilău și vor suferi același supliciu. Conform tradiției, urma ca averile lor să fie confiscate. Situația lui Balthazar era însă una specială, în condițiile în care acesta avea calitatea de rudă a principelui, fiind vlăstar din trunchiul Báthoreștaylor și deopotrivă pretendent periculos la tronul Ardealului. El trebuia să fie urgent eliminat, dar fără ca Sigismund să fie, oficial, cel care dăduse porunca.

În acest context, la data de 1 septembrie 1594, seara pe la orele 20.00, după închiderea lucrărilor Dietei, Balthazar Báthory și cancelarul Kovácsóczy, complicele său, sunt trimiși cu o escortă încredințată lui Márton Benker din Cluj, în mare taină la Gherla, unde cei doi opozanți urmau să fie predați castelanului Gheorghe

Palatul Martinuzzi

Ravázdi, fost jude regal în ținutul sēcuiilor (*Terra Siculorum*), și încarcerat în taințele cetății.

După prinderea și execuția celorlalți fideri ai opoziției, Sigismund Báthory a părăsit Clujul și s-a îndreptat spre Alba Iulia. Ajungând în Turda, el i-a adresat o scrisoare credinciosului său Ravázdi, prin care îi poruncea să ducă la îndeplinire „acel lucru util pentru principe“, în legătură cu care va fi informat de Benker la sosirea sa în Gherla. De asemenea, Sigismund mai specifica în misivă faptul că nu va uita serviciul adus de castelan.

Mesajul primit de Ravázdi de la trimisul principelui suna cât se poate de clar: răzvrătiții trebuia eliminați, fără judecată, execuția urmând să aibă loc cât mai curând, acolo la Gherla. Crima fusese deci premeditată. Drept urmare, în dimineața zilei de 11 septembrie 1594, castelanul însoțit de 3 dărbani a pătruns în celula lui

Balthazar Báthory și l-a anunțat pe prizonier despre iminența morții sale. Acesta, încercând să câștige timp, i-a cerut lui

Ravázdi permisiunea de-a redacta o scrisoare vărului său, principele, prin care să-i solicite grațierea. Condamnatul n-a mai apucat să scrie nimic, deoarece dărbanii l-au sugrumat. Căpitanul suprem al țării s-a zbatut mult în laț și s-a luptat cu călăii, până când, într-un final, epuizat, a cedat. Lațul martirajului nefericitului Balthazar s-a păstrat în arhiva închisorii. Cancelarul Farkas Kovácsóczy împărțase soarta căpitanului suprem, în noaptea precedentă uciderii acestuia.

Primul dintr-o lungă listă

Nu știm în ce anume a constat recompensa dată de Sigismund credinciosului său Ravázdi pentru „lucrul util“ dus la îndeplinire, dar cunoaștem din documente că unul dintre dărbani, pe nume Kerő, a fost înnobilit ulterior.

După această execuție comandată, Sigismund Báthory

și scria Papei despre faptul că Balthazar avusese parte de un „legitim proces“ și abia după aceea sentința a fost dusă la împlinire. Acest

Și călărind el [Sigismund Báthory] zi și noapte în cea mai mare primejdie, a ajuns la un castel al său foarte puternic numit Chioar și s-a oprit aici. Și chiar domnul Balthazar Báthory, care era comandantul armatei și mai fusese încă lăsat de curând ca guvernator al țării, a trimis înainte 100 de lăncieri pentru a-i răpi tezaurul o dată cu viața; dar când au văzut că A[lteța] S[a] s-a oprit într-un loc sigur, l-au rugat să-și urmeze călătoria deoarece se purtau tratative să-l predea legat în mâinile sultanului pentru a înlănzi mânia sa care se aprinsese împotriva principatului din cauza lui. Dar principele care descoperea puțin câte puțin adevărul, prin felurite mijloace, începu să se prefacă și îi pofti la ospete în castel; aceștia se duseră pentru a nu se trăda, dar nutriend mari bănuieli; iar A[lteța] S[a] le dădu daruri bogate pentru a le spulbera bănuielile [...]

Conjurații au rămas îngroziți, dar, prefăcându-se cât puteau ei mai bine, se îndreptau cu vorbe bune și către principe și către popor, punând la cale între ei să-l otrăvească. A[lteța] S[a] fiind chemată la dietă la Cluj s-a învoit cu ei, dar mai înainte voia să sosească 8 000 de secui (pentru care se și trimisese poruncă comandantului lor, care fusese odinioară camerierul lui prea credincios) și care erau acum pe drum; și îndată ce au ajuns, au

lucru este cel puțin îndoielnic. Dieta și-a încheiat lucrările la 1 septembrie, deci cu 10 zile înainte de asasinat, și nu s-a pronunțat în le-

fast trimiși la Cluj împreună cu sașii care țineau partea A[ltetei] S[ale]; și au sosit acolo vineri și sâmbătă a dat de știre senatorilor care nu bănuiau nimic, crezând că nici principele nu-i bănuia pe ei, că A[ltetei] S[ale] voia să meargă să asculte liturghia duminică dimineața și că îi poftea să-l întovărășească, potrivit obiceiului. Această [veste] a fost pe placul tuturor, căci erau înțeleși între ei să-l ucidă în timp ce se ducea la liturghie, spunând: „deoarece nu putem să ne îndeplinim planul nostru cu otrava, suntem siliți să-l înlăturăm prin orice chip, și, după ce va fi mort, fiecare se va potoli și nimeni nu va îndrăzni să facă vreo mișcare împotriva noastră.“ Dar mâna lui Dumnezeu care era cu acel bun principe l-a înștiințat despre tot [ce se uelutise] și astfel pe când se aflau adunați toți domnii duminică dimineața în sala palatului și fuseseră rânduite mai dinainte, în mare taină, măsurile pentru zădărnicierea [complotului], [deodată] treizeci din cei mai mari domni ai țării au fost [îndată] legați spre umirea lumii, fără zgomot și fără vreo apărare și, punându-le îndată fiare grele la picioare, au fost aruncați în grea închisoare.

(Fragment din scrisoarea lui Pietro Busto din Brescia, muzician al lui Sigismund Báthory, către fratele său; 21 ianuarie 1595)

gătură cu acest aspect. Abia în adunarea dietală din aprilie 1595 acțiunea principelui este acceptată ca un fapt împlinit.

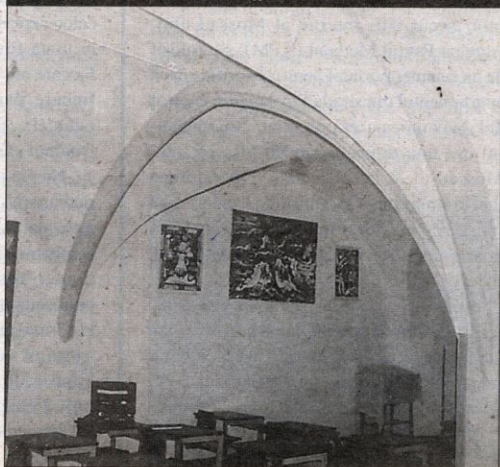
Trupul lui Balthazar Báthory a fost îngropat în cetatea Gherlei, foarte probabil într-o capelă, după care în anul 1599 el a fost exhumat și înmormântat la 24 noiembrie în catedrala romano-catolică din Alba Iulia, împreună cu fratele său, principele Andrei, căzut la Șelimbăr, în 1599.

Autorul primei monografii dedicate orașului Gherla, Kristof Szógon, în capitolul referitor la istoricul cetății, preciza faptul că în vara anului 1780, deci cu cinci ani înainte de transformarea acesteia în *Carcer Magni Principatus*

Transylvaniae, s-au efectuat importante lucrări de renovare la altarul capelei romano-catolice, care a fost refăcut din temelii. Cu această ocazie s-au descoperit șapte cranii umane, printre ele numărându-se, după părerea istoricului, și cel al nobilului Balthazar Báthory, ucis în împrejurările descrise mai sus. În lipsa unor cercetări arheologice sau antropologice, ne vedem puși în imposibilitatea de a ne pronunța în legătură cu veridicitatea acestei informații.

Un lucru însă este cert, și anume faptul că Balthazar a fost victima primului asasinat politic din istoria cetății, comis din „rațiuni de stat“, și întâiul dintr-o lungă listă de martiri ce vor sfârși la Gherla. ■

Palatul Martinuzzi – sala dietelor

MOSSAD

Printre elementele care au contribuit la consolidarea prestigiului Mossad-ului – considerat de mulți specialiști drept cel mai eficient și mai secret dintre serviciile de informații ale lumii – s-a numărat și rapiditatea cu care a reușit să lovească, oriunde s-ar fi ascuns, pe dușmanii statului Israel. Primul succes de răsunet a fost captura-

rea în America Latină și transportarea în Israel a criminalului de război Adolf Eichmann, la începutul anilor '60. Au urmat alte succese.

În anii '90, când a început să se vorbească despre eșecurile Mossad-ului, ele s-au manifestat și la capitolul pedepsirea dușmanilor. Un capitol întreg al cărții lui Gordon Thomas, Mossad. Spionii lui Gideon. Istoria secretă a Mossad-ului – din care am prezentat în numărul trecut un fragment – este consacrat „răzbinătorilor“.

Adolf Eichmann, în timpul procesului

Într-o plăcută după-amiază de octombrie a anului 1995, un specialist al Departamentului securității interne al Mossad-ului, Autahat Paylut Medient (APM), s-a folosit de un scanner portabil pentru a verifica dacă apartamentul din strada Pinsker, din centrul Tel Avivului, nu era ascultat. Apartamentul era una dintre ascunzătorile pe care Mossad-ul le avea în oraș. Operațiunea indica importanța întâlnirii ce avea să aibă loc acolo peste puțin timp. Încântat că apartamentul era „curat“, specialistul a plecat.

Tot în acea zi, ceva mai târziu, câțiva ofițeri superiori ai serviciului secret israelian se întâlneau la masa din sufrageria apartamentului și autorizau un asasinat, care era aprobat de primul ministru Yitzhak Rabin.

În cei trei ani cât timp a fost în funcție, Rabin a asistat la un număr tot mai mare de

înmormântări ale victimelor atacurilor teroriste, mergând de fiecare dată în spatele celor care duceau sicriul și privind bărbați în toată firea plângând în timpul slujbei. Fiecare moarte avea ecou în sufletul lui. De fiecare dată citea cuvintele profetului Ezekiel: „Și dușmanul va ști că Eu sunt Domnul când mă voi răzbuna.“

Nu era prima dată când se făcea simțită razbunarea lui Rabin. Mai participase, și nu o dată, la acte de răzbunare. Cea mai importantă a fost asasinarea adjunctului lui Yasser Arafat, Khalil Al-Wazir, cunoscut în lumea arabă și înregistrat în cea mai prețioasă bază de date a Mossad-ului ca Abu Jihad și care locuia în Tunisia. În 1988, Rabin era ministrul apărării. Decizia că Abu Jihad trebuia să moară fusese luată în același apartament din strada Pinsker.

13 secunde pentru Abu Jihad

Timp de două luni, agenții Mossad întreprinseseră o minuțioasă supraveghere a vilei lui Abu Jihad din stațiunea Sidi Bou Said. Căile de acces, intrările, înălțimea și tipurile de garduri, ferestrele, ușile, încuietorile, alarmele și toate mișcările gărzilor de corp ale lui Abu Jihad: totul a fost monitorizat, verificat și răsverificat.

Au urmărit-o pe soție jucându-se cu copiii; au trecut pe lângă ea când era la cumpărături sau se ducea la coafor. Au ascultat telefoanele pe care le primea de la soț, le-au pus microfoane în dormitor, i-au ascultat în timp ce făceau dragoste. Au calculat distanțele de la o cameră la alta, au aflat cu ce se ocupau vecinii, când erau acasă, au înregistrat toate tipurile, culorile și numerele de înmatriculare ale tuturor mașinilor care veneau și plecau de la vilă.

Mulțumită, echipa s-a întors la Tel Aviv. Timp de o lună s-au antrenat pentru misiune în afara și înăuntrul unei ascunzătorii din Haifa, care semăna cu vila vizată. Din momentul în care avea să intre în casa lui Abu Jihad, echipei i-ar fi luat numai 22 de secunde să-l asasineze.

La 16 aprilie 1988 a fost dat ordinul pentru începerea operațiunii.

În acea noapte, mai multe Boeing-uri 707 ale aviației militare israeliene au decolat de la o bază din sudul Tel Avivului. Unul îl transporta pe Yitzhak Rabin și pe alți ofițeri israelieni de rang înalt. Aeronava ținea în permanență legătura protejată prin radio cu echipa de execuție deja pe poziție, condusă de un agent cu nume de cod „Sword” (Sabie). Celălalt avion era plin de dispozitive de bruij și de supraveghere. Încă două aeronave 707 îndeplineau rolul de cisterne. La 17 aprilie, puțin după miezul nopții, ofițerii din avionul de supraveghere au fost înștiințați că Abu Jihad s-a întors acasă în Mercedes-ul pe care Yasser Arafat i-l făcuse cadou la nuntă.

Cu ceva timp înainte, echipa de șoc instalase microfoane pentru a auzi tot ce se întâmplă în vilă. Din poziția sa avantajoasă, „Sword” a anunțat prin cască că îl putea auzi pe Abu Jihad urcând scările, intrând în dormitor, șoptindu-i ceva soției sale, mergând pe vârfuri până în camera alăturată să-și sărute fiul adoptat, înainte de a se duce în biroul de la parter. Informațiile au fost înregistrate de avionul spion – versiunea israeliană a AWAC-ului american – și transmise aeronavei lui Rabin, care asigura comanda operațiunii. La ora 00.17 acesta a ordonat: „Porniți!”

Afară, șoferul lui Abu Jihad dormea în Mercedes. Unul dintre oamenii lui „Sword” s-a apropiat rapid, a lipit o Beretta cu amortizor de urechea șoferului și a apăsător pe trăgaci. Acesta a căzut mort pe scaunul din față.

Apoi, „Sword” și un alt membru al echipei au montat un dispozitiv explozibil în partea de jos a ușii grele de fier de la intrare. Un exploziv din plastic de ultimă oră, care nu făcea prea mult zgomot când scotea ușa din tâțani. De partea cealaltă, două dintre gărzile de corp ale lui Abu Jihad erau mult prea uimite de explozie ca să mai facă vreo mișcare. Și ei au fost împușcați cu arme cu amortizor.

Intrând în birou, „Sword” l-a surprins pe Abu Jihad privind la o înregistrare despre Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OLP). Când se ridică în picioare, „Sword” îi trase două gloanțe în piept. Abu Jihad a căzut la podea. „Sword” a înaintat repede și i-a mai tras două gloanțe în frunte.

Imagine din Tel Aviv

Când ieșea din cameră, s-a întâlnit cu soția lui Abu Jihad. Aceasta își ținea fiul în brațe. „Duceți-vă înapoi în cameră“, i-a ordonat „Sword“ în arabă. Apoi, au dispărut în noapte. Totul a durat numai 13 secunde – cu 9 mai puțin decât era planificat.

Pentru prima dată, un asasinat comis de israelieni provoca nemulțumiri în opinia publică. Ezer Weizman, membru al guvernului, a avertizat: „dacă lichidăm oameni, nu ajutam cu nimic procesul de pace“.

Cu toate acestea, asasinamentele au continuat.

Două luni mai târziu, poliția din Africa de Sud a fost obligată să facă public un secret pe care Israelul încercase să o determine să îl păstreze: Mossad-ul executase un om de afaceri din Johannesburg, Alan Kidger, care furnizase Iranului și Irakului echipamente high-tech ce puteau fi folosite la fabricarea armelor biochimice. Kidger fusese găsit cu mâinile și picioarele amputate. Șeful poliției din Johannesburg, colonelul Charles Landman, a declarat că asasinatul a fost „un mesaj clar din partea Israelului, prin Mossad“.

Misiune în Malta...

În acea seară de octombrie 1995, în ascunzătoarea din strada Pinsker, totul era aranjat pentru întâlnirea la care urma să se stabilească următorul asasinat. Noua țintă aleasă era liderul religios al Jihad-ului islamic, Fathi Shkaki. Mossad-ul știa că gruparea acestuia era responsabilă pentru moartea a mai mult de 20 israelieni; evreii care călătoreau cu un autocar fuseseră uciși cu un an înainte de doi kamikadze, la ieșirea din orașul Beit Lid.

Incidentul a ridicat numărul atacurilor teroriste din ultimul sfert de veac la mai bine de 10 000. În această perioadă, peste 400 de israelieni au fost uciși, iar 1 000 răniți. Responsabilii pentru crime sau mutilări au fost la rândul lor vânați și omorâți în locurile pe care *katsa* Yaakov Cohen le numea: „toate acele străduțe înfundate care nu au nume; acolo unde un cuțit se dovedește uneori mai eficient decât un pistol; acolo unde ori ucizi, ori ești ucis“.

În această lume nemi-loasă, Shkaki a fost mult timp venerat de oamenii săi. El îi absolvise pe uci-gașii de la Beit Lid de păcatul islamic suprem al actului sinucigaș. A interpretat Coranul în ideea că asuprirea îl face pe cel asuprit să descopere noi puteri. În pregătirea atentatorilor sinucigași, Shkaki a profitat de punctele slabe ale tinerilor dezzechilibrați psihic care, asemenea adolescenților japonezi kamikadze din cel de-al doilea război mondial, și-au curmat

singuri viața în acea zi de ianuarie într-un acces de patimă religioasă. După cele întâmplate, Shkaki a plătit pentru anunțurile mortuare și, la rugăciunile de vineri, le-a lăudat sacrificiul și i-a asigurat pe părinți că fiii lor au ajuns în Rai. A-ți da fiul pentru a fi sacrificat de Shkaki devenise deja o chestiune de onoare. Cei care muriseră erau pomeniți în fiecare zi după ce muezinul îi chema pe credincioși la rugăciune, cu tânguielile lui preluate de difuzoarele de proastă calitate. În umbra răcoroasă a moscheilor din sudul Libanului, amintirea lor era păstrată vie.

După alegerea recruților și a țintei, Shkaki îi încredința pe tineri celor care fabricau bombe. Era vorba de strategii care,

după ce studiau fotografia unei ținte, puteau să decidă de cât explozibil era nevoie. Precum vechii alchimiști, aceștia se ghidau după experiență și instinct, iar vocabularul le era plin de termeni care aduc moartea: „oxidant“, „desensibilizator“, „plastilină“ și „depresant la punct de îngheț“. Aceștia erau oamenii lui Shkaki. Împrumutând o expresie cândva folosită de un lider al dușmanilor săi, Israel, el spunea tuturor: „Luptăm, deci existăm.“.

În acea seară de octombrie, când i se puneau la cale soarta în ascunzătoarea din Tel Aviv, Shkaki era acasă în Damasc, împreună cu soția sa. Apartamentul era exact opusul taberelor sărăcicioase de refugiați unde era venerat. Covoarele scumpe și tablourile erau cadouri de la ayatollahii Iranului. O poză cu Shkaki și Mu'ammar Ghadhafi, cu ramă din aur, era primită de la liderul libian. Un serviciu de cafea din argint era un cadou de la președintele Siriei. Hainele lui Shkaki nu semănau absolut deloc cu veșmintele simple purtate în campaniile din sudul Libanului, printre oamenii săraci. Acasă îmbrăca halate croite din cele mai alese materiale care se găseau în Savile Row, la Londra, iar picioarele îi erau încălțate în papuci făcuți la comandă la Roma, nu în sandalele cumpărate de la tarabă, cu care se afișa în public.

În timp ce-și savura mâncarea preferată, Shkaki și-a liniștit încă o dată soția că va fi în siguranță în următoarea călătorie în Libia, unde avea să caute fonduri pentru Ghadhafi. Spera să se întoarcă acasă cu un milion de dolari, suma pe care o ceruse într-un fax trimis revoluționarilor libanezi

din Tripoli. Ca de obicei, banii urmau să fie spălați cu ajutorul unei bănci libiene din La Valetta, Malta. Shkaki plănuia să nu stea mai mult de o zi pe insulă înainte de a reveni acasă.

Vestea opririi în Malta i-a făcut pe cei doi fii ai lui, la vârsta adolescenței, să-i dea lista lor de cumpărături: câte 5 tricouri de căciulă, dintr-un magazin maltez de unde Shkaki mai cumpărase și altă dată.

Fathia Shkaki își amintea: „Soțul meu era convins că dacă israelienii l-ar fi avut în vizor, ar fi acționat demult. Evreii răspund rapid la orice incident. Însă în ceea ce-l privea, soțul meu era sigur că nu vor face nimic, de teamă să nu se pună rău cu sirienii.“

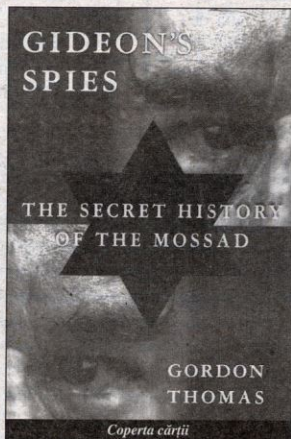
... întreruptă pe faleză

La 24 octombrie 1995, doi bărbați cam de 30 ani

– cu nume de cod Gill și Ran – au părăsit Tel Avivul, cu zboruri diferite. Ran a plecat la Atena, iar Gill la Roma. Pe fiecare aeroport primeau pașapoarte britanice de la câte un agent local. Au ajuns în Malta cu zboruri de seară și s-au cazat la Hotelul Diplomat, cu vedere spre portul din La Valetta.

Lui Ran i-a fost adusă o motocicletă. A spus personalului că astfel va vizita insula.

Nimeni dintre angajații hotelului nu-și amintea ca Gill și Ran să fi avut vreun contact cu cineva. Își petrecuseră cea mai mare parte a timpului în camere. Când unul dintre hamali a făcut observația că geaman-tanul Samsonite al lui Gill era greu, acesta i-a făcut cu ochiul spunându-i că e plin cu lingouri de aur.

În aceeași seară, un armator care pornise cu o zi în urmă din portul Haifa și care trebuia să ajungă în Italia a înștiințat prin radio autoritățile malteze că din cauza unei reparații la motor va acosta în largul insulei. La bordul navei erau Shabtai Shavit și o mică echipă de specialiști în comunicații. Au stabilit legătura radio cu Gill, al cărui geamantan conținea un radio mic, performant.

Încuietorile geamantanului trebuia deschise în sensul invers direcției acelor de ceas, pentru a dezactiva siguranțele încărcăturilor montate în capac. Acestea erau programate să explodeze în fața oricui ar fi deschis valiza altfel. Antena radioului era o jumătate de km de cablu din fibre optice, strâns rulat pentru a forma un disc cu diametrul de 15 cm. Capetele firului erau conectate la 4 dipoli suși în colțul interior al valizei. În timpul nopții Gill a primit câteva mesaje radio de pe vas.

Fathi Shkaki ajunsese înaintea lor în aceeași zi cu feribotul Tripoli-Valetta, împreună cu gărzii libiene care au rămas la bord. Shkaki a coborât singur pe țărm. Înainte de aceasta și-a ras barba. S-a identificat în fața autorităților malteze ca Ibrahim Dawish, arătându-le pașaportul libanez. După ce s-a cazat la Hotelul Diplomat, și-a petrecut următoarele câteva ore prin cafenelele de pe malul mării, bând nenumarate cești de cafea și ronțând prăjituri arăbești. A dat mai multe telefoane.

A doua zi, Shkaki tocmai cumpărase tricourile pentru băieții săi și se plimba pe faleză, când lângă el s-au ivit doi bărbați pe

o motocicletă. Unul dintre ei l-a împușcat pe liderul Jihad de aproape, de șase ori în cap. Shkaki a murit pe loc. Motociclistii au dispărut. Nici unul nu a fost prins. O oră mai târziu, un vas de pescuit a plecat din portul La Valletta și a coborât ancora în dreptul cargoului. Puțin timp mai târziu, căpitanul a informat autoritățile portuare că reparasera provizoriu motorul și vasul se întoarce la Haifa.

În Iran, țara spirituală a lui Shkaki, preoții musulmani au declarat zi de doliu național. La Tel Aviv, rugat să comenteze cele întâmplate, primul ministru Yitzhak Rabin a spus: „Cu siguranță pot să spun că nu sunt trist.”

Câteva zile mai târziu, la 4 noiembrie 1995, Rabin a fost asasinat în timpul unui miting pentru pace organizat la Tel Aviv, în apropierea ascunzătorii unde se dăduse ordinul executării lui Shkaki. Rabin a fost omorât de un evreu fanatic, Yigal Amir.

Yitzhak Rabin, șoimul devenit po-

rumbel, puternicul lider politic care își dăduse seama că singura cale spre pace în Orientul Mijlociu a fost, așa cum citase din cartea sa preferată, Biblia, „să ne transformăm săbiile în pluguri și să arăm pământul împreună cu vecinii noștri arabi”, a fost omorât de unul dintre ai săi, pentru că nu a ajuns să înțeleagă că dușmanii săi evrei erau tot așa de necruțători ca și vechii dușmani arabi – și unii și alții hotărâți să-i distrugă viziunea asupra viitorului. ■

(Va urma)

„Nu vom uide lideri politici. De aceștia ne ocupăm pe cale diplomatică. Nu vom uide familiile teroriștilor. Dacă membrii acestora ne stau în cale, nu e problema noastră. Fiecare execuție în parte trebuie autorizată de primul ministru. Ștutul trebuie făcut ca la carte. Fiecare decizie trebuie înregistrată. Totul să fie sistematic și ordonat. Acțiunile noastre nu trebuie să fie văzute drept crime sponsorizate de stat ci ca suprema sancțiune juridică adusă de stat. Vom face exact ce face un călău sau oricare alt gâde care acționează conform legii.”

**Meir Amit, director Mossad
între anii 1963-1968**

TEROARE ȘI TERORISM ÎN ISTORIE

VICTOR IONESCU

Extinzând limitele continentale spre vest, prin marile descoperiri geografice, Europa a grăbit intrarea lumii în epoca modernă, a capitalismului. Începea atunci și procesul integrării euro-atlantice, care continuă și în zilele noastre. Atunci când a debutat, în secolul XV, procesul – constând în cucerirea teritoriilor transatlantice, baza imperiilor coloniale ale Spaniei și Portugaliei, apoi ale celor engleze, olandeze și franceze – a fost pur politic. În timp, s-a transformat într-un demers complex, atât economic, cât și cultural.

Cursa puterilor europene pentru acapararea de colonii pe malurile atlantice a generat războaie și excese. Iar de la mici excese s-a ajuns, pe parcursul formării civilizației atlantice – ca să folosim formula consacrată de istoricul belgian Charles Verlinden – la terorism, pentru obținerea unor avantaje economice cât mai mari.

Am văzut în episodul trecut că vikingii au practicat un terorism cu baze economice în Atlanticul de Nord. Cursa pentru colonii, deschisă în 1400, a dus la renașterea și mutarea acelui tip de terorism în Atlanticul de Sud, vest-europenii practicând față de băștinașii Americilor și Africii jefuirea bogățiilor și întreținerea terorii asupra oamenilor (familii, triburi, popoare întregi), adică exact ceea ce le făcuseră lor vikingii.

Lăsând la o parte hecatombele de cadavre rămase pe urma conchistadorilor Americilor,

să remarcăm faptul că, imediat după formarea coloniilor, forța de muncă indigenă a început să fie exploatată în condiții de extremă duritate: în mine și pe plantații. Amerindienii rezistau acestui regim de muncă forțată, în medie, doar cinci ani. Slavă renăștea, tocmai când zorii modernismului anunțau lumea capitalistă.

Cu zeii morți, cu armatele distruse, cu rezistența zdrobită, amerindienii au perceput conchista ca pe un traumatism general. Europeanii erau „foarte înspăimântători și groaznici”, scrie cronicarul Sahagun, „stranii”, (*Analele mayașilor*), și „barbări” (*Chilam Balam*, al acelorași mayași). Ei i-au impresionat pe amerindieni în primul rând prin puterea de luptă și în al doilea rând prin „lăcomia nesățioasă”. *Cronica*

indigenă (izvor aztec) scrie despre trauma băștinașilor: „Parcă toți ar fi mâncat ciuperci narcotizante sau ar fi văzut ceva înspăimântător. Teroarea pusesese stăpânire pe ei, lumea era descurajată și, când se înnopta, spaima era atât de mare, încât de groaza terorii le pierdea somnul.”

Indiencelle trofee

Acest tip de regim avea să fie continuat prin exploatarea fizică a indigenului. Deși încă din 1550 un decret regal spaniol interzicea uciderea sau transformarea în sclavi a amerindienilor, administratorii minelor și proprietarii de plantații au ignorat acest act. La 50 de ani după debarcarea lui Columb, băștinașii dispăruseră din Cuba, Jamaica și Haiti. Împăratul Carol Quintul s-a văzut în situația de a reînnoi prin decrete speciale, în 1526

și 1529, interdicția transformării americanilor nativi în sclavi. Reiterarea acestei legi, în 1542 și 1612, demonstrează în mod clar că sclavia și munca

forțată continuau să fie practicate în America hispanică.

În *Istoria orașului imperial Potosi*, cronicarul Bartolome Arzanas scria în dreptul anului 1546: „50 de indieni au murit, pentru că au refuzat să muncească în galeriile subterane. Nu e nici un an de când a apărut primul filon și pământul colinei s-a mântit de sânge omenesc.” Juan Gines de Sepulveda, umanist, arhiepiscop, capelan și cronicar al împăratului Carol Quintul, recomandă în 1554 „arta vânătorii” împotriva indienilor care refuzau sclavia. „Indienii – scria Sepulveda – sunt sclavi prin natura lor, fapt dorit de însuși Dumnezeu”, iar sclavia lor în minele de aur sau pe plantațiile spaniolilor era doar „un sistem legitim de dominare”.

În Paraguay, în 1556, guvernatorul Irala – ultimul conchistador din prima generație – împărțea pământuri cu indigeni cu tot. La Asuncion, pentru coloniștii spanioli, indiennele erau trofee la jocurile de noroc și erau vâdate în selva, precum animalele. Unii coloniști creștini aveau haremuri din câte 80-100 de femei indiene.

Praf de pușcă în loc de tămâie

Amerindienii constituiau o pradă pentru vânătorii de sclavi. *Sfaturile înțelepților azteci* conțin clar mesajul de teamă generală, de teroare, inoculat de stăpânirea spaniolă: „Pământul e țărâmul plângerii, e locul unde ne dăm sfârșitul și unde poți cunoaște tristețea și amărăciunea. Trebuie oare să fim mereu înfricoșați? Trebuie oare să tremurăm tot timpul?”

Biserica, angajată în misionarism de masă, și-a exercitat și ea presiunea asupra indigenilor. Istoriografia hispanică consideră conquista o „anexare de pământuri”, dublată de o „cucerire de suflete”. Cu ce metode se opera „cucerirea sufletelor” o spune cronicarul Gonzalo Fernandez de Oviedo (1478-1557) prieten cu Columb și Pinzon, în *Istoria generală și naturală a Indiilor, insulelor și pământurilor din Marea Ocean*: „Cine se îndoieste că praful de pușcă întrebuițat împotriva necredincioșilor este tămâie pentru Dumnezeu?”

După creștinare, acestui sens „misionar” al cuceririi i se adăuga rigoarea Inchiziției:

„Preotul Francisco de Avila le striga indienilor săi să se grăbească. Mai sunt încă mulți idoli nedescoperiți și nestârpiți în ținuturile acestora din Peru, unde el nu cunoaște pe nimeni care să nu cadă în

păcatul idolatriei. Mânia divină nu se stinge niciodată.” (1611); „Fray Diego de Landa arunca în foc una după alta cărțile maya. Inchizitorul îl afurisește pe Satana, iar focul trosnește și mistuie. De jur-împrejurul rugului, ereticii urlă cu capetele în jos. Atârnați de picioare, cu pielea numai răni în urma loviturilor de bici, indienii primesc băi de ceară topită, în timp ce vâlvătaia crește, iar cărțile pârâie, parcă s-ar văita. În

noaptea aceasta opt secole de literatură maya se prefac în cenușă. Pe aceste lungi suluri de hârtie de scoarță vorbeau semnele și imaginile:

povesteau muncile și zilele, visurile și războaiele unui popor. În centru, inchizitorul arde cărțile. De jur-împrejurul rugului îi pedepsește pe cititorii lor.” (1562)

Sufletul african al Americii

Rapida depopulare a Americilor prin exterminarea indienilor practicând teroarea și munca forțată – în Mexic, care avea 25 milioane de locuitori, la 30 de ani după venirea lui Cortez mai trăiau doar 6 milioane, iar întreaga Americă hispanică avea în 1550 doar 10 milioane locuitori – a impus căutarea unei noi și importante forțe de muncă. În cadrul economiei atlantice, ea a fost găsită pe continentul african, mai întâi în Golful Guineii, apoi la gurile fluviului Congo și în sud-vestul continentului. Cum, între timp, coloniilor spaniole și portugheze din America li se adăugaseră și colonii engleze, franceze, olandeze și daneze, preocuparea de a procura, comercializa și exploata sclavi negri devenea o afacere globală, euro-atlantică.

Aproape întreaga Europă de Vest vindea oameni. Portughezii erau pionieri și campioni; ei vânau și vindeau sclavi africani prin Compania Guineii. Spania nu avea o întreprindere specializată, dar, dintr-un document al Camerei de Comerț din Sevilla, din secolul XVII, aflăm că sclavii reprezentau cea mai bănoasă marfă care intra în colonii. Pentru dreptul de a vinde sclavi negri pe teritoriile hispanice, întreprinderile străine vărsau importante sume de bani finanțelor regale. În veacul XVII, în cadrul Consiliului Indiilor funcționa o Juntă a comerțului cu negri.

Englezii își făceau negoțul prin Compania regală africană, iar francezii prin Compania Senegalului. Compania olandeză a Indiilor Occidentale câștiga bine prin cumpărarea de sclavi negri de la regișorii locali, transportarea lor peste ocean și vinderea mai ales în colonia lor, Guyana. Până și suedezii (prin Compania mărilor sudului), danezii (prin Compania Indiilor Occidentale) și pr-

sienii (prin Compania Africii) au luat parte la comerțul transatlantic de carne vie.

Din amvonul catedralei din San Salvador de Bahia, capitala de atunci a Braziliei, părintele Antonio de Vieira cerea în 1695 recunoștință față de Angola, deoarece fără sclavii de acolo n-ar exista Brazilia și fără Brazilia n-ar exista Portugalia. „Brazilia – îi plăcea să spună metaforic părintelui – își are trupul în America și sufletul în Africa“, cu acele suflete negre de etnie bantu Brazilia fiind „hrănită, înviorată, susținută, slujită și apărată“.

Să mai spunem că, pe toată durata desfășurării comerțului cu sclavi peste Atlantic, între anii 1451 și 1870, au fost vânduți 10 milioane de nativi africani, dintre care 3,6 milioane au ajuns în Brazilia, câte 1,6 milioane în coloniile franceze, respectiv engleze din Caraibe și 1,5 milioane în coloniile spaniole din Americi. În coloniile engleze din America de Nord, unde se va produce un război pentru desființarea sclaviei, au ajuns doar 427 de mii.

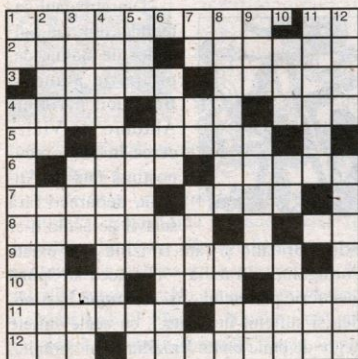
Acelor 10 milioane de oameni supuși terorii trebuie să le adăugăm 1,5 milioane morți în timpul traversării oceanului, familiile tuturor celor 11,5 milioane de sclavi, rămase în Africa, și încă 2,5 milioane de sclavi negri, vânduți în coloniile europene din Asia de Sud și Sud-Est.

Începând cu secolul XIX, terorismul trece de la bazele economice la cele etnice și ideologice. Vom vedea în episodul viitor că Rusia țarilor este patria copilăriei terorismului modern și că Balcanii sunt locul maturizării lui. ■

(Va urma)

I.L. CARAGIALE

ORIZONTAL: 1) Localitate în județul Dâmbovița unde, acum 150 de ani, se naștea cel ce avea să devină unul din cei mai mari dramaturgi români – Vis neîmplinit! 2) Gradul de rudenie al dramaturgului cu actorul Costache Caragiale – Capitală europeană în care Caragiale se stabilește în 1904 și unde se trece în eternitate la 26 iunie 1912. 3) A se bate cu cineva – Cele ce produc efecte. 4) Înțelegere între state – Solicitat în confruntările electorale – Puțin de tot. 5) Purtat pe centru! – Umblă cu vorbe bune. 6) Tagma de care aparținea preotul din nuvela „Păcat” – Un soldat neinstruit. 7) Vorbă să fie! – A scăpa din vedere. 8) Viorea – Capodoperă, volum. 9) 60 a durat viața maestrului comediei românești (sing.) – Volum publicat de Caragiale în 1901. 10) Părintele din nuvela „Păcat” (1892) – Cap de brutozaur! – Ocupație pentru Nae Girimea din „D-ale carnavalului”. 11) A birui timpul precum opera lui Caragiale – Plicticos, fără haz. 12) Parte dintr-o piesă de teatru – O scrisoare...“ Piesă pusă în scenă, pentru prima dată, în 1884.

VERTICAL: 1) A ieșit de la han! – Polițistul cu „familie mare, renumerație mică, după buget” dintr-o cunoscută comedie a lui Caragiale. 2) Vânturat – Bătură fină, servită, adeseori și de Caragiale. 3) Tot așa, din vechime – Început... – Glas de șoricel. 4) Revistă umoristică și literară, scoasă de Caragiale împreună cu A. Bacalbașa în 1893, apoi în 1901 și 1902 (2 cuv.). 5) Bate toți așii – Moda întoarcerii la clasici – participante la cupă! 6) Tras după ușă – Amândoi. 7) Primele litere – Media notelor! – Vechi dregător moldovean (arh.). 8) Cititori cu pretenții – Alt nume pentru nor (arh.). 9) Înscrie la seral! – Un om nerealizat – Nicolae Densușianu (1846-1911). 10) Atacă în haită – Din păcate! – Personajul Jupân Dumitrache din „O noapte furtunoasă”, pentru noi. 11) Una din schițele lui Caragiale, ecranizată împreună cu „D-I Goe” – Mieze de pastă! 12) Stingere cu apă – Singura dramă scrisă de I.L. Caragiale.

Pavel TOTOLICI

Soluția careului

DATINI ȘI OBICEIURI DE ANUL NOU:

LAMULTIANI – ODOBESCU – AL – RARES – ORASE – ISI – IONESCU – NC – METAL – A – TACA – CRIS – C – LARMA – ATUA – UIMIT – INARI – STEA – CU – NSU – CERNAUTI – AT – AIA – FIERARI

Soluția jocului din nr. 12/2001, p. 61

ICAR ȘI DEDAL (I – CA – R – ȘI – DE – DĂ – L)

O ALTĂ LUME: AFRICA

Ca mărime, Africa este al doilea continent al globului, cu o suprafață de aproximativ 30 milioane km²

(luând în calcul și insulele vecine) și adăpostind 670 milioane locuitori (cu aproape 40 milioane de locuitori mai puțin decât continentul nostru).

Ca unul dintre de-acum cunoscutele leagăne ale antropogenezei, continentul negru devine în ochii observatorului de astăzi un adevărat mozaic de rase umane și limbi. Majoritatea covârșitoare a locuitorilor Africii poate fi grupată în trei mari tipuri rasiale. În Africa de Nord –

rasa europoidă (arabi, egipteni etc.), rasa etiopiană – în podișul Abisiniei și în peninsula Somalia (triburile amballa, galla, tigre etc.) și rasa neagră propriu-zisă, din care cel mai cunoscut tip este cel nilot (din regiunea cursului superior al Nilului și al afluenților acestuia).

Printre ele sunt popoare și civilizații despre care cunoaștem destul de multe și le admirăm la tot pasul – exemplul egiptean fiind poate cel mai răsunător. Dar există și state, aproape uitate acum, care nu încetează să-l fascineze pe călătorul ce le descoperă cultura.

ROMEO STĂNESCU

Africa a impresionat dintotdeauna prin exotism și singularitate. Navigatorii egipteni, purtători ai splendidei civilizații de pe malurile Nilului, au fost printre primii cunoscători ai țărmului sud-estic african. Era continentul lor și trebuia explorat. Veștile care ne provin din această perioadă istorică, prin intermediul lui Herodot, vorbesc de câteva expediții întreprinse la ordinul unor faraoni: Ramses II (1304-1236 î.Hr.), cel mai mare faraon al dinastiei a 19-a și cel de numele căruia se leagă și prima hartă cunoscută a Nilului (prezentat pe pergamentul datat pe la 1300 î.Hr, prin două linii, alături de un lac și de

alte elemente de geografie fizică), și Nechao (609-594 î.Hr.), învinsul regelui babilonean Nabucodonosor.

Tara Wak-Wak sau „Tara oamenilor buni“

Arabii, călători neobosiți, au contribuit și ei, timp de mai bine de patru secole (VIII-XII) la înmulțirea informațiilor despre existența continentului negru. Scriitorii din secolul X poemesc de înfloritoare țară Wak-Wak, astăzi considerată a fi identificată cu teritoriul Natalului (denumit după cuvântul

portughez *Nadal* – Crăciun). Al Massudi (946-988) sau vestitul călător și geograf Ibn Battuta (1304-1377), cel care a călcat și pe pământul Dobrogei prin anii 1330 sau 1331, vorbesc despre obiceiurile unor populații, probabil strămoșii triburilor bantu.

Din secolul XV încep a frecventa constant coasta estică a continentului negru negustori arabi. Arabii moskat din regiunile Zanzibar și Sofala (Somalia) numesc triburile „păgâne“ de pe coasta sud-estică „kaffir“, ceea ce în limba arabă înseamnă infidel, necredincios. Termenul face neașteptată carieră peste timp, fiind preluat

Abomey, 1792: parada „femeilor regale” ale monarhului din Dahomey

de exploratorii portughezi, în secolul XVI, și devenind de atunci cunoscutul cafres, cafrii.

Pentru europeni cel mai important moment în descoperirea Africii l-au reprezentat expedițiile portughezilor, începute de Henric Navigatorul (1394-1460), fiul regelui Joao I, ce a pus pentru prima oară piciorul la gurile fluviului Senegal (1445), și continuat spectaculos de Bartolomeo Diaz, Cristofor Columb sau Vasco da Gama. „Țara mirrodeniilor” sau „Țara oamenilor buni” intrase în atenția europenilor. După portughezi vor veni englezii, apoi francezii și alte neamuri în căutarea unor fabuloase comori.

O femeie cumpărată pe un sul de tutun

Noul continent a intrat repede – așadar – în „circuitul valorilor” de tip occidental. Palid, la început, doar ca tărâm al mirrodeniilor, atât de căutată pentru savoarea meselor îmbelșugate și savant aranjate, puternic, apoi, ca rezervor de obiecte prețioase și brațe de muncă.

Un document din jurul anului 1505 menționează această diversificare a „bogățiilor” descoperite în interiorul continentului negru. O expediție britanică se întorcea acasă cu: „peste 400 de pfunzi de aur (o livră sau un pfund, măsură de greutate

egală cu 0,453 kg) de 22 de carate în granule fine, precum și 36 de butii de boabe de piper și circa 250 de colți de elefanți de greutate diferită (...), un număr de sclavi negri, printre care unii erau înalți și voioși”. Calea fusese deschisă. Cuvintele unui alt neguțator-călător, de astă dată portughez, devin emblematice: „Comerțul care se poate face acolo este cel cu sclavi și cu ... colți de elefant”.

Comerțul cu sclavi negri a devenit important de-abia prin 1510. A continuat, ca un adevărat torent, implicând mult mai multe state și mult mai multe triburi, ca bază de... aprovizionare. Numărul total al celor strămutați forțat de pe un continent pe altul nu se va

cunoaște cu exactitate niciodată. Condițiile și situațiile sunt atât de complicate, încât cercetătorului nu îi rămâne altceva decât să folosească cifrele păstrate selectiv de documente sau de tradiția orală. Unii autori consideră că, între anii 1580 și 1680, spre exemplu, numai portughezii au transportat în Brazilia nu mai puțin de un milion de sclavi negri. Iar în următoarea sută de ani, coloniile britanice din America de Nord și insulele din Marea Caraibilor au primit ceva mai mult de două milioane de africani. Numai din Angola au plecat, între anii 1486 și 1641, aproximativ 1 400 000 de negri, iar într-un interval de doar zece ani, din portul Liverpool, în 900 de călătorii maritime, s-au transportat 300 000 de sclavi, în valoare de 15 milioane de lire sterline.

Cel mai adesea însă mulți au plecat, dar puțini au ajuns în locurile de destinație. Boli, condiții impropriet de transport, inadaptare la climă, la noua alimentație, la muncă...

De aceea, important devine tipul uman pus în vânzare. Iar prețurile vorbesc în acest sens de la sine. Într-o tranzac-

Orașul congolez: Loango de pe coasta de nord, gravură din secolul XVII

ție tipică, o „tânără femeie“ a fost schimbată pe un sul de tutun, două petice de stofă, 24 de batiste din pânză de in, o pușcă, un urciore, 4 câni de căte 0,56 l și câteva țesături. Iar într-un alt târg, „un bărbat și o fată frumoasă“ au fost cumpărați pentru: un sul de tutun, un șir de corali, o pușcă, trei cuțite, o pușcă de alamă, 24 de batiste din pânză de in, 5 petice de stofă, 3 urcioare de rom, 12 vase de cositor, 12 câni de 0,56 l și o pălărie brodată... Dar apar și cazuri de tranzații mult mai ieftine, când, în 1677, pentru un negru se plătesc 36 de bare de cupru, iar pentru o femeie 30.

Albii în Benin

Pe lângă rezervor de bogății și sclavi, Africa se impunea și prin numeroasele sale locuri încărcate de exotism, încă nu îndejuns exploatare. Un astfel de spațiu, puțin cunoscut de europeni, a fost și statul Benin. Situat pe coasta Guineei, în insulele din delta Nigerului, într-un loc nu prea iubit de marinarii ce-l denumiseră chiar extrem de sugestiv „mormântul omului alb“, statul a fost întemeiat de poporul bini. Portughezii au descoperit coasta africană prin anii 1472, de atunci spațiul acesta devenind un important centru al comerțului cu sclavi. Pe la 1897, spre marea său nenoroc, chiar în perioada unei ceremonii comemorative, consulul general al Marii Britanii pentru „Niger Coast Protectorate“, un anume Phillips, a pătruns cu o expediție în acel ținut. Ceremonia era însoțită de un sacrificiu strămoșesc pentru tatăl regelui suveran și localnicii au consi-

Imagine din Kenya, realizată de Atila Pilbath

derat prezența europeanului un sacrilegiu. Așa că Phillips a fost ucis de populația autohtonă, înainte chiar de a ajunge la Benin. Imediat, drept represalii, englezii au trimis o expediție de pedepsire, care a descoperit acolo foarte multe obiecte ce le-au trezit interesul, înosebi sculpturi din bronz și fildes.

Cetatea Beninului impresionase în trecut și alți călători. Un pelerin olandez din secolul XVII descria astfel orașul și palatul cu același nume, într-o exagerată notă elogi-oasă. „Orașul e foarte mare, are străzi largi, case temeinice, cu verande pe care sclavii le mătură cu minuțiozitate. Palatul regal are în interior multe curți mari, pătrate, cu galerii în jur. Regele posedă cai. Regele are foarte mulți sclavi și sclave. Adeseori sclavele pot fi văzute cărând apă, dulceturi, ulei de palmier. Se spune că acestea ar fi pentru femeile regelui. Regele are multe femei și în fiecare an iese în fruntea a două cortegii. Cu prilejul acesta își arată puterea, bogăția și podoabele. Atunci îl însoțesc toate femeile sale, în număr de peste 600. Și nobilii au multe femei, câte unii 80, alții 90 sau mai multe. Nici un bărbat care

îmbracă un rang nu e atât de sărac, încât să nu aibă cel puțin 10 sau 12 femei, astfel încât aici se găsesc mai multe femei decât bărbați.“

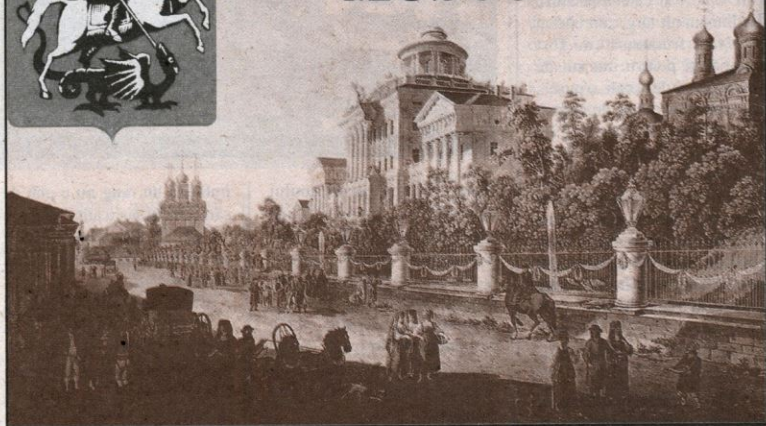
Dar observatorul occidental va fi puternic impresionat în Benin de arta prelucrării alamei. Tradiția spune că regele Esige Ossawe se lăuda că la nașterea sa ar fi fost un „om alb“. Înainte de a muri, el ar fi trimis soli cu daruri multe peste „marea apă“, spre țara albilor. Și cu această ocazie ar fi venit albi și s-ar fi stabilit la Gwatto. Cu ei ar fi sosit și „Mohammedul elefant“ (Ahammangiwa), cunosătorul procedurii turnării alamei. Acesta avea pe lângă el și multe femei, dar nici un copil și de aceea i-ar fi predat știința „magică“ regelui Ossawe.

Povestea poate conține și un sâmbure de adevăr, căci pe timpul guvernării regelui (Oba) Esige Ossawe, adică pe la 1485, fusese descoperit Beninul de portughezul Joao Afonso de Aveiro. „Mohammedul elefant“ putea reprezenta un călugăr, însoțit de numeroase adepți, venite să propage credința creștină în noile spații. ■

(Va urma)

OCROTITORUL MOSCOVEI

Dr. N.A. SOBOLEVA (Moscova)

Moscova, Capitala care și-a sărbătorit de curând 850 de ani de viață, cel mai mare oraș al Rusiei, inima ei politică, administrativă, industrială, financiară și culturală, are aproape 9 milioane de locuitori și o istorie eroică. De acolo a pornit, în 1380, cneazul Dmitri Donskoi, cel care va birui, în bătălia de la Kulikovo, hoardele tătare ale lui Mamai. Moscova va elibera țara de stăpânirea polonă, în 1612, și, exact 200 de ani mai târziu, va duce greul în timpul mării invazii a lui Napoleon, silit să se retragă, cu pierderi imense. Și tot din pragul Moscovei trupele hitleriste vor fi aruncate înapoi cu 350 km, în decembrie 1941. În Kremlinul orașului se desfășurau festivitățile de încoronare a țarilor, într-o casă de pe strada Arbat, s-a născut marele poet A.S. Pușkin, aici au locuit cei mai mari scriitori ruși.

Ca orice oraș al lumii, capitala Federației Ruse are simbolurile ei: o stemă, un steag, un imn. Dr. N.A. Soboleva, membră a Comisiei de simbolistică a orașului, reînvie, pentru revista noastră, povestea stemei orașului.

Simbolul istoric al Moscovei, stema, a fost instituit oficial la 20 decembrie 1781, printr-un ucaz al Ecaterinei II. Reforma administrativă din 1775 obliga fiecare oraș să-și definească statutul printr-un simbol unic. Proiectele stemelor au trecut mai înainte prin Senat, unde au fost dezbă-

tute și aprobate, abia după aceea ele fiind confirmate de țarină.

Stema Moscovei reprezintă un călăreț care omorâ un balaur. În culegerea de legi a Imperiului rus „vechea stemă”, cum i se spunea, este descrisă astfel: „Sfântul Gheorghe călare pe cal, în partea centrală a

stemei de stat, pe fond roșu, zdrobește cu lancea un balaur negru.“

„Vechea stemă“ este denumită astfel pentru că exista – ca simbol al orașului Moscova – înainte de a fi oficial legalizată. Într-adevăr, călărețul omorând balaurul apare pe monetele rusești și pe sigiliile cnezatelor încă de la sfârșitul veacului XIV și începutul celui următor. Motivul era asumat – ca aparținându-le – de fiii marelui cneaz Dmitri Donskoi, eroul luptei de la Kulikovo, din 1380, de nepoții și strănepoții lui. Pe monete și sigilii călărețul este înfățișat ca un războinic laic (fără aură deasupra capului); de aceea a fost denumit la început „cneaz“, apoi, în veacurile XVI și XVII, „omul de pe cal“, „tarul de pe argamac“ sau „călărețul“.

Strict iconografic, călărețul seamănă foarte bine cu Sfântul Gheorghe purtătorul de biruință, cinstit de Biserica ortodoxă și al căruia cult a pătruns în Rusia din Bizanț, încă din secolul X. La început, Sfântul, considerat ocrotitorul cnejilor, arăta ca un luptător stând în picioare, cu o lance sau o spadă și un scut. Treptat, imaginea a fost înlocuită cu un războinic luptând cu balaurul. Legenda spune că Sfântul Gheorghe a salvat-o pe fiica țarului de un balaur monstruos, care mânca oameni, și pe care sfântul l-a îmblânzit cu crucea și rugăciunea. Fata l-a adus în oraș pe balaurul total lipsit de puteri, unde Sfântul Gheorghe i-a tăiat capul, iar pe orașenii păgâni recunoscători i-a creștinat.

În pictura veche rusească, religioasă, în arta aplicată și sculptură motivele acestei legende abundă. Apar în ele fiica țarului, ducând de zgardă monstrul, apar părinții și slugile fetei, zidurile și turnurile orașului.

Treptat, Gheorghe cel purtător de biruință a început să fie venerat nu numai de cneji, ci și de oamenii simpli. Devenit un fel de erou popular, el a fost asociat de tradiție cu cel ce a întemeiat Moscova, în 1147, cneazul Ivan Dolgoruki. Mai târziu, țarul Ivan III Vasilievici (1440-1505), uni-

ficatorul pământurilor rusești într-un singur stat, mare cneaz al Moscovei, l-a considerat și el pe acest sfânt războinic ocrotitorul său și protector în luptă. Din vremea lui Ivan III se păstrează până astăzi mozaicuri și sculpturi în piatră sau lemn care îl înfățișează pe Sfântul Gheorghe călare pe cal. A mai rezistat timpului și un sigiliu de pe o gramotă [act oficial, emis de cancelarie] din 1497, ce pare a fi opera unor meșteri din nordul Italiei, compatrioții unor renumiți arhitecți, chemați la Moscova de marele cneaz în ultimul sfert al veacului XV, pentru a reface Kremlinul. Imaginea Sfântului Gheorghe pe sigilii era, de altfel, un lucru obișnuit în arta italiană a epocii Renașterii.

Creat de țarul Petru I, la începutul secolului XVIII, Departamentul de heraldică menționa în scriptele sale emblema Sfântului Gheorghe în forma ei colorată. Pentru moscoviți, ea s-a înstăpânit, ca simbol al orașului, cam din anii '40 ai veacului XVIII, când a înlocuit pe ștampile vulturul bicefal. Imaginea sfântului biruitor a apărut apoi pe drapelele regimentelor încartiruite la Moscova. În pas cu moda vremii, Gheorghe purta pe cap un coif cu un panăș, în locul nimbului de sfânt. Așa a și intrat în stema orașului, cea adoptată prin ucuzal din 1781.

La mijlocul veacului XIX, stema a suferit modificări, conforme cu regulile heraldice. Veșmintele călărețului și-au schimbat culoarea, ca și balaurul, de altfel, care a devenit, din negru, auriu cu aripi verzi. Călărețul a luat și el un chip ciudat; purta un coif de model occidental. Această imagine a fost confirmată ca stemă a Capitalei de către împăratul rus Aleksandr III, la 16 martie 1883.

În februarie 1995, Duma de Stat a Federației Ruse, la recomandarea heraldiștilor, a adoptat prima stemă a orașului, cea din 1781, a Ecaterinei II. Sfântul Gheorghe, purtătorul de biruință, ocrotește și astăzi capitala Federației Ruse. ■

DIALOG CU CITITORII

SOARTA ARHIVELOR

Pe marginea celor publicate de noi în nr. 10/2001 privind preluarea arhivelor de către Ministerul Afacerilor Interne, dl. AUREL DUMITRESCU, din București, ne semnaleză un răspuns, din 20 februarie 1951, al Direcției Regionale Sibiu către A. Sacerdoteanu, directorul general al Arhivelor Statului, la o circulară a acestuia, prin care recomandă: „Trebuie făcută propagandă în toate părțile spre a înceta distrugerea arhivelor. În același timp, trebuie să folosiți la maximum fondurile alocate și persoanele îndreptățite pentru mergerea pe teren și verificarea selecțiilor arhivelor. În general, arhivele din Ardeal și Bucovina până la 1872 nu se selecționează, iar cele din Vechiul Regat până la 1878, inclusiv.”

Cităm din răspunsul celor de la Sibiu: „În legătură cu scutarea sau lungirea timpului absolut necesar lucrărilor de triere, e bine să atrageți atenția asupra faptului că, în general, cu foarte puține excepții, arhivele sunt în beciuri, subsoluri, magazii și, în cel mai bun caz, în camerele cele mai rele, în care nu se face foc de ani de zile. Deci, condițiile minime, absolut necesare unei munci care cere atenție nu există.”

De asemenea, trebuie să se aibă în vedere [...] că munca de triere este o „operație grea și de răspundere și nu se poate face...deodată”, adică trebuie timp,

liniște și cunoștințe, pentru a o face bine.

Vă reamintim toate acestea, deoarece D.A.C.-ul [Direcția pentru Achiziții și Colectări] de aici, în persoana subdirectorului, ne-a spus că vor ridica arhivele fără de nici un fel de aprobare a noastră. Când i-am atras atenția că nu se poate proceda astfel, ne-a spus că organizația de partid locală va aranja totul.

Desigur că e o exprimare greșită, care nu poate avea urmări și nu poate fi tradusă în faptă. În schimb, dacă o persoană ca aceasta cu care am discutat ridică, fără revizuirea și aprobarea noastră, o arhivă și o predă la vreo fabrică de hârtie, zadarnic vine pedepsa, fie aceasta oricât de mare. E prea târziu, căci documentele s-au pierdut.”

SULTANUL ȘI MAHMUDEAUA

Dl. TRAIAN BIȚA, din Pașcani, face două precizări pe marginea articolului Orogliu, ornice, ceasornice, de dr. Dinu Mares (Magazin istoric nr. 10/2001).

Sultanul Mahmud II nu a domnit între 1785 și 1839, ci între 1808 și 1839. O mahmeudia nu avea cum să cântărească 13,5 grame.

Ambele observații sunt exacte. Mahmud II nu a domnit în perioada menționată – aceia sunt anii săi de viață.

O mahmeudia (au fost mai multe emisiuni) „atârna” între cca 1,40 și 5 grame.

Autorul și redacția îi mulțumesc pentru precizări.

LA FĂGĂRAȘ

Dl. prof. IOAN EȘAN, doctor în istorie, din Făgăraș, ne relatează că, la 21 noiembrie 2001, în Parcul „Mihai Eminescu”, din acest oraș, a fost dezvelit un monument închinat celor ce au opus rezistență armată regimului comunist, în Munții Făgăraș, în anii 1948-1955. Erau organizați într-un grup de partizani auto-intitulat „Vulturul Carpaților – Armata Națională Regală”.

Totodată, corespondentul nostru ne semnaleză că s-au împlinit 780 ani de la atestarea documentară a ținutului Făgăraș și, respectiv, 710 ani de la aceea a orașului cu același nume.

CERERI ȘI OFERTE

ZAHARIA CONSTANTIN, b-dul Tomis, nr. 322, bl. H3, sc. B, et. 2, ap. 32, Tomis Nord IV, of. p. 7, Constanța: Menționez că sunt pensionar în vârstă de 68 ani. Doresc să vând colecția revistei pe anii 1967-2001, inclusiv, fiind operat la ambii ochi și am nevoie de bani pentru medicamente.

CLEOPATRA PALEACU, șos. N. Titulescu, nr. 117, bl. 4, ap. 35, București, oferă colecția 1967-1993.

ȘTEFAN CIACHI, str. Brăilei, nr. 15, bl. R1, ap. 72, Mazepa 1, Galați, oferă colecția 1967-2000.

I. MITREA, str. Băiculești, nr. 21, ap. 15, București, oferă colecția completă.

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 februarie 2002, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– În ce an a fost înființată ASTRA?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna noiembrie 2001 este:

688 abonați telefonici

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul Timofei Constantin, din Tulcea.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2002.

SUMARUL SUMARELOR, 2001

Istoria României

Veche

Un sat de acum 6 000 de ani

Epoca mormintelor princiare și a marilor tezaure
 Evele de Cucuteni
 Kosonii din Munții Orăștiei
 Aurul de la Roșia Montană

	Nr.	Pag.
- Bem C.		
- Popa T.	7(412)	82-84
- Harholu R.	4(409)	71-74
- L.I.	3(408)	53
- Lăcustă I.	9(414)	70
- Manta R.	6(411)	88-89

Medie

Nunții domnești cu cântec
 Sebeș-Alba, 800 ani
 Dar la Athos
 Divorțul la români
 Diademe și cnezațe
 Orologii, ornice, ceasornice
 Cetățile de piatră ale lui Petru I Mușatinul
 Curți românești prubege în Apus

- Caragea A.	6(411)	81-83, 86
- Cărpinișanu R.	11(416)	31
- Chinezu C.	10(415)	46
- Dolu D.	1(406)	71-75
- Dumitriu L.	8(413)	72-73
- Mares D.	10(415)	66-69
- Matei M.D.	11(416)	10-14
- Mazilu D.H.	8(413)	50-51
	9(414)	56-57, 62
	10(415)	57-59
- Mureșanu C.	7(412)	33-38
- Nicolau I.	9(414)	80-81
- Rădulescu A.	10(415)	9-12
- Stan Fl.	4(409)	58-63
- Șerbănescu Fl.	10(415)	13-17
- Zbucnea Gh.	3(408)	49-53

Școala Ardeleană și identitatea de neam

Conjugare în timp: „A mânca – mâncare”

Stăruirea unui aventurier: Aloisio Gritti

La curtea princiară de la Alba Iulia în vremea Bathoreștilor

Mănăstirea Căldărușani

Istororomâni – un grup mic, dar cu suflet mare...

Modernă

Geniul văzduhului: Aurel Vlaicu
 Începuturile aviației militare române
 Pilotul uitat
 Generația nașterii României
 Precursorii României moderne
 Din Bucovina și Transilvania
 Bănățenii și Franța
 Iași-Paris. 87 zile prin apocalips
 Despre Banat la Conferința de Pace de la Paris

- Avram V.	6(411)	73-76
- Avram V.	10(415)	48-51
- Avram V.	12(417)	17-20
- Berindei D.	3(408)	5-10
- Berindei D.	8(413)	7-11
- Bibescu M.	12(417)	8-11
- Bizău I.	6(411)	89
- Bodea Gh. I.	7(412)	65-69
- Brediceanu C.		
- Istrățescu E.	12(417)	12-16
- Cerkéz I.	3(408)	22-23
- Cerkéz I.	4(409)	81
- Cernovodeanu P.	1(406)	67-70, 76
- Cernovodeanu P.	9(414)	58-62
- Cristescu S.	3(408)	25-29
- Cristescu S.	11(416)	62-65
- Cruceanu L.	3(408)	81-84
- Davier Al.	8(413)	19-22
- Dinu I. N.		
- Stănescu-Stancio Th.	3(408)	37-40
	4(409)	50-53
	4(409)	46-49
	9(414)	77-79
	5(410)	33-37
- Gândeș C.		
- Maftei O.	2(407)	31-32
- Hincu D.	9(414)	63-66
- Ion N. D.		
- Nicolau C.	3(408)	17-24
	4(409)	17-22
	7(412)	59-64
	9(414)	47-50
	11(416)	53-56
- Ionescu A.-S.	1(406)	63-66
- Ionescu A.-S.	2(407)	63-67
- Ionescu A.-S.	11(416)	57-61
- Ionescu Gh.	9(414)	22-27
- Ispirescu P.		
- Florea P.	5(410)	5-9

Supt el s-a făcut independența

Suprem dezgust de viață

...La leat 1831, pre vremea șecerii, o boală cum nu s-a mai pomenit...

Molimă în vremea revoluției

Principele Carol între două misiuni militare străine

Răscobala țărănilor din 1888

I-au scris boierii români țărului, în 1821?

Emmanuel de Marianne și România Mare

1916. Din război

Un erou uitat: J.W. Boyle

Prețuri și salarii, acum 150 ani

Fișe de cadre la 1828

Spitalul orașenesc Tg. Bujor la 125 ani

Un prieten uitat: Prințul de Ligne

Vechi conace boierești: Florica, Stânca, Mihail, Mănești, Bellu-Urlați

Cu penelul în drumetie

Spune-mi cu ce te îmbraci, ca să-ți spun ce ești

De la meterhaneia la Opera Română

Frontul de Est. Zile de început

Războiul de independență – tinerețe fără bătrânețe

1895. Inaugurarea Palatului de Justiție	- Lăcustă I.	5(410)	49-53
1901. La telefon, București	- Luca Al.K.	11(416)	83-85
Din zilele Marii Uniri	- Munteanu D.V.	12(417)	16
Iubirile interzise ale logofătului Nicolae	- Opaschi C.	9(414)	71-75
Iubiri celebre: Șt.O. Iosif, Natalia Negru, D. Anghel;	- Popescu Fl.	2(407)	53-56
Hortensia Racoviță, Alexandru Odobescu		4(409)	78-81
Muntele Tâmpa și simbolurile sale.	- Popovici B.Fl.	6(411)	40-43, 47
Printre coloanele Sălii pașilor pierduți	- Raicoviceanu N.	5(410)	52-53
Semănătorul 100 de ani	- Răpeanu V.	12(417)	33-37
L.A. Casso - un boier basarabean	- Rotaru C.	9(414)	94
Aliați sau inamici?	- Scafeș C.	5(410)	10-14
Spioni ai puterilor centrale în România	- Spănu Al.-A.	7(412)	75-78
România Mare - visul românilor americani	- Stănescu M. C.	3(408)	45-48
1916. Primele două luni de front	- Stănescu-Stanciu Th.	3(408)	36-37
1919. Natalia Negru către N. Iorga	- Turlea P.	8(413)	52-54
Ionihă Sandu Sturdza: „N-am vrut să mă târguiesc cu patria mea”	- Varta I.	10(415)	60-65

Contemporană

1945-1952. Rezistența anticomunistă din Dobrogea	- Angelescu S.	2(407)	11-15
1918-1920. România refuză să ocupe Ucraina	- Anghel Fl.	11(416)	5-9
București-Seul, de la „Greșeală de traducere” la ambasade	- Ardelean I.	5(410)	30-32
Henri Coandă	- Avram V.	3(408)	41-44
Smaranda Brăescu - o pasăre în văzduh	- Avram V.	5(410)	59-62
Sighet - 2001	- Balan D.	9(414)	41-42
Istoria românilor - tratatul așteptat	- Berindei D.	12(417)	5-7
N. Iorga la Chicago	- Bocioacă I.	6(411)	58
Drept de survol	- Budura R. I.	3(408)	48
Constantin I. Karadja - biografia unei nedreptăți	- Calafeteanu I.	1(406)	21-26
Cum a încercat N. Titulescu să salveze tezaurul României de la Moscova	- Calafeteanu I.	5(410)	15-19
Titulescu către Take Ionescu: „Ne iubim, ne stimăm, dar nu ne înțelegem”	- Calafeteanu I.	7(412)	10-12
Alo, București? Aici Washington...	- Căpușan A.	3(408)	55-56
Grigore Gafencu și cenzura elvețiană	- Chinezu C.	12(417)	38-42
Aminții. Vârsta de aur	- Constantinide N.		
	- Vranceanu Fl.	4(409)	23-28
		5(410)	39-43
		6(411)	54-58
		7(412)	13-16
		8(413)	74-77
Lucrul cel mai urgent	- Cosovanu L.	11(416)	20-21
Delegație pentru viitor	- Cosovanu L.	12(417)	42
Formarea Comitetului Național Român	- Djuvara N.	5(410)	20-24
Catedrala din Alexandria	- Done G.		
	- Chelari-Pătrașcu S.	6(411)	44-47
Locul nostru în al doilea război mondial	- Duțu Al. D.	6(411)	22-29
Port și limbă românească	- Enescu F.M.	12(417)	14-15
1940. Basarabia, între Hitler și Stalin	- Ereșcenko M. D.	6(411)	12-14
Nicolae Rădescu - ultimul discurs	- Gurescu D. C.	5(410)	63
Comemorarea sângeroaselor evenimente din ianuarie 1941	- H. D.	3(408)	92
Zile dramatice la Constanța	- Hagiac R.	9(414)	35-37
O vizită controversată la Berlin, în 1936: Gheorghe Brătianu	- Hinciu D.	2(407)	22-25
Atentat împotriva lui Titulescu?	- Hinciu D.	12(417)	60-61
Aprilie 1941. I. Hudiță la dejun cu Ion Antonescu	- Berindei D.	6(411)	15-21
Istoriografia militară în epoca internetului	- Ionescu M.E.	3(408)	33-35
22 iunie 1941. Războiul în care am intrat	- Ionescu M.E.	6(411)	5-11
România, aliatul exclus al Pactului de la Varșovia	- Ionescu M.E.	11(416)	33-38
A existat o internațională SS?	- Ionescu V.	3(408)	76-78
Visarion Puiu: „Biserica - sprijin curat”	- Istrățescu E.	9(414)	21
Atacul fără rost asupra Bucureștiului	- Jurca N.	4(409)	11-16
Serata de adio s-a contramandat	- Jurca N.	8(413)	26-30
23 august 1944. Mărturia celui din față	- Lang W.H.	9(414)	33-35
În București, acum 50 ani	- Lăcustă I.	2(407)	88-91
		4(409)	90-93
		6(411)	90-93
		8(413)	90-93
		10(415)	90-93
		12(417)	62-64
C. Xenii despre Ion I.C. Brătianu și Iuliu Maniu	- Lăcustă I.		
	- Ștefan M.	7(412)	5-9
		8(413)	12-18
		10(415)	5-8
		11(416)	16-19
		12(417)	43-46
Muzee care nu mai sunt	- Ligor Al.	9(414)	51-55
Mai avem nevoie de eroi?	- Matei C.	9(414)	5-8
Generalul Rădescu s-a întors acasă	- Matei D.	1(406)	8-14, 26
Premiile Băncii Naționale a României	- Matei D.	9(414)	32
Monumentul: tradiție și viitor	- Matei M.D.	2(407)	62
George Enescu în vizorul Securității	- Moraru C.		
	- Moraru C.	9(414)	28-31

Ambasadorul american informează Bucureștii

Statuia lui I.I.C. Brătianu

Informatorii Securității

Tratatul de la Varșovia – adoptat, dar contestat

Ce nu aveam în iunie 1941

Cazul diplomatului cehoslovac Šeba

Comisia Roggeri-Altburg

Farmecul Bucureștiului de odinioară

Bani albi pentru zile negre

1944. Tezaurul B.N.R. la Tismana

Madrid, noiembrie 1943. Inițiativa a aparținut americanilor

1950. Legația S.U.A. informează: dominația U.R.S.S. asupra României nu poate fi slăbită

București-Vatican: dialog cu sincope

Viena, 1949. Diplomatul Vițianu arestat

1966. Pledoarie pentru Basarabia

Nicolae Titulescu în 1938

1934-1940. Basarabia între România și Rusia

Satul bunicilor lui George Enescu

Cea dintâi zi la Capșa

1949. Însemnări inedite

Adiere de evantai

De ce nu a fost arestat generalul Corneliu Dragalina

Fotografatul Constantin Săvulescu (1914-2001)

Români în Waffen SS

Armament alb și de foc la Muzeul Militar Național

24-26 iulie 1931. Nuntă la Castelul Peleş

Un serviciu de informații necunoscut

Basarabia. Iunie 1940. Lacrimi și ură

1 august 1943: „Desantul” de la Ploiești

Demisii sonore în armată

23 august 1944. Culisele eșecului „Misiunii Aldeia”

Voluntari români în unitățile SS

Mărturisirea valorilor evanghelice

Ce drumuri apucă bunurile regale

Regina Maria, ca mamă

S.S.I. Urmărește emigrația de după 1947

Tătonări comerciale britanice în 1954

N. Iorga în dispută cu Carol II

O nouitate de ... 90 ani

O lecție de educație

Casa română din Rio de Janeiro

Pagini de jurnal

Prietenul adevărat...

Tot despre Pamfil Șeicaru

Viitorul poporului evreu. Varianta comunistă

1941. Războiul în știință. Rador (Arhiva Rompres)

Simpozionul de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”.

Cultură și educație bancară – tradiție și perspective

Simpozionul de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”.

Introducerea monetei unice europene și denominalizarea leului – două provocări pentru sistemul bancar român la început de mileniu

- Moraru C.	10(415)	18-19
- Moraru C.	8(413)	15-17
- Olian D.	10(415)	26-29
- Oprea M.	2(407)	16-21
- Oșca Al.	6(411)	30-32
- Oșca Al.	7(412)	25-29
- Otu P.	8(413)	64-68
- Otu P.	5(410)	44-47
- Pavel A.		
- Păunescu C.	8(413)	33-37
- Ștefan M.		
- Păunescu C.	12(417)	26-32
- Ștefan M.	10(415)	20-25
- Pokhailova T.A.		
- Pop A.	4(409)	40-45
- Popescu A.		
- Barbu C.	11(416)	39-43
- Popescu Al.	3(408)	67-68
- Popp G.	4(409)	5-10
- Potra G.G.	3(408)	11-16
- Preda D.		
- Vărațic V.	8(413)	78-82
	9(414)	12-17
- Prorocu L.	9(414)	31
- Răpeanu V.	6(411)	65-69
- Rădulescu-Motru C.	1(406)	27-30
	2(407)	49-52
- Rențea A.	9(414)	91-92
- Săvulescu A.	7(412)	49
- Săvulescu M.C.	8(413)	83
- Scafeș C.		
- Șerbănescu H.	11(416)	75-78
- Scafeș I.	6(411)	77
- Scurtu I.	5(410)	64-69
- Spănu Al.-A.	8(413)	38-41
- Spănu Al.-A.	9(414)	18-21
- Spănu Al.-A.	10(415)	52
- Șperlea Fl.	8(413)	23-25
- Ștefan M.	11(416)	44
- Teichman M.	1(406)	59-62
- Țăbărașu Teodot	6(411)	33-39
- Țăbărașu M.-D.	7(412)	45-48
- Țăbărașu M.-D.	12(417)	21-25
- Tronțotă C.	7(412)	50-53
- Țăranu L.	9(414)	38-40
- Țurlea P.	1(406)	38-43
	2(407)	43-47
- V.A.	12(417)	20
- Videnie N.	6(411)	19-21
- Vilas-Boas Da Mota A.	2(407)	38-39, 42
- Vrioni A.	4(409)	29-32
	5(410)	54-58
	6(411)	70-72
	7(412)	87-89, 93
- Wexler T.	3(408)	63-66
- Wexler T.	7(412)	12
- Wexler T.		
- Popov M.	10(415)	53-56
	6(411)	24-29
- Emil Iota Ghizari; Bogdan Baltazar;		
- Ioan Niculescu; Anthony van der Heijden;		
- Nicolae Bălan; Emanuel Odobescu; Ionel		
- Mihail Cetățeanu; Adrian Burinaru;		
- Radu Negrea	1(406)	79-95
- Mugur Isărescu; Claudiu Cercei; Ilie Mihai;		
- Luminăța Gheorghiu; Eleftherios Ioannou;		
- Eugen Rădulescu; Radu Negrea; Ludian C.		
- Ionescu; Gamal Abdel Halim, George		
- Bărbulescu; Constantin Barbu, Sorina		
- Aioanei; Hermina Apostol; George Stăicu;		
- Iosif Pop; Mihaela Epure, Alexandru Zaharia;		
- Departamentul Trezorerie-Banque		
- Franco Roumaine; Cătălin Mihăilescu	12(417)	68-95

Istorie Universală

Veche

Traian, împăratul
Femeia modernă a... Egiptului antic
Hunii
Discul de la Phaistos
Domnia de 87 de zile a împăratului Pertinax
Commodus
Tripitaka Koreana, vechiul testament al culturii budiste
Regele Tan-Gun întemeietorul
Cu Tutankhamon și ducele de Hamilton despre mumii

- Barnea Al.	8(413)	61-63
- Bergmann R.	3(408)	85-87
- Lung E.	9(414)	87-90
- Pătrașcu I.	6(411)	78-80
- Rosger A.	11(416)	89-91
- Stahl M.	10(415)	75-79
- Urian E.	3(408)	69-71, 75
- Urian E.	10(415)	80-81
- Vișenoiu B.S.	9(414)	83-86

Medie

Învățătu care a întrecut veacurile
Don Carlos, fiul neînțeleș
Wu Zetian împăratul-femeie
Plata destinului
Ceaiul, frate cu chinezul
Apă curentă la castel
A merge la Canossa
Unde pământul atinge cerul. Catedrala Westminster
Grégoire de Tours despre bărbați și femeile france
Străvechi orașe rusești: Suzdal
Bisericele nordului medieval
Când s-a creat Linia Huntington

- Abdulkasimova N.	10(415)	82-85
- Antoniad C.	4(409)	65-70
- Budura A.E.	2(407)	57-61
- Budura A.E.	7(412)	90-93
- Budura A.E.	10(415)	41-44
- Croitoru P.	9(414)	82
- Ionescu V.	9(414)	76, 79
- Kiseleff B.	2(407)	71-74
- Milan M.	5(410)	82-84
- Nanu M.	2(407)	68-70
- Nicolau M.	5(410)	85-89
- Pop I.-A.	7(412)	17-20
	8(413)	69-71, 73
- Popescu Al.	1(406)	76
- Tirmă M.-D.	11(416)	50-52
- Urian I.	4(409)	75-77
- Urian I.	8(413)	55-59

Viena omagiază voievozii români
Împărăteasa Teodora: inger și demon
A fost Gutenberg primul?
Palatele Regale din Seul

Modernă

Viena - oraș al petrecerilor

De la prea puțină apă, la prea puțin material
Carol al XII-lea - un războinic al nordului
Destinul oceanicului în Marea Britanie
Geniul muzical al Vienei
Ingenii cântăreți
„Mi-e mai aproape pielea decât cămașa”
Misiunea africană a colonelului von Lettow-Vorbeck
Bonaparte într-o monografie din Școlii Brașovului
Spiritu și suflet, deopotrivă: Doamna de Sévigné
N.F.S. Grundtvig - un vizionar scandinav
Aventura trupului în contact cu apa
Printre cărți de joc
Comunitatea Europeană un vis de 400 ani
Gloria apusă a unui aliment - carnea?
„Am descoperit că suntem muritori”
Pelerinaj pe insula Sfânta Elena

- Alexe Șt.		
- Dragănovi M.	1(406)	45-48
- Brașoveanu Gh.	5(410)	90-91
- Conrad M.	2(407)	75-78
- Cruceanu C.	10(415)	45-46
- Dragănovi M.	6(411)	84-86
- Gheonea V.	3(408)	88-92
- Ionescu V.	3(408)	32
- Istrate R.C.	7(412)	79-81
- Olteanu V.	8(413)	10-11
- Pavel A.	8(413)	87-89
- Sacaliș N.	2(407)	83-87
- Stănescu-Stanciu Th.	3(408)	72-75
- Stănescu-Stanciu Th.	4(409)	82-85
- Stănescu-Stanciu Th.	7(412)	21-24
- Stănescu-Stanciu Th.	8(413)	84-86
- Stănescu-Stanciu Th.	11(416)	66-71
- Weider B.	5(410)	77-81

Contemporană

Hitler face daruri camarii
Idealul feminin al lui Hitler

- Bergmann R.	7(412)	30-32
- Bergmann R.	9(414)	43-45
	10(415)	71-74
	11(416)	72-74
- Budura R.I.	4(409)	33-36
- Dobrițoiu Radu C.	3(408)	58-62
- Dolghin Fl.	2(407)	92
- Dolghin Fl.	3(408)	30-31
- Dolghin Fl.	5(410)	92
- Dragomir C.T.	1(406)	5-7
- Dragomir C.T.	2(407)	33-37
- Dumitrescu Bușulenga Z.	10(415)	30-32
- Filitti G.	7(412)	70-74
- Grigorescu L.D.	4(409)	37-39
- Ionescu V.	5(410)	70, 76
- Ionescu V.	7(412)	85

Dialog Moscova-Beijing despre pacea lumii. Ocazia ratată
Când războiul rece devine fierbinte: Blocada Berlinului
Spionul unu și jumătate
Fără resentimente
Suzdalul prizonier
Tineretă și bătrânețe - două stări de spirit?
Omule, încotro?
Un muzeu american: Mary Hill
Parisul în 1946
Cuvinte goale pentru a înșela popoarele
Papa? Câte divizi de blindate are?
„Romanii mi-au furat cele mai multe citate”

Teroare și terorism în istorie	- Ionescu V.	10(415)	33-36
		11(416)	79-82
		12(417)	57-59
		2(407)	79-82
Arhiva Mitrohin	- Matei D.		
Prin saloanele de altădată. La masă cu ducele de Windsor	- Morand H. P.		
	- Petre Kirson Șt.	11(416)	86-88
KOR și primul papă polonez	- Pop A.	5(410)	25-29, 32
Polonia aplică legea marțială, cu calm și înțelegere	- Pop A.	6(411)	49-53
Moscova amenință, dar nu intervine	- Pop A.	7(412)	39-42
1908. Cazul Dorando Pietri	- M. Popescu	10(415)	86-88
O alianță cu interese asimetrice	- Preda D.	1(406)	49-53, 58
		2(407)	26-30
		7(412)	43-44
Departamentul de stat nu glumește cu bancurile	- Preda D.		
1941. György Lukács la Lubianka	- Stikalin A.S.		
	- Sereida V.T.	12(417)	48-52
Acum zece ani a fost Puciul de la Moscova	- Sandru V.	8(413)	44-49
Voluntari străini în Waffen SS	- Teichman M.	5(410)	71-75
Colecția secolului	- V. I.	10(415)	70
Fascinanta istorie a unui tango	- Vădeanu A.	9(414)	67-69
Stalin - biserica rusă: o relație interesată	- Volokitina T.	1(406)	15-20
Frații Cousteau nu se sperie de colaboraționism	-	4(409)	54-57
Triumful Nixon-Mafie-Hoffa	-	10(415)	37-39
Țara monilor de vânt	-	11(416)	27-30
Madurodam	-	11(416)	28-29
Mossad	-	12(417)	53-56

Cuvinte din bătrâni

Sentimentul cetății	- Călinescu G.	5(410)	4
Orgoliu și civilizație	- Cioran E.	2(407)	4
Destinul culturii românești	- Eliade M.	4(409)	4
De la o generație la alta	- Goethe J.W.	8(413)	4
Vești din Basarabia	- Iorga N.	6(411)	4
Ștefan și Mihai	- Negruzzi I.	7(412)	4
Lei paraleli	- Negruzzi I.	11(416)	4
Dezavantajul enciclopedismului	- Noica C.	10(415)	4
Relele cele dinăuntru	- Ralet D.	9(414)	4
Vocația - izvor de energie națională	- Rădulescu-Motru C.	3(408)	4
Între Occident și Orient	- Toynbee A. J.	1(406)	4
Prea departe de principiile lui Wilson	- Vaida Voevod Al.	12(417)	4

Interviurile noastre

Corneliu Mănescu: Confesiunile unui ministru de externe	- Betea L.	1(406)	54-58
Sanda Tătărescu Negropones: „Dulcea amintire a Poienei”	- Dolghin Fl.	6(411)	59-64
Keith Hitchens: „Cunoașteți-vă propria istorie”	- Matei D.	8(413)	5-6
Sybille Manu-Chrissoveloni: „Destin în vremuri vitrege”	- Petre Kirson Șt.	2(407)	5-10
Emil Condurachi: „Dați-mi un diob și vă desenez cetatea”	- Radnev M.	1(406)	33-37
		2(407)	40-42
Victor Eftimiu: „Teatrul, dincolo de modă”	- Radnev M.	7(412)	54-57
Henri Coandă: „Un institut de gândire românească”	- Radnev M.	11(416)	22-26
Constantin Bălăceanu-Stolnici: „Ascendența aristocratică - o responsabilitate”	- Sandu O.	9(414)	9-11

Eveniment

Doi Mihai într-o expoziție	- Beda C.	1(406)	62
Comisie mixtă în sesiune	- Chiper I.	1(406)	32
Centrul de istorie orală „Gheorghe I. Brătianu” în casă nouă	- Conovici M.	3(408)	79-80
Cristaluri și porțelanuri	- Constantinescu C.	5(410)	63
1941-1945. Românii în război	- Constantinescu Ș.	9(414)	55
Aromânii	- D. M.	4(409)	88-89
„Lumea” CBIT, ziarul românilor din Ucraina	- Lăcustă I.	8(413)	49
Expoziție de gravuri Rembrandt	- Macovei C.	7(412)	86
Praga Palatelor	- Petrova M.	9(414)	42
Războiul rece - 10 ani după	- Preda D.	6(411)	87
A VI-a Conferință mondială a editorilor de documente diplomatice	- Preda D.	7(412)	49
Simpozion româno-turc la Chișinău	- Rezaichevici C.	3(408)	16
Cu Eustory prin Europa	- Rotaru M.	11(416)	15
Tulcea - un muzeu semicentenar	- Ștefan M.	2(407)	87
15-16 martie 2001. Acasă la Nicolae Titulescu	- Ștefan M.	4(409)	16
Acasă la Golești	- Ștefan M.	12(417)	25
Arheologie munteană la Muzeul Sutu	- Zănescu I.	11(416)	92
Armele de la Muzeul Municipiului București	- Zănescu I.		
	- Ene C.	4(409)	87
	- Zănescu I.		
	- Ene C.	10(415)	65
La 400 ani de la moartea Viteazului	-	3(408)	54
6 februarie. Zilele culturii iraniene la București	-	5(410)	38
Concursul Istoria mea - Eustory. Ediția 2001	-	6(411)	53
ROMPRES - 80 de ani	-	8(413)	18
Oradea, 7-9 septembrie. Zilele Patrimoniului European	-	8(413)	31-32
Premiile Fundației Culturale Magazin Istoric	-	11(416)	32
„Laureații Premiului Nobel în economie. Discursuri de recepție”	-	11(416)	85
Institutul Bancar Român	-	11(416)	85

CONTENTS (Romanian History) N. Gane Recollections from the 1859 Union epoch • C. Opaschi The Anti-Unionist Conspiracy and Rosetti-Roznovanu • D. Olivan Al. I. Cuza and his beloved Maria Obrenovici • G. Ene Caragiale in Berlin • S. Tănase The Ascent of Gheorghiu-Dej • A.I.I. Popescu The Money from Switzerland and Romanian emigration • C. Păunescu, M. Ștefan 1944. The Treasury of the National Bank evacuated to Tismana (II) • V. Cădea The reception address at the admission in the Academy of professor Răzvan Theodorescu • C. Xenii Maniu (IV) • M. Teichman 1941-1943. The Slovak-Romanian-Croatian collaboration • I. Mariș The ASTRA library • B.-F. Popovici The Bran Castle • L. Cosovanu Romanian Documents at Hoover Institution (III) • I. Ioniță, C. Ene The monument right in the middle of Bucharest • G. Rusu 1594. Political murder in Gherla Fortress

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Gane Souvenirs du temps de l'Union de 1859 • C. Opaschi La conspiration anti-unification de Rosetti-Roznovanu • D. Olivan Al.I. Cuza et sa maîtresse Maria Obrenovici • G. Ene Caragiale à Berlin • S. Tănase L'ascension de Gheorghiu-Dej • A.I.I. Popescu L'émigration roumaine et l'argent mis en dépôt en Suisse • C. Păunescu, M. Ștefan 1944. Le trésor de la Banque Nationale de Roumanie évacuée à Tismana (II) • V. Cădea Le professeur Răzvan Theodorescu: discours d'admission à l'Académie Roumaine • C. Xenii Maniu (IV) • M. Teichman 1941-1943. Collaboration roumano-croato-slovaque • I. Mariș La Bibliothèque Astra • B.-F. Popovici Le château de Bran • L. Cosovanu Documents roumains à Hoover Institution (III) • I. Ioniță, C. Ene Bucarest – le monument de centre-ville • G. Rusu 1594. Assassinat politique dans la cité de Gherla

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Гане Воспоминания времён объединения 1859 г. • К. Опаски Заговор Росетти-Розновану против объединения • Д. Олиан Ал. И. Куза и его любовница Мария Обренович • Г. Ене Инцидент, Карагале в Берлине • С. Тănase Восхождение Георгиу-Деж • Ал.И. Попеску Деньги из Швейцарии и румынская эмиграция • К. Пăунеску, М. Штефан 1944 г. Клад Национального банка, эвакуированный в монастыре Тисмана (II) • В. Кăдеа Вступительная речь по поводу вступления в Академию проф. Рăзвана Теодореску • К. Ксении Маниу (IV) • М. Тайхман 1941-1943 гг. Словацко-румынско-хорватское сотрудничество • И. Мариш Библиотека Астра • Б.Ф. Попович Замок в Бране • Л. Косовану Румынские документы в Институте Уилера (III) • И. Иониță, К. Ене Памятник в центре Бухареста • Г. Русу 1594 г. Политическое убийство в крепости Герла

INHALT (Rumänische Geschichte) N. Gane Erinnerungen über die Vereinigung von 1859 • C. Opaschi Rosetti-Roznovanus anti-unionistische Verschwörung • D. Olivan Al.I. Cuza und seine Geliebte Maria Obrenovici • G. Ene Caragiale in Berlin • S. Tănase Gheorghiu-Dejs Aufstieg • A.I.I. Popescu Das Schweizerische Geld und die rumänische Emigration • C. Păunescu, M. Ștefan 1944. Der Schatz der Nationalbank in Tismana (II) • V. Cădea Empfang-Rede zur Annahme des Prof. Răzvan Theodorescu in der Rumänische Akademie • C. Xenii Maniu (IV) • M. Teichman 1941-1943. Slowakische, rumänische und kroatische Zusammenarbeit • I. Mariș Die „Astra“-Bibliothek • B.-F. Popovici Der Schloss Bran • L. Cosovanu Rumänische Urkunden in Hoover Institution (III) • I. Ioniță, C. Ene Das Denkmal im Bukarester Stadtzentrum • G. Rusu 1594. Politischer Mord in der Gherla-Festung

SUMARIO (Historia rumana) N. Gane Recuerdos sobre la Union de 1859 • C. Opaschi La conspiración antiunionista de Rosetti-Roznovanu • D. Olivan Al.I. Cuza y su amante Maria Obrenovici • G. Ene Caragiale en Berlin • S. Tănase La ascensión de Gheorghiu-Dej • A.I.I. Popescu El dinero de Suiza y la emigración rumana • C. Păunescu, M. Ștefan 1944. El Tesoro del Banco Nacional trasladado a Tismana (II) • V. Cădea Discurso de recepción en la Academia del profesor Răzvan Theodorescu • C. Xenii Maniu (IV) • M. Teichman 1941-1943. La colaboración eslovaca-rumano-croata • I. Mariș La Biblioteca Astra • B.-F. Popovici El castillo de Bran • L. Cosovanu Documentos rumanos en Hoover Institution (III) • I. Ioniță, C. Ene El monumento del centro de Bucarest • G. Rusu 1594. Aseñinato, político en la fortaleza de Gherla

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 13 000

